

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ ΚΥΡΟΥ (+-) 460

**Προβληματική θεολογική
πορεία εὐτυχοῦς τέλους**

ΥΠΟ
ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ ΚΥΡΟΥ (+-) 460

Προβληματική θεολογική πορεία εὐτυχοῦς τέλους

ΥΠΟ

ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Ὅμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Τμήματος Θεολογίας
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ΣΤΗΝ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΔΗ ΣΤΗΝ ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΑ

Εἰσαγωγή

Τὴν κυρίως Χριστολογία τοῦ ὁ Θεοδώρητος ἄρχισε ν' ἀναπτύσσει μὲ ἀφορμὴ τὰ 12 *Κεφάλαια* (ἀναθεματισμούς) τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (PG 77, 105 -121), τὰ ὁποῖα γράφηκαν κατὰ τῆς κακοδοξίας τοῦ Νεστόριου καὶ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ὑπογράψουν ὁ Νεστόριος, ἀλλὰ καὶ οἱ ὁμόφρονές του, ὅπως γενικὰ θεωροῦνταν πολλοὶ Ἀνατολικοὶ - Ἀντιοχειανοί, πὺν ἄλλοι μόνο ἀρχικὰ καὶ ἄλλοι μέχρι τὸ τέλος ὑποστήριξαν τὸν Νεστόριο. Τὰ *Κεφάλαια* αὐτὰ ἔλαβε ὁ Ἰωάννης Ἀντιοχείας καὶ τὰ παρέδωσε στὸν Θεοδώρητο νὰ τὰ μελετήσῃ καὶ ν' ἀπαντήσῃ (PG 76, 389A). Αὐτός, πὺν διακρινόταν ἤδη γιὰ τὴν συγγραφικὴ του ἱκανότητα καὶ διαμορφώθηκε στὸ ἀντιοχειανὸ θεολογικὸ κλίμα, ἀνέλαβε (στὶς ἀρχὲς τοῦ 431) τὸ ἔργο μὲ πολὺν ζῆλο, ἐλάχιστη ἢ καθόλου γνώση ἄλλων κειμένων τοῦ Κυρίλλου κι εὐαισθησία πρὸς τὴν θεολογικὴ ὀρολογία τῶν Ἀντιοχειανῶν δασκάλων, τοὺς ὁποῖους πάντως δὲν ἀκολούθησε στὶς ἀκρότητες.

Ἀρχισε τὸ ἔργο του μὲ τὴν προκατάληψη, πὺν εἶχε μ' ἐπιτυχία διασπείρει ὁ Νεστόριος, ὅτι ὁ Κύριλλος ἀνανέωνε καὶ δίδασκε τὴν κακοδοξία τοῦ Ἀπολιναρίου, ἐναντίον τοῦ ὁποῖου μάλιστα πρῶτος εἶχε γράψῃ ὁ ἀντιοχειανὸς Διόδωρος Ταρσοῦ, τὸν ὁποῖο σεβόταν καὶ ὁ Θεοδώρητος.

«... πανταχοῦ σάρκα λέγει (=ὁ Κύριλλος), τοῖς Ἀπολιναρίου δόγμασιν συνακολουθῶν ...» (Ἀνατροπὴ τῶν 12 Κεφαλαίων ΙΑ', PG 76, 445D). «... τὴν πάλαι σβεσθεῖσαν Ἀπολιναρίου... δυσσεβῆ διδασκαλίαν (= ὁ Κύριλλος) ἀνανεώσασθαι» (PG 76, 389B). Βλ. καὶ Ἐπιστ. 112 PG 83, 1312B).

Α'

α. Ἡ σύνδεση τοῦ Κυρίλλου μὲ τὸν Ἀπολινάριο γινόταν εὐκόλη γιὰ τὸν Θεοδώρητο, διότι στὸ πρῶτο Κεφάλαιο (ἀναθεματισμός) ὁ Κύριλλος δηλώνει ὅτι ὁ θεῖος Λόγος ἔγινε σὰρξ (Ἰωάν. 1,14) καὶ ὅτι ὁ Ἑμμανουὴλ εἶναι Θεός «κατὰ ἀλήθειαν». Ὁ Θεοδώρητος ἀντιδρᾷ, διότι θεωρεῖ ὅτι οἱ διατυπώσεις αὐτὲς προϋποθέτουν γέννηση καὶ τοῦ θείου Λόγου ἀπὸ τὴν Παρθένο, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὁ Λόγος «ἔλαβε» τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀπὸ τὴν Παρθένο, κάτι ποὺ μεταβάλλει τὸν προαιώνιο Λόγο σὲ ποίημα· ἄρα ὑφίσταται τροπὴ ὁ ἄτρεπτος. Σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἰδέα αὐτή, ἐξηγοῦσε ὅτι ἡ Παρθένος γέννησε ἄνθρωπο, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἔγινε ναὸς τοῦ Λόγου. Ὁ Λόγος ἔπλασε ναὸ στὸν κόλπο τῆς Παρθένου καὶ συνυπῆρξε («συνῆν») μὲ αὐτόν, δηλαδὴ μὲ τὸν γεννηθέντα. Ὁ προαιώνιος Λόγος δὲν ἔπαθε τροπὴ, δηλαδὴ δὲν ἔγινε σὰρξ ὡς πρὸς τὴν φύσιν του, ἀλλ' ἀπλῶς «ἀνέλαβε» «σάρκα ζῶσαν καὶ λογικὴν». Ὁ Λόγος δὲν συνελήφθη καὶ δὲν διαπλάσθηκε στὴν Παρθένο, ἡ ὁποία δὲν γέννησε, φυσικά, τὸν θεῖο Λόγο. Τὸ διαπλάσθην στὴν Παρθένο ἦταν ἄνθρωπος, μὲ τὸν ὁποῖο συνυπῆρξε ὁ θεῖος Λόγος καὶ γι' αὐτὸ ἡ Παρθένος μπορεῖ νὰ ὀνομάζεται καὶ Θεοτόκος.

«...οὐ σάρκα φύσει γεγονέναι, οὐδὲ εἰς σάρκα μεταβληθῆναι τὸν Θεὸν Λόγον φαμέν· ἄτρεπτον γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἀναλλοίωτον... Τοῖνυν οὐ γέγονε σὰρξ ὁ Θεὸς Λόγος, ἀλλὰ σάρκα ζῶσαν καὶ λογικὴν ἀνέλαβεν. Οὐκ αὐτὸς φύσει ἐκ τῆς Παρθένου γεγέννηται συλληφθεὶς καὶ διαπλάσθεις καὶ μορφωθεὶς καὶ ἀρχὴν ἐκεῖθεν τοῦ εἶναι λαβὼν ὁ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπάρχων καὶ Θεὸς ὢν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὢν, καὶ τῷ Πατρὶ συνὼν καὶ μετὰ Πατρὸς γνωριζόμενός τε καὶ προσκυνούμενος. Ἄλλ' ἑαυτῷ ναὸν ἐν τῇ παρθενικῇ γαστρὶ διαπλάσας, συνῆν τῷ πλασθέντι καὶ γεννηθέντι. Οὐ χάριν καὶ τὴν ἁγίαν ἐκείνην Παρθένον Θεοτόκον προσαγορεύομεν, οὐχ ὡς Θεὸν φύσει γεννήσασαν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον τῷ διαπλά-

σαντι αὐτὸν ἡνωμένον Θεῷ. Εἰ δὲ οὐκ ἄνθρωπος ὁ ἐν γαστρὶ τῆς Παρθένου διαπλασθείς, ἀλλὰ Θεὸς Λόγος ὁ πρὸ αἰώνων, ποίημα ἄρα τοῦ Πνεύματος ὁ Θεὸς Λόγος» (*Ἀνατροπὴ τῶν 12 Κεφαλαίων Α: PG 76, 392A καὶ 393AB*).

Ὁ Θεοδώρητος ὀνομάζει Θεοτόκο τὴν Παρθένο ἔνεκα τῆς ἐνώσεως («τῇ ἐνώσει») μὲ τὸν θεῖο Λόγο τοῦ γεννηθέντος ἀνθρώπου, τοῦ «βρέφους». Αὐτὸ ὀνομάζεται Ἐμμανουήλ, διότι πλέον οὔτε Θεὸς χωρισμένος ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα εἶναι, οὔτε ἄνθρωπος γυμνὸς ἀπὸ τὴν θεότητα.

«...οὐκ ἀνθρωποτόκον, ἀλλὰ Θεοτόκον τὴν Παρθένον προσαγορεύομεν τὴν μὲν τῇ διαπλάσει καὶ μορφώσει καὶ ἐνώσει, τὴν δὲ τῇ ἐνώσει τιθέντες προσηγορίαν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ τεχθὲν βρέφος Ἐμμανουήλ προσαγορεύεται, οὔτε Θεὸς ἀνθρωπείας φύσεως κεχωρισμένος, οὔτε ἄνθρωπος γεγυμνωμένος θεότητος... Οὐκοῦν τὸ βρέφος Ἐμμανουήλ διὰ τὸν ἀνειληφότα Θεὸν καὶ Θεοτόκος ἡ Παρθένος διὰ τὴν πρὸς τὴν κληθεῖσαν δούλου μορφὴν ἔνωσιν τῆς τοῦ Θεοῦ μορφῆς» (*Ἀνατροπὴ τῶν 12 Κεφαλαίων Α: PG 76, 393CD*).

Ἀνταπαντώντας ὁ Κύριλλος ἐξήγησε ὅτι τὸ «γέγονε σὰρξ» δὲν σημαίνει τροπὴ τῆς θείας φύσεως ἢ σύγχυσή της μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση, οὔτε ὅτι γέννησε μὴ ὑπάρχοντα ἡ Παρθένος ὡς σάρκα τὸν θεῖο Λόγο («ἡ Θεοτόκος... γεγέννηκε κατὰ σάρκα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ὅτι γέγονε σὰρξ, τουτέστιν ἄνθρωπος»: *PG 76, 393D 396A*). Τὸ «σὰρξ» σημαίνει ἄνθρωπος, ὅλος ὁ ἄνθρωπος, ὄχι μόνον ἀνθρώπινο σῶμα μὲ ἄλογη ψυχὴ, ὅπως φρονοῦσε ὁ Ἀπολινάριος (*PG 76, 304B*).

Ἡ διαφορὰ Θεοδώρητου καὶ Κυρίλλου ὀφείλεται στὶς διαφορετικὰς προϋποθέσεις περισσότερο καὶ στὶς ἀμοιβαῖες ὑποψίες τους. Ὁ Θεοδώρητος, φοβούμενος ἀπολιναρισμὸν, ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Θεοτόκος συνέλαβε καὶ γέννησε ἄνθρωπο, γιὰ νὰ τονίσει τὴν ἀκεραιότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως τοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὁ Λόγος δὲν ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ μὲ τὴν γέννηση ἀπὸ τὴν Παρθένο (ὡς εἶδος δεύτερης γέννησης, ὅπως ἔψεγε ὁ Νεστόριος) καὶ γιὰ νὰ διασφαλίσει τὴν μὴ σύγχυση καὶ τροπὴ τῶν δύο φύσεων τῆς μιᾶς πρὸς τὴν ἄλλη. Ὁ Κύριλλος, παράλληλα, μὲ τὸ γεννήθηκε «κατὰ σάρκα» ὁ Λόγος («τουτέστιν ἄνθρωπος») ἐξασφαλίζει τὴν πραγματικὴν ἔνωση τῶν φύσεων, ἀπορρίπτει ριζικὰ τὴν κακοδοξία ὅτι στὸ κυοφορούμενο ἡ γεννηθὲν ἀπὸ τὴν Παρθένο Μαρία

ἐπιφοίτησε ὁ Λόγος (ὥστε ὁ Χριστὸς νὰ εἶναι ἀπλὰ θεοφόρος) καὶ δηλώνει ὅτι ὁ Λόγος ἀνέλαβε ἀνθρώπινη φύση καὶ ὄχι ἄνθρωπο. Τὸ ἀνέλαβε ὁ Λόγος ἄνθρωπο ἢ διέπλασε στὴν Παρθένο ἄνθρωπο προϋποθέτει τὴν βασικὴ ἀντιοχειανὴ ἀντίληψη ὅτι κάθε ἄνθρωπος ἔχει πρόσωπο (ὑπόσταση)· ἄρα τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τὸν προσληφθέντα ἀπὸ τὸν θεῖο Λόγο ἄνθρωπο. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποτελέσκει τὸν μέγα σκόπελο, διότι ἐμπόδιζε τοὺς Ἀντιοχειανοὺς νὰ κατανοήσουν τὸν Κύριλλο καὶ νὰ ἰδοῦν στὸν Χριστὸ πρόσωπο - ὑπόσταση, ποὺ ἦταν τοῦ θεοῦ Λόγου καὶ ὄχι ἀποτέλεσμα τῆς ἐνώσεως ἢ συνάφειας θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως στὸν Χριστό.

Πράγματι, ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας μιλοῦσε γιὰ κοινὸ νέο πρόσωπο στὸν Χριστό, τὸ πρόσωπο τῆς προσκυνήσεως. Ἀπήχηση τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς ἔχουμε στὸν Θεοδώρητο (βλ. *Ἐκθεσις τῆς ὁρθῆς πίστεως* 11: BEΠ 4, 69), ποὺ, βέβαια, φοβούμενος μείωση τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, προσεκτικὰ ἀπέφευγε νὰ μιλάει γιὰ πρόσωπο τοῦ θεοῦ Λόγου, ποὺ ἔγινε πρόσωπο (ὑπόσταση) καὶ τῆς προσληφθείσας ἀνθρώπινης φύσεως. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριλλος ἔμμεσα μόνο προϋποθέτει ὅτι τὸ πρόσωπο - ὑπόσταση τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὸ πρόσωπο τοῦ Λόγου, ὅτι ὁ Λόγος ἔνωσε στὸν ἑαυτό του «καθ' ὑπόστασιν» ζῶσα σάρκα καὶ ψυχὴ λογικὴ καὶ ἔγινε ὁ Λόγος ἄνθρωπος, ἀφοῦ ὑπέμεινε σαρκικὴ γέννηση: «σάρκα ἐμψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ ἐνώσας ὁ Λόγος ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν» (PG 77, 45B καὶ 120B).

Πρέπει ὅμως νὰ σημειώσουμε ὅτι καὶ ὁ Θεοδώρητος λίγο ἀργότερα (ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 431), ἀφοῦ προφανῶς μελέτησε τὴν ἀπάντηση καὶ γενικότερα τὶς θέσεις τοῦ Κυρίλλου, περιέλαβε στὴν «Ἀναφορά» τῶν Ἀνατολικῶν (Ἀντιοχειανῶν), ποὺ βασικὰ ὀφείλεται στὸν ἴδιο, τὴν σχετικὴ φράση τοῦ Κυρίλλου («ἐνῶσαι ἑαυτῷ (= ὁ θεῖος Λόγος) τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα ναόν») (ACO I, I 7, 6. 7022). Ἡ φράση, ἔστω μὲ ἀσάφεια, προϋποθέτει τὴν μία ὑπόσταση τοῦ Λόγου, στὴν ὁποία ἐνώθηκε ἡ ἀνθρώπινη φύση. Ἡ φράση περιλήφθηκε αὐτούσια στὴν *Ἐκθεσιν πίστεως τῶν διαλλαγῶν*, τὴν ὁποία ὁ Θεοδώρητος, δέχθηκε ἀλλὰ δὲν ἀνέλυσε ἄμεσα τὶς συνέπειές της. Πόσο ἡ καχυποψία καὶ ἡ παρεξήγηση τῆς διαφορετικῆς χρήσεως ὁρῶν ἐπηρέαζε τὴν θεολογικὴ συνεννόηση φαίνεται καὶ σὲ λατινικὸ ἀπόσπασμα *Ὁμιλίας*, λεγμένης στὴν Χαλκηδόνα καὶ ἀποδιδόμενης στὸν Θεοδώρητο (PG 84, 55 CD). Ἐκεῖ καλεῖ τὸν Κύριλλο αἵρετικό, διότι συγχέει φύσεις («tu confundis naturas») καὶ τὸν προκαλεῖ νὰ δηλώσει ὅτι οἱ δύο φύσεις εἶναι ἀσύγχυτες («unconfusam

unitatem»). Ἐὰν γίνεαι αὐτό, τότε καὶ ὁ ἴδιος θὰ δεχθεῖ τὴν λέξη «φυσική» ἔνωση. Ἀλλὰ ὁ Κύριλλος εἶχε δεχθεῖ ἀσύγχυτες καὶ ἀτρεπτες τὶς φύσεις (PG 76, 393D 396A): «ἀσυνγύτως, ἀτρεπτως ἐκ μήτρας ἐνωθῆναι σαρκὶ ψυχῇ ἐχούσῃ τὴν λογικὴν...» (PG 76, 397A).

Β. Στὸ β' *Κεφάλαιό* του ὁ Κύριλλος μιλάει γιὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωση, τὴν ὁποία ὁ Θεοδώρητος ἀπορρίπτει ὑποψιαζόμενος ὅτι αὐτὴ σημαίνει κράση (ἀνάκραση), ἡ ὁποία πάλι εἰσάγει ἀναγκαστικά σύγχυση τῶν δύο φύσεων καὶ ἄρα ἀφαίρεση τῶν ιδιοτήτων τῶν φύσεων, ὅποτε οἱ φύσεις δὲν μένουν ὅπως ἦσανε πρὶν ἀπὸ τὴν ἔνωσή τους. Γι' αὐτὸ ἐπιμένει καὶ

«... διὰ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως ... κρᾶσις σαρκὸς καὶ θεότητος γέγονεν ... Ἀνάγκη γὰρ τῇ κρᾶσει ἀκολουθῆσαι τὴν σύγχυσιν· εἰσιούσα δὲ ἡ σύγχυσις ἀφαιρεῖ τῆς ἐκάστης φύσεως τὴν ιδιότητα. Τὰ γὰρ κεραννύμενα οὐ μένει ἢ πρότερον ἦν» (*Ἀνατροπὴ τῶν 12 Κεφαλαίων Β: PG 76, 40 0AB*)

προτείνει νὰ χρησιμοποιεῖται μόνο ἡ λέξη ἔνωσις, ἀφοῦ αὐτὴ διασφαλίζει τὶς ιδιότητες τῶν δύο φύσεων καὶ τὸν ἕνα προσκυνούμενο Χριστό (PG 76, 400C).

Μὲ τὴν σειρά του ὁ Κύριλλος ὑποπτεύεται ὅτι ὁ Θεοδώρητος ἀκολουθεῖ τὸν Νεστόριο, ποὺ ἀπέρριπτε τὴν «κατὰ σάρκα γέννησιν» τοῦ θείου Λόγου καὶ δεχότανε ὅτι στὴν ἐνανθρώπησιν ὁ ἄνθρωπος ἐνώθηκε μὲ τὸν Θεὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τιμῆθηκε ἀπλᾶ μόνο μὲ τὸ ἀξίωμα τῆς υἱότητος (PG 76, 400D). Μὲ τὴν εὐκαιρίαν ἐξηγεῖ τὴν ἔννοια τοῦ καθ' ὑπόστασιν, λέγοντας ὅτι αὐτὸ σημαίνει ἀπλᾶ, ὅτι «ἡ φύσις ἡγουν ὑπόστασις, ὃ ἐστὶν αὐτὸς ὁ Λόγος», ἐνώθηκε «κατὰ ἀλήθειαν», πράγματι, μὲ ἀνθρώπινη φύση χωρὶς τροπὴ καὶ σύγχυση (PG 76, 401 A). Ἐπιπλήττει ἀκόμα τὸν Θεοδώρητο, ἐπειδὴ αὐτὸς κατηγορεῖ καὶ ἀρνεῖται τὸν ὄρο «καθ' ὑπόστασιν» ὡς «ἀσυνήθη», διότι δὲν εἶναι στὴν θεολογία γνωστός. Αὐτό, παρατηρεῖ ὁ Κύριλλος, κάνουν μὲ τὶς λέξεις οἱ αἰρετικοὶ καὶ ἀδιαφοροῦν γιὰ τὸ ἴδιο τὸ περιεχόμενο (PG 76, 400 CD καὶ 401 D).

γ. Στὸ γ' *Κεφάλαιο* ἀποκλείει ὁ Κύριλλος τὴν διαίρεση τῶν ὑποστάσεων (ποὺ ὅμως τὶς ταυτίζει μὲ τὶς φύσεις τοῦ Χριστοῦ) μετὰ τὴν ἔνωση καὶ ἀπορρίπτει τὸν ὄρο τῶν Νεστορίου καὶ Θεοδώρου Μοψουεστίας *συνάφεια*, προβάλλοντας τοὺς ὄρους *σύννοδος* φύσεων καὶ *ἔνωσις φυσική*. Ὁ Θεοδώρητος ἀντιδρᾷ, διότι στὴν σκέψη του οἱ ὄροι *φυσικὴ ἔνωσις* καὶ *σύννοδος φυσικὴ* προϋποθέτουνε ἀνάγκη, ἀναγκαστικὴ πράξη καὶ ἐπι-

θυμία χωρίς βούληση, όπως π.χ. έρχεται ή πείνα χωρίς την γνώμη του ανθρώπου (PG 76, 101D).

Αιτία της διαφωνίας γίνεται και ή αδυναμία των δύο ανδρών να διακρίνουν υπόσταση και φύση. 'Ο Κύριλλος εδώ ταυτίζει υπόσταση και φύση, ενώ ο Θεοδώρητος προτιμάει συνήθως να μιλάει για φύση / φύσεις και πρόσωπο ένα του (Χριστού). 'Ο Θεοδώρητος επιμένει σταθερά στην θέση του ότι ο Λόγος ανέλαβε άνθρωπο (τέλειο) χωρίς τροπή της μιάς ή της άλλης φύσεως, διότι έτσι αποφεύγει την έκδοχή της φυσικής ενώσεως ή συνόδου των τελείων φύσεων, όπου οι φύσεις θα χάσουνε την ακεραιότητά τους, κάτι από τις ιδιότητές τους. 'Η ένωση - συνάφεια των δύο φύσεων οδηγεί στο ένα πρόσωπο του Υιού και Χριστού, ως συνέπεια, προφανώς, της ενώσεως των δύο φύσεων.

«Πώς τοίνυν φησίν (=ο Κύριλλος), μή δεῖν τὰς υποστάσεις διαίρειν, εἶπουν φύσεις; Καὶ ταῦτα εἰδώς, ὡς τελεία μὲν ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου υποστάσις πρὸ τῶν αἰώνων ὑπῆρχε, τελεία δὲ ὑπ' ἐκείνης ἐλήφθη ἡ τοῦ δούλου μορφή· διὸ καὶ υποστάσεις εἶπεν ἄλλ' οὐκ υποστάσιν. Εἰ τοίνυν ἑκατέρω φύσιν τὸ τέλειον ἔχει, εἰς ταῦτόν δὲ συνῆλθον ἀμφοτέρω, τῆς τοῦ Θεοῦ μορφῆς δηλονότι λαβούσης τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἐν μὲν πρόσωπον καὶ ἓνα Υἱὸν καὶ Χριστὸν ὁμολογεῖν εὐσεβές· δύο δὲ τὰς ἐνωθείσας υποστάσεις, εἶπουν φύσεις, λέγειν οὐκ ἄτοπον, ἀλλὰ κατ' αἰτίαν ἀκόλουθον» (*Ἀνατροπὴ τῶν 12 Κεφαλαίων Γ*: PG 76, 404 BC).

'Η ένσταση σ' αυτά του Κυρίλλου ήτανε πάντα ίδια: Μὲ ὅσα ἔγραφε ἤθελε νὰ τονίσει ὅτι ἡ ένωση εἶναι πραγματική καὶ ὅτι τὰ λεγόμενα τοῦ Θεοδώρητου προϋποθέτουν ένωση σχετική, ἑξωτερική (PG 76, 405 BC). Γι' αὐτὸ καὶ τόνιζε τὴν διαφορὰ τῶν δύο ἐνωμένων φύσεων, ἀπέκλειε τὴν διατομή τους μετὰ τὴν ένωση καὶ ἀναγνώριζε ὅτι πλέον «τῇ θεωρίᾳ», μὲ τὸ πνεῦμα, νοερά, διακρίνονται οἱ φύσεις (PG 76, 408 D). 'Ο Θεοδώρητος, σὴν προσπάθειά του νὰ διασφαλίσαι τὴν ἀκεραιότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Χριστοῦ, προβάλλει συχνὰ τὸ χωρίο «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν» (Ἰωάν. 2, 19), ποὺ δείχνει ὅτι κατὰ τὴν ένωση τῶν δύο φύσεων δὲν ἐπῆλθε σύγχυσις, τῶν φύσεων. 'Η σύγχυσις δικαιολογεῖ τὸν λόγο γιὰ μία φύση μετὰ τὴν ένωση, ὅπως δηλωνότανε σὴν ἀπολιναριστική φράση «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη», τὴν ὁποία ὁμως ὁ Κύριλλος χρησιμοποιοῦσε ἀποαπολιναρισμένη. Διαφορετικά, ἐὰν ὑπῆρχε σύγχυσις, ὁ Κύριος θὰ ἔλεγε

στοὺς Ἰουδαίους: «*Λύσατέ με καὶ ... ἐγερθήσομαι, εἴπερ ἀληθῶς κρᾶσίς τις καὶ σύγχυσις ἐγεγόνει καὶ σύγχυσις*» (PG 76, 400). Αὐτὰ ὅμως ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἀλήθεια ὅτι τὸ πρόσωπο - ὑπόστασις τοῦ θεοῦ Λόγου ἐγένετο πρόσωπο - ὑπόστασις καὶ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, ὥστε νὰ ἔχουμε ἓνα Χριστό, ἓναν Υἱό. Ἀργότερα (447) ὁ Θεοδώρητος θὰ προβεῖ σὲ βαθύτερες ἐκτιμήσεις καὶ θὰ ταυτίσει ὑπόστασις καὶ πρόσωπο, ἀλλὰ στὴν τριαδολογία.

«... τὴν δέ γε ὑπόστασιν προσώπου τινός εἶναι δηλωτικήν, οἷον, ἢ τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τὴν γὰρ ὑπόστασιν καὶ τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ιδιότητα ταυτὸν σημαίνειν φαμέν ...» (Ἐρανιστής A: PG 83, 36. A.H Ettlinger, 6 65).

Σὲ τριαδολογικὸ ἐπίπεδο εἶχε διακρίνει τὴν οὐσία ἀπὸ τὴν ὑπόστασις, ἀλλὰ περιέργως δὲν ἐφαρμόζει τὴς συνέπειες καὶ στὴν Χριστολογία.

«Ὡστε τὸ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν καὶ ἐκπορευτὸν οὐκ οὐσίας δηλωτικά, σημαντικά δὲ τῶν ὑποστάσεών ἐστιν. Ἰκανὰ γὰρ ἡμῖν διακρίνειν τὰ πρόσωπα καὶ τὴν Πατὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἰδιαζόντως δεικνύει ὑπόστασιν» (Ἐκθεσις τῆς ὁρθῆς πίστεως 3: BEΠ 4, 62. PG. 6, 1212 A).

δ. Ὁ Κύριλλος, ἔνεκα τῆς καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ, ἀναφέρει τὴς ἐνέργειες καὶ τοὺς λόγους («φωνάς») τοῦ Κυρίου στὴν μία ὑπόστασις (τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου), καὶ ὅχι τὴς ἀνθρώπινες χωριστά («ιδιῶς») στὸν ἄνθρωπο Ἰησοῦ καὶ τὴς θεοπρεπεῖς μόνο στὸν θεῖο Λόγο (PG 76, 409 AB). Ὁ Θεοδώρητος, ἀποδίδοντας καὶ πάλι κρᾶσις - σύγχυσις τῶν δύο φύσεων στὸν Κύριλλο, δέχεται βέβαια τὸ ἓνα πρόσωπο στὸν Χριστό, ἀλλ' ἀναφέρει τὴς «ταπεινές» φωνές στὴν ἀνθρώπινη φύσις - ὑπόστασις καὶ τὴς θεοπρεπεῖς στὸν Θεὸ Λόγο.

«Οὐκοῦν τὰ μὲν θεοπρεπῶς εἰρημένα καὶ πεπραγμένα τῷ Θεῷ Λόγῳ προσάψωμεν. Τὰ δὲ ταπεινῶς εἰρημένα καὶ πεπραγμένα δούλου μορφῇ (= ἀνθρώπινη φύσις) προσαρμόσομεν» (Ἀνατροπὴ τῶν 12 Κεφαλαίων Δ', PG 76, 413 A).

Στὴν σκέψη τοῦ Θεοδώρητου κυριαρχεῖ τὸ γεγονὸς τῶν ἀκεραίων καὶ διακεκριμένων φύσεων καὶ στὸν Κύριλλο τὸ γεγονὸς τῆς μιᾶς ὑποστάσεως καὶ ἄρα τοῦ ἑνὸς προσώπου, ποὺ ἐνιαῖα ἐκφράζει τὴς ἐνωμένες

στον έαυτό του φύσεις. Ὁ Θεοδώρητος τονίζει τις διακεκριμένες φύσεις, πού καταλήγουνε σ' ένα πρόσωπο, καί ὁ Κύριλλος τονίζει τὸ ένα πρόσωπο, στὸ ὁποῖο ἐνώθηκαν οἱ δύο φύσεις διατηρώντας τὴν ἰδιαιτερότητά τους. Στὸ παραπάνω χωρίο τοῦ Θεοδώρητος ἀναφέρει τὰ «θεοπρεπῶς» λεγόμενα τοῦ Χριστοῦ στὸν Θεὸ Λόγο, ὅχι ἀπλὰ στὴν θεία φύση τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ δείχνει τὴν δυσκολία τοῦ Θεοδώρητου νὰ διακρίνει πρόσωπο (ὑπόσταση) καί φύση στὸν θεῖο Λόγο καί γι αὐτὸ ἡ ἀποδοχή τοῦ ἐνιαίου προσώπου τοῦ Χριστοῦ μένει κάπως μετέωρη, δὲν ἐξηγεῖται δηλαδὴ πῶς, πόθεν, τὸ πρόσωπο τοῦτο.

Ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ θέμα εἶναι τὸ σχόλιό του στὸ γεγονός τῆς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου στὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν (*Ματθ.* 16, 19), ὅπου σὲ ένα πρόσωπο ἔδειξε ὁ Κύριος τις δύο φύσεις: τὴν θεία μὲ τὸ πῦρ, τὴν ἀνθρώπινη μὲ τὸ ἤλεκτρον, δηλαδὴ τὴν λάμψη. Τὸ ένα ὅμως τοῦτο πρόσωπο δὲν λέει ἐὰν ἀποτελεῖ τὴν ὑπόσταση τοῦ θεοῦ Λόγου.

«Εἰκότως τοῖνυν καὶ τηνικαῦτα (=στὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν κατὰ τὴν ἀνάληψή του ὁ Κύριος) ἐν ἀνθρωπείῳ φανεῖς σχήματι καὶ τὰς δύο φύσεις ἐνὶ δείξας προσώπῳ καὶ τὴν μὲν θείαν διὰ τοῦ πυρὸς αἰνιξάμενος, διὰ τοῦ ἡλεκτροῦ δὲ τὴν ἀνθρωπεῖαν παραδηλώσας» (*Εἰς Ἱεζεκιήλ XI: PG 81, 901 CD*).

Σταθερὸ στοιχεῖο τῆς θεολογίας τοῦ Θεοδώρητου καὶ σημεῖο ἐκκινήσεως εἶναι οἱ δύο ἀκέραιες φύσεις· τὸ κοινὸ πρόσωπο φαίνεται σὰν κάτι ἐπιγενόμενο, κάτι πού ἔρχεται μετὰ. Στὸν Κύριλλο, ἀντίστροφα, ἡ ἐκκίνηση γίνεται, μὲ κάποια ὅμως ἀσάφεια, ἀπὸ τὸ ένα πρόσωπο (ὑπόσταση) τοῦ Λόγου, στὸ ὁποῖο γίνεται ἡ ἔνωση θείας καὶ ἀνθρώπινης φύσεως. Ἔτσι ἡ ἔνωση γίνεται θεολογικὰ κατανοητή, ἀφοῦ κατὰ τὴν ἔνωση τῶν φύσεων ἀποκλείεται ἡ σύγχυσή τους, διότι ἡ ἔνωση τῶν φύσεων πραγματώνεται στὴν μία ὑπόσταση τοῦ θεοῦ Λόγου, πού λειτουργεῖ ὡς κοινὸ εἶναι τῶν δύο φύσεων. Τὸ κοινὸ εἶναι (ὑπόσταση) συνιστᾷ τὸν λόγο τῆς ἀσύγχυτης ἀλλὰ καὶ ἀδιαίρετης ἐνώσεως τῶν φύσεων. Χάρη στὴν μία ὑπόσταση γίνεται δυνατὴ καὶ ἔνωση πραγματικὴ καὶ διάκριση πραγματικὴ τῶν φύσεων. Ἐὰν οἱ δύο φύσεις εἶχανε καὶ οἱ δύο αὐτόνομες - αὐτάρκειες ὑποστάσεις, δὲν θὰ γινότανε πραγματικὴ - φυσικὴ - καθ' ὑπόστασιν ἔνωση, ἀλλὰ κάποιου εἶδους συμβατικὴ - ἐξωτερικὴ συνύπαρξη, δηλαδὴ ἀπλή συνάφεια. Αὐτὸ θ' ἀπέκλειε τὸν πραγματικὸ ἁγιασμό - θέωση τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, δηλαδὴ τὴν ἀντίδοση τῶν ιδιωμάτων, χάριν τῆς ὁποίας ἔγινε ἡ ἐνανθρώπηση.

Γίνεται φανερό πώς λυδία λίθος για την ὀρθή κατανόηση τοῦ χριστολογικοῦ ζητήματος ἀποτελεῖ ἡ διάκριση ὑποστάσεως καὶ οὐσίας – φύσεως, τὶς ὁποῖες, διότι γενικὰ στὴν φιλοσοφία ταυτίζονταν, τὶς ταύτιζαν ἔμμεσα ἢ ἄμεσα πολλοὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς. Ὁ Νεστόριος π.χ. καὶ ὁ πνευματικὸς του πατέρας Θεόδωρος Μοψουεσίας ἀπέρριπταν τὴν φυσικὴ – πραγματικὴ ἐνότητα τῶν δύο φύσεων, διότι αὐτὸ προϋπέθετε τὸν θεῖο Λόγο (ὡς μόνον πλέον ὑποκείμενο, ὑπόσταση) παθητό, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἔπαθε στὸν Σταυρό, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε ἄλλο ὑποκείμενο – ὑπόσταση νὰ πάθει καὶ νὰ πεθάνει. Διατηρώντας ἡ ἀνθρώπινη φύση τὴν ἀκεραιότητά της, διατήρησε (γιαὶ τοὺς Ἀντιοχειανοὺς αὐτοὺς) καὶ τὴν ὑπόστασή της, ὥστε αὐτὴ νὰ ὑποστῇ τὸ πάθος.

ε. Ἡ κακοδοξία, μὲ τὴν ὁποία θεολόγοι Ἀντιοχειανοὶ φορτίζανε τὸν ἀπὸ παλαιότερα γνωστὸ ὄρο «*θεοφόρος ἄνθρωπος*», στηλιτεύθηκε ἀπὸ τὸν Κύριλλο καὶ ἀπορρίφθηκε (PG 76, 417), ἀλλὰ ἔδωσε ἀφορμὴ στὸν Θεοδώρητο νὰ ἀναφορτίσει κάπως τὸν ὄρο αὐτὸ ὀρθόδοξα. Ἔτσι ὁ τελευταῖος ἐξηγεῖ ὅτι, ἐνῶ ἄλλοι πίστευαν ὅτι ὁ θεῖος Λόγος ἀπλῶς ἐπιφοίτησε σὲ πλήρη ἄνθρωπο (τὸν Υἱὸ τῆς Μαρίας), ὅπως σὲ προφητὲς, ὁ ἴδιος ὀνόμαζε «*θεοφόρον ἄνθρωπον*» τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔχει ἐνωμένη στὸν ἑαυτὸ του ὅλη τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

«Οὐκοῦν τῷ τῆς κοινωνίας ὀνόματι χρώμενοι, ὡς ἓνα μὲν Υἱὸν προσκυνοῦμεν τὸν λαβόντα καὶ τὸ ληφθέν. Τῶν δὲ φύσεων τὴν διαφορὰν γνωρίζομεν καὶ τὸν θεοφόρον δὲ ἄνθρωπον ὡς πολλοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων εἰρημένον, οὐ παραιτούμεθα, ὣν εἷς ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ πρὸς Ἀμφιλόχιον *Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος* λόγῳ, τούτῳ χρησάμενος τῷ ὀνόματι καὶ ἐν τῇ τοῦ πεντηκοστοῦ ἐννάτου ψαλμοῦ ἐρμηνείᾳ καλοῦμεν δὲ θεοφόρον ἄνθρωπον, οὐχ ὡς μερικὴν τινα θείαν χάριν δεξάμενον, ἀλλ' ὡς πᾶσαν ἡνωμένην ἔχοντα τοῦ Υἱοῦ τὴν θεότητα» (*Ἀνατροπὴ τῶν 12 Κεφαλαίων Ε: PG 76, 420 AB*).

Ἡ ἐξήγηση τοῦ Θεοδώρητου εἶναι ὀρθή, ἀλλὰ ὑποφώσκει, ἀσυνείδητα ἴσως, ἡ ιδέα τοῦ ληφθέντος ἀπὸ τὸν θεῖο Λόγο ἀνθρώπου, ἀντὶ τῆς προτάσεως τοῦ Κυρίλλου ὅτι ὁ θεῖος Λόγος ἐνανθρώπησε (PG 76, 420C) ἔγινε ἄνθρωπος, «*σὰρξ ἐγένετο*».

στ-ζ. Ἡ διαφορετικὴ ἀντίληψη Κυρίλλου καὶ Θεοδώρητου περὶ τοῦ τί καὶ πῶς προσέλαβε ὁ θεῖος Λόγος κατὰ τὴν ἐνανθρώπηση φαίνεται καὶ στὴν ἀντίδραση πρὸς τὸ ὄγδοο *Κεφάλαιο*. Ὁ Κύριλλος καταδικάζει τὴν

ιδέα ότι στον Χριστό έχουμε άνθρωπο, πού συμπροσκυνείται και συνδοξάζεται με τον θείο Λόγο, ως εάν να πρόκειται για άλλον σὲ άλλον («ὡς ἕτερον ἑτέρω»), για δύο δηλαδή ὄντα, ἐνῶ εἶναι ἓνα, ἀφοῦ ὁ Λόγος ἐγινε σὰρξ (PG 76, 428CD). Ἡ ἀπάντηση τοῦ Θεοδώρητου σ' αὐτὰ τονίζει ότι πρόκειται για μία δοξολογία πρὸς τὸν Δεσπότη Χριστό, τὸν ὁποῖο ὁμολογεῖ καὶ Θεὸ καὶ ἄνθρωπο, κάτι πού εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐνώσεως τῶν φύσεων (PG 76, 428 D). Πάλι ὁμως μιλάει για ἄνθρωπο (καὶ ὄχι ότι ὁ Λόγος ἐγινε ἄνθρωπος) καὶ σ' αὐτὸ γίνεται σαφέστερος, ὅταν ἐπεξηγεῖ:

«Οὔτε γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος τὴν εἰς σάρκα τροπὴν ἐδέξατο, οὔτε πάλιν ὁ ἄνθρωπος ἀπώλεσε μὲν ὃ ἦν, εἰς δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν μετεβλήθη. Οὐκοῦν ἑκατέρας φύσεως τὰ ἴδια λέγοντες, τὸν Δεσπότην προσκυνοῦμεν Χριστόν» (Ἀνατροπὴ τῶν 12 Κεφαλαίων H: PG 76, 428D 429A).

ι-ιβ. Φαίνεται μάλιστα νὰ κυμαίνεται ὁ Θεοδώρητος μεταξὺ δύο: τῆς ἀλήθειας ότι ὁ θεῖος Λόγος ἔλαβε σάρκα καὶ τῆς ιδέας ότι ἔλαβε ἄνθρωπο. Μᾶλλον ὑποψιάζεται τὸν κίνδυνο ἀπὸ τὸ δεύτερο, γι' αὐτὸ χρησιμοποιεῖ καὶ τὶς δύο διατυπώσεις, ὅταν ἀπαντᾷ στὰ *Κεφάλαια I - IB*. Ἔτσι, δηλώνει ότι ὁ Λόγος «ἄνθρωπεῖαν ἀνέλαβε φύσιν» (PG 76, 436B), ἐνῶ κατηγορεῖ τὸν Κύριλλο ότι δὲν ὁμολογεῖ «ἄνθρωπον τέλειον τὸν ἀναληφθέντα» ἀπὸ τὸν Λόγο (PG 76, 445D) καὶ τελειώνει με τὴν ἐπισήμανση,

«οὐκοῦν οὐχ ὁ Χριστὸς παθὼν, ἀλλ' ὁ ἐξ ἡμῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ληφθεὶς ἄνθρωπος» (Ἀνατροπὴ τῶν 12 κεφαλαίων IB: PG 76, 449 B)

πού ἐμπλέκει ἀκόμα περισσότερο τὸ πρόβλημα, διότι διακρίνει προβληματικὰ τὸν μὴ παθόντα Χριστὸ ἀπὸ τὸν ληφθέντα καὶ παθόντα ἄνθρωπο (καὶ ὄχι τὴν θεία ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση).

B'

Σὲ τρία ἀκόμη κείμενα παρακολουθοῦμε τὴν χριστολογία τοῦ Θεοδώρητου. Πρόκειται για τὴν ἐκτενὴ Ἐπιστολὴ 151, πού ἔστειλε, σχεδὸν ἀμέσως μετὰ τὴν Σύνοδο τῆς Ἐφέσου (431), πρὸς τοὺς μοναχοὺς εὐρύτερων περιοχῶν, ἀπὸ τὸν Εὐφράτη μέχρι τὴν Φοινίκη καὶ τὴν Κιλικία.

ἤλπιζε μὲ αὐτὴν καὶ νὰ δείξει τὴν ἐμμονή του στὶς θέσεις πού οἱ Ἀνατολικοὶ ὑποστήριξαν στὴν Ἑφεσο καὶ νὰ ἐξηγήσει ἀκριβέστερα κάποια σημεῖα τῆς χριστολογίας του. Τώρα πάντως τὸ κείμενό του ἔχει κάπως μειωμένη ὀξύτητα σὲ σύγκριση μ' ἐκείνη τῆς Ἀνατροπῆς τῶν κυριλλέων 12 Κεφαλαίων, τὰ ὁποῖα πάλι θεωρεῖ κακόδοξα καὶ τὰ ὁποῖα συνδέει μὲ ἀπολιναρισμὸ, ἀρειανισμὸ καὶ νεοαρειανισμὸ (Εὐνόμιο). Τὸ δεύτερο κείμενο εἶναι ἡ Ἑκθεσις τῆς ὀρθῆς πίστεως, πού ἀποδόθηκε στὸν Θεοδώρητο καὶ γράφηκε ἀρχικὰ ἴσως πρὶν ἀπὸ τὸ 430, ἀλλὰ σὲ κάποια χριστολογικὰ τμήματα συμπληρώθηκε ἢ ἀναθεωρήθηκε μὲ τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς τοῦ 431-433. Τὸ τρίτο κείμενο, *Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως*, γραμμένο ἴσως πρὶν ἀπὸ τὸ 430, ἔχει ὅπωςδήποτε καὶ αὐτὸ ἐπεμβάσεις τῆς ἐποχῆς τοῦ 431-433.

Στὰ κείμενα αὐτὰ ὁ Θεοδώρητος ἐκφράζει τὶς βασικὲς θέσεις, πού εἶδαμε στὴν Ἀνατροπὴ τῶν 12 Κεφαλαίων (σσ. 3-10), προϋποθέτοντας ὅτι ὁ Κύριλλος μὲ τὸ «σὰρξ ἐγένετο» δεχότανε εἶδος τροπῆς τῆς θείας σὲ ἀνθρώπινη φύση, δηλαδὴ γέννηση (ἀρχὴ ὑπάρξεως) τοῦ θείου Λόγου κατὰ τὴν ἐνανθρώπηση καὶ ἀπάλειψη τῆς διαφορᾶς τῶν δύο φύσεων στὸν Χριστό. Γιὰ τὰ τρία αὐτὰ σημεῖα ὁ Κύριλλος εἶχε ἀπαντήσῃ στὶς ἀρχὲς τοῦ 431 μὲ τὸ ἔργο «Πρὸς τὴν παρὰ Θεοδωρήτου κατὰ τῶν 12 Κεφαλαίων ἀντίρρησην πρὸς Εὐόπτιον», τὸ ὁποῖο θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίζει ὁ Θεοδώρητος, ὥστε νὰ μὴν ἀποδίδει στὸν Κύριλλο τέτοιες ἀπόψεις.

Καὶ στὰ τρία κείμενα ἐπισημαίνουμε διατυπώσεις, ὅπου δηλώνεται ὅτι ὁ τέλειος Θεὸς ἀνέλαβε τέλειον ἄνθρωπον.

«... τέλειον ἄνθρωπον ὑπὸ τελείου Θεοῦ ἀνελήφθαι» (Ἐπιστ. 151: PG 83, 1424C).

«... οὐκ ἄψυχον οὐδὲ ἄνουν, ἀλλὰ τέλειον ἄνθρωπον ὁ Θεὸς ἀνέλαβετο Λόγος» (Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως 18: PG 75, 14522B).

«... τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου τὸ τέλειον ... ἄνθρωπον δὲ τὸν ἐξ ἡμῶν ἀναληφθέντα ναόν ...» (PG 75, 1457A).

Στὶς διατυπώσεις αὐτὲς ἔχουμε πάντοτε τὸ ἐπίθετο τέλειος συνοδευτικὸ τοῦ οὐσιαστικοῦ ἄνθρωπος. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἐπιθυμεῖ, κυρίως, νὰ τονίσει τὴν τελειότητα - ἀκεραιότητα ἐκείνου πού προσέλαβε ὁ θεῖος Λόγος, ἀφοῦ παράλληλα ἐκφράζεται καὶ ἄλλιως: αὐτὸ πού προσέλαβε ὁ θεῖος Λόγος εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ἢ «ἀνθρωπεία» φύση. Ἡ συχνότητα

τῶν δύο τούτων ὄρων εἶναι ἐντυπωσιακά μεγαλύτερη ἀπὸ τὸν ὄρο ἀνέλαβε τέλειον ἄνθρωπο. Π.χ.:

«... ἀνέλαβε ἀνθρωπίνην φύσιν» (*Περὶ ἐνανθρωπήσεως*: PG 75, 1433 B. Καὶ 1456A).

«... φύσιν ἔχων Θεοῦ, φύσιν ἔλαβε δούλου» (*Ἐπιστ.* 151: PG 83, 1424C).

«... τελείαν εἶναι τὴν ληφθεῖσαν ἀποφαινόμεθα φύσιν» (PG 83, 1424C).

«ἀνθρωπεῖα» φύσις (PG 83, 1425A· 1429 C· 1437C).

Ἀκόμη ἔχουμε καὶ τὴν γνωστὴ ἀπὸ πολλοὺς καὶ ἀπὸ τὸν Κύριλλο διατύπωση ὅτι ὁ θεῖος Λόγος ἐγίνε ἀνθρώπος («ἄνθρωπον ... γενόμενον»: PG 83, 1433 B καὶ C). Ἐπομένως ὁ Θεοδώρητος αὐτὸ ποὺ κατανοεῖ στὸν θεῖο Λόγο καὶ στὸν ἄνθρωπο Χριστὸ εἶναι οἱ φύσεις. Γι' αὐτό, ἐπεξηγώντας τὸ *Φιλιπ.* 2, 6 («ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών»), ταυτίζει τὸν ὄρο *μορφὴ* μὲ τὴν φύση ἢ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ ἀνθρώπου.

«... ἀντὶ φύσεως γὰρ καὶ οὐσίας ἡ μορφὴ πρόκειται· δηλοῖ γὰρ ὅτι φύσιν ἔχων (= ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ), φύσιν ἔλαβε δούλου (= ἀνθρώπου)»: (PG 83,1424C).

Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι ἄρχισε νὰ προβληματίζεται ὁ Θεοδώρητος μὲ τὸν προσληφθέντα ἄνθρωπο, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸν Θεόδωρο Μοψουεστίας ἔχει ἀπαραίτητα ὑπόσταση - πρόσωπο κατὰ τὴν ἐνανθρώπηση (*Ἐκ τοῦ Κατὰ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Λόγος* 7: PG 66, 981BC). Ἡ ἐκτίμηση αὐτὴ ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν συχνὴ ἀνάλυση τοῦ *Ἰωάν.* 2, 19 («λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν»). Βλέποντας κυρίως μόνο φύσεις (καὶ ὄχι τὴν ἐνιαία ὑπόσταση - πρόσωπο τοῦ θείου Λόγου), ἐρμηνεύει τὸ «λύσατε» ὡς ἐπικύρωση τῆς ἀκεραιότητος τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Διαφορετικά, σημειώνει, θὰ ἔλεγε ὁ Κύριος «λύσατέ με καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερθήσομαι» (PG 83, 1420B. Βλ. καὶ 1428A), ἐὰν βέβαια οἱ δύο φύσεις εἶχαν ἐνωθεῖ, ἔτσι ὥστε ν' ἀποτελοῦν ἓνα, ὅπως πρότεινε ὁ Κύριλλος.

Τὴν ἴδια ἐρμηνεία ἔδωσε στὸ χωρίο ὁ Θεοδώρητος καὶ στὴν *Ἀνατροπὴ τῶν 12 Κεφαλαίων* (PG 76, 449 BC), ὅπου μάλιστα δήλωσε ὅτι δὲν ἔπαθε ὁ Χριστός, ἀλλὰ ὁ προσληφθεὶς ἄνθρωπος («οὐχ ὁ Χριστὸς παθὼν, ἀλλ' ὁ ἐξ ἡμῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ληφθεὶς ἄνθρωπος: αὐτόθι). Μὲ

τὴν δὴλωση αὐτὴ διακρίνεται ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὸν ληφθέντα ἄνθρωπο, κάτι ποὺ θέτει τὸ ἐρώτημα, ἐὰν τὸ Χριστὸς γιὰ τὸν Θεοδώρητο σημαίνει μόνον τὸν θεῖο Λόγο. Στὴν *Ἐπιστολὴ* ὁμως 151 ὁ ἴδιος ταυτίζει τὸν Χριστὸ καὶ μὲ τὸ «κατὰ σάρκα», δηλαδή τὴν ἀνθρώπινη φύση, καὶ μὲ τὴν θεότητα, δηλαδή μὲ τὸν προαιώνιο Υἱὸ καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ (PG 83, 1428D).

«... ὁμολογοῦμεν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν Θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον ... Δύο φύσεων ἔνωσις γέγονε, διὸ ἓνα Χριστόν, ἓνα Κύριον ὁμολογοῦμεν ...» (PG 83, 1420A).

Στὴν ἴδια *Ἐπιστολὴ* ἀναφέρεται στὸν χαρακτηρισμὸ τῆς Παρθένου Μαρίας ὡς *Θεοτόκου*, ἀλλὰ καὶ ὡς *ἀνθρωποτόκου*, μὲ σκοπὸ πάλι νὰ τονίσει διὰ τοῦ δευτέρου τὴν ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος δὲν ἔλαβε «τὴν ἀρχὴν του» ἀπὸ τὴν «γεννήσασαν» Θεοτόκο, ἀλλ' ὅτι ὑπῆρξε πάντοτε («ἦν αἰ»)· δὲν ἔχει τὴν ὑπαρξὴ του ἀπὸ τὴν ἐνανθρώπηση, ἀλλὰ εἶναι «συναϊδὸς» πρὸς τὸν γεννήσαντα Θεὸ Πατέρα. Ὁ φόβος του ὅτι θὰ μειωθεῖ ἐπικίνδυνα ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ τὸν ὁδηγεῖ στὸν τονισμὸ τῆς, χαρακτηρίζοντας τὴν Παρθένο Μαρία *ἀνθρωποτόκο*, ὅρο τὸν ὁποῖο ἀργότερα θὰ ἐγκαταλείψει.

«Εἰ μὲν οὖν Θεὸς μόνον ὁ Χριστὸς καὶ ἐκ τῆς Παρθένου τοῦ εἶναι τὴν ἀρχὴν εἴληφεν, ἐντεῦθεν ἡ Παρθένος ὀνομαζέσθω καὶ καλείσθω Θεοτόκος, ὡς Θεὸν φύσει γεννήσασα. Εἰ δὲ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς καὶ τὸ μὲν ἦν αἰ (οὔτε γὰρ ἤρξατο τοῦ εἶναι· συναϊδὸς γὰρ τῷ γεννήσαντι), τὸ δὲ ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν ἐκ τῆς ἀνθρωπείας ἐβλάστησε φύσεως, ἐκατέρωθεν ὁ δογματίζειν θέλων, πλεκέτω τῇ Παρθένω τὰς προσηγορίας (= Θεοτόκος καὶ ἀνθρωποτόκος), δηλῶν ποῖα μὲν τῇ φύσει, ποῖα δὲ τῇ ἐνώσει προσήκει» (PG 83, 1429 CD).

Ἀμέσως μετὰ, ἐφ' ὅσον ἐξήγησε γιὰ τὴν καὶ τὸ ἀνθρωποτόκος, προσθέτει ὅτι, ἐὰν κανεῖς ἐγκωμιαστικὰ καὶ ὑμνητικὰ ἐπιθυμεῖ νὰ χρησιμοποιεῖ μόνον τὸ Θεοτόκος διὰ «τοῦ μυστηρίου τὸ μέγεθος», ἅς τὸ κάνει: «ἀπολαύτω τοῦ πόθου» (PG 83, 1429 D). Διστακτικὰ ἐπομένως καὶ ἀδέξια ἄρχισε ἡ ὑποχώρησή του ἀπὸ τὸν ὅρο ἀνθρωποτόκος.

Ἄλλωστε ἡ χρῆσις τοῦ ἀνθρωποτόκος ὀφείλεται στοὺς φόβους ποὺ ἀναφέραμε, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐντοπίζει ὀρθὰ καὶ μὲ τέτοια σαφήνεια πρῶτος τὴν ἔνωση τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν στιγμὴ τῆς συλλήψεως στὴν Παρθένο.

«Τὴν γὰρ ἔνωσιν ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἐν τῇ ἀγίᾳ τῆς Παρθένου νηδυῖ γενεῆσθαι πιστεύομεν. Διὸ Θεοτόκον καὶ ἀνθρωποτόκον ... προσαγορεύομεν» (PG 83, 1429 B).

Ὅ,τι ἐπίσης ἔχει σημασία εἶναι ἡ διαφαινόμενη ἀπουσία ἰδιαίτερης ὑποστάσεως (προσώπου) γιὰ τὴν θεία ἢ τὴν ἀνθρώπινη φύση, μολονότι μετὰ τὴν ἔνωση τῶν φύσεων βλέπει πρόσωπο, τὸ κοινὸ πρόσωπο τῶν δύο φύσεων. Δηλαδή ἐγκατέλειψε, μᾶλλον ἐνωρὶς, τὴν θεολογικὴ βάση τοῦ Θεοδώρου Μοισουεστίας ὅτι κάθε φύση (οὐσία) ἔχει ἀπαραίτητα καὶ τὸ δικό της πρόσωπο ἢ ὑπόστασις. Αὐτὸ συνάγεται ἔμμεσα καὶ ἀπὸ τὸ ἔργο του *Ἐκθεσις τῆς ὀρθῆς πίστεως*, ὅπου διαπιστώνει στὸν ἄνθρωπο δύο φύσεις, σῶμα καὶ ψυχὴ· ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἓνα, ἀλλὰ ἀπὸ δύο. Ὁ ἄνθρωπος (ὅπως καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ) εἶναι τὸ ἄλλο («ἕτερον»), πέρα τῶν δύο φύσεών του. Ἡ «συνάφεια» τῶν φύσεων ἔχει ὡς ἀποτελεσματὸν τὸν ἄνθρωπο, ποὺ πλέον εἶναι «τρίτον» καὶ «ἄλλο» πρᾶγμα, ποὺ δὲν ταυτίζεται μὲ τίς δύο χωριστὰ φύσεις του («οὐ ταῦτόν ἂν εἴη τοῖς ἐξ ὧν ἐστίν»).

«Ὁ γὰρ ἄνθρωπος, εἰ καὶ διπτὸς ἐν ἑαυτῷ δεικνύει φύσεις, οὐ δύο φύσεις ἐστίν, ἀλλ' ἐκ τῶν δύο ... καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου· κἂν γὰρ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ὑπάρχῃ οὐ ταῦτόν ἂν εἴη τοῖς ἐξ ὧν ἐστίν, ἀλλ' ἕτερον· ὡς εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἐξ αὐτῆς τῆς συναφείας ψυχῆς πρὸς σῶμα, τρίτον ἀποτελούμενον ἄλλο» (ΒΕΠ 4, 69. PG 6, 1225C - 1228B).

Εἶναι σαφές, ὅτι ὁ Θεοδώρητος, φοβούμενος τὴν τροπὴ τῶν φύσεων ἀπὸ τυχόν φυσικὴ ἔνωση καὶ μὴ ὑποψιαζόμενος τὴν καθοριστικότητα τῆς ὑποστάσεως τοῦ θείου Λόγου στὸν Χριστό, ἐπινοεῖ «τρίτο» γεγονός, δηλαδή τὸν Χριστὸ ποὺ αὐτὸ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς *συνάφειας* τῶν δύο φύσεών του. Περιέργως, γιὰ ν' ἀποφύγει τὴν τροπὴ κατὰ τὴν ἔνωση, ἐπιμένει ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν «ἀπετελέσθη» ἀπὸ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, ἀλλὰ εἶναι κάτι πέρα ἢ παράλληλο πρὸς τὰ δύο, εἶναι καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Ἔτσι ὁ Θεοδώρητος διαφυλάττει, ὅπως νομίζει, τὴν ἀκεραιότητα τῶν δύο φύσεων, ἀλλὰ παράγει ἀθεμελίωτα τὸ ὑποκείμενο Χριστός, ἔτσι ποὺ αὐτὸ ἀπλῶς «δείχνει» τίς δύο φύσεις, χωρὶς νὰ θεωρεῖται ὑπόστασις τῆς μᾶς ἢ τῆς ἄλλης φύσεως καὶ χωρὶς, ἐδῶ τουλάχιστον, νὰ χαρακτηρίζεται πρόσωπο.

«Ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος ἀπετελέσθη Χρι-

στός, ἄλλος ὢν παρὰ τὰ δύο, ἀλλὰ καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἐκάτερα τυγχάνει» (ΒΕΠ 4, 69 καὶ 6, 122 8B).

Μολονότι ἐκφράζει χωριστική θεώρηση τῶν φύσεων, ἀρνεῖται χωριστὸ Υἱὸ τὸν θεῖο Λόγο καὶ ἄλλον υἱὸ τὸν ἄνθρωπο (ἀνθρώπινη φύση). Μολονότι δύο οἱ φύσεις, ὁ Υἱὸς εἶναι ἓνας: «εἷς μὲν ὁ Υἱὸς καὶ Κύριος καὶ Χριστὸς καὶ Μονογενής, φύσεις δὲ δύο» (ΒΕΠ 4, 70-71. PG 6, 1232A). Ὁ Υἱὸς θεῖος Λόγος καὶ ὁ υἱὸς ἄνθρωπος σιωπηρὰ ταυτίζονται ὁ ἓνας μὲ τὴν θεία ὁ ἄλλος μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση. Δὲν ἐξηγεῖ ὅμως τί ὡς φύση ἢ πρόσωπο ἢ ὑπόστασις εἶναι τὸ τρίτο, τὸ πέρα τῶν δύο φύσεων - Υἱῶν, δηλαδή ὁ Χριστός, ποὺ παραταῦτα ταυτίζεται μὲ τὸν Μονογενὴ Υἱὸ καὶ Κύριο.

Ὁ Θεοδώρητος, ἀπὸ ἀντίδραση πρὸς τὶς κατ' αὐτὸν ἐπικίνδυνες καὶ κακὸδοξες θέσεις τοῦ Κυρίλλου (θεωροῦμε βέβαιο ὅτι τὰ χριστολογικὰ σημεῖα τοῦ ἔργου *Ἐκθεσις τῆς ὀρθῆς πίστεως* συμπληρώθηκαν ἀναθεωρήθηκαν μετὰ τὴν γνωστοποίηση τῶν ἀντινεστοριακῶν θέσεων τοῦ Κυρίλλου), καταφεύγει σὲ ἀκροβατισμοὺς γιὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὸν ἓνα Χριστό. Εἶναι ὅμως παραδοσιακὸς Ἀντιοχειανός, ἔχει συνείδηση τοῦ σωτηριολογικοῦ χαρακτήρα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ γι αὐτό, παρὰ τὴν χωριστικὴ δυοφυσιτικὴ θεώρηση, βρίσκει τρόπο νὰ δείχνει τὴν ἀντίδοση τῶν ιδιωμάτων, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξαρτᾶται ὁ ἁγιασμός, ἡ θέωσις, ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐξηγεῖ ὅτι τὸ ἀνθρώπινο σῶμα μετὰ τὴν ἔνωσή του μὲ τὴν θεία φύση δὲν «ἀπεθεώθη», δηλαδή δὲν μεταβλήθηκε σὲ θεία οὐσία, ἔμεινε φύση ἀνθρώπινη, ἀλλὰ ἔγινε «*ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον*» καὶ μετέσχε («μετείληφε») «θείας ἀξίας» μὲ τὴν «εὐδοκίαν» τοῦ θείου Λόγου (ΒΕΠ 4, 72· PG 6, 1236A).

Στὴν Ἐπιστολὴ 151 ἐπαναλαμβάνει τὴν ἄποψή του ὅτι ἡ Παρθένος Μαρία μπορεῖ νὰ ὀνομάζεται Θεοτόκος καὶ ἀνθρωποτόκος (PG 83, 1429B). Σημειώνει συγχρόνως ὅτι ἡ ἔνωση τῶν δύο φύσεων ἔγινε ἀπὸ τὴν στιγμή τῆς συλλήψεως («ἐξ αὐτῆς συλλήψεως»), μᾶλλον γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν συμερίζεται τὴν ἄποψη ὅτι στὸν ναὸ - Υἱὸ τῆς Παρθένου εἰσῆλθε ὁ θεῖος Λόγος ἐπιφοιτητικά, ὥστε νὰ ἔχουμε ἀπλῶς ἄνθρωπο θεοφόρο. Γιὰ τὸν διπλὸ ὄρο Θεοτόκος καὶ ἀνθρωποτόκος ἐπιμένει καὶ στὸ τῆς ἰδίας ἐποχῆς ἔργο του *Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως* (PG 75, 1777A). Στὸ τμῆμα ὅμως τῆς Ἐπιστολῆς 151, ὅπου καταχωρίζει τὴν Ὁμολογία του (PG 83, 1490AB), δὲν ἀναφέρεται οὔτε τὸ ἀνθρωποτό-

κος οὔτε τὸ Θεοτόκος. Ἀντίθετα, στὴν Ἀναφορὰ τῶν Ἀνατολικῶν (ACO I, I 7, σ: 70) περιλαμβάνεται τὸ Θεοτόκος (μόνος), διότι, μολονότι τὸ κείμενο συντάχθηκε βασικὰ ἀπὸ τὸν Θεοδώρητο, ἐκφράζει τὸ κοινὸ φρόνημα τῶν παραδοσιακῶν Ἀντιοχειανῶν - Ἀνατολικῶν, ποὺ δέχονταν τὸν ὄρο τοῦτο. Παραδοσιακός, βέβαια, ὑπῆρξε καὶ ὁ Θεοδώρητος, ἀλλ', ἀφότου ὁ παραδοσιακὸς Ἰωάννης Ἀντιοχείας τοῦ ἀνέθεσε τὴν «Ἀνατροπὴ» τῶν 12 Κεφαλαίων τοῦ Κυρίλλου, ἐγκλωβίστηκε σὲ ἀδιέξοδη δυοφυσιτικὴ θεώρηση, ποὺ τὸν ταλαιπώρησε γιὰ πολὺ καιρὸ. Πολὺ περισσότερο, διότι διατηροῦσε τὴν ὑποψία ἀπολιναρισμοῦ στὸν Κύριλλο, ἤλπιζε ὅτι μὲ τὴν τακτικὴ του θὰ προσελκύσει τοὺς ἀκραίους Ἀντιοχειανούς πρὸς τοὺς παραδοσιακοὺς καὶ διότι νόμιζε ὅτι μὲ μικροσυμπληρώσεις ἢ παραλείψεις μποροῦσε νὰ διορθώνει τὶς ἀρχικὲς του θέσεις.

Γ'

Εἶναι πολὺ γνωστὸ ὅτι ὁ Θεοδώρητος, ὡς ὁ κατεξοχὴν θεολόγος μετὰ τῶν Ἀνατολικῶν - Ἀντιοχειανῶν, διαδραμάτισε πολὺ σημαντικὸ μέρος στὶς μετὰ τὸν συνελεύσεις καὶ διαβουλεύσεις. Αὐτὲς κατέληξαν (μὲ πυρὴνα διατυπώσεις τοῦ Θεοδώρητου) σὲ δύο τουλάχιστον Ἐκθέσεις πίστεως, τὴν τελευταία τῶν ὁποίων προσυπέγραψε ὁ Κύριλλος (μὲ ὅσες ἔκρινε διευκρινίσεις καὶ προσθήκες) στὸ πλαίσιο τῆς Ἐπιστολῆς του 39 «(Ἐφραινέσθωσαν)» πρὸς τὸν Ἰωάννη Ἀντιοχείας (PG 77, 173C-181ABC). Πρόκειται γιὰ τὴν Ἐκθεσιν Πίστεως τῶν Διαλλαγῶν, ποὺ ἔχει τὴν ἀρχὴ τῆς σὲ διατύπωση τοῦ Θεοδώρητου (Ἀναφορὰ Ἀνατολικῶν. Βλ. καὶ πληροφορία Ἑλλαδίου Ταρσοῦ: PG 84, 805-806), συμπληρώθηκε ὅπως ἐπιθυμοῦσε ὁ Κύριλλος, ἐπικυρώθηκε ἀπὸ τὸν Κύριλλο τὸ Πάσχα τοῦ 473 καὶ ἴσχυσε ὡς ὁ δογματικὸς Ὅρος τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, σὲ ἀπόλυτο συνδυασμὸ πρὸς ὁλόκληρο τὸ κείμενο τῆς Ἐπιστολῆς 39 τοῦ Κυρίλλου.

Τὸ σπουδαῖο αὐτὸ κείμενο χαιρέτισε ἀμέσως μ' ἐνθουσιασμὸ καὶ ὁ Θεοδώρητος μὲ τὴν Ἐπιστολὴ του 171 (PG 83, 1484ABC). Ὁμολογεῖ ἐδῶ τὴν «συμφωνίαν» γιὰ τὴν Ἐκθεσιν τῶν ἕως τότε ἀντιθέτων καὶ δηλώνει ὅτι ἡ Ἐκθεσις ἀλλὰ καὶ ἡ Ἐπιστολὴ (39) τοῦ Κυρίλλου κοσμοῦνται ἀπὸ εὐαγγελικὴν εὐγένειαν. Πληροφορεῖ μάλιστα ὅτι διάβασαν κι ἐξήτασαν τὰ κείμενα αὐτὰ μαζὺ πολλοὶ (προφανῶς ἐπίσκοποι)

καὶ διαπίστωσαν ὅτι εἶναι σύμφωνα μὲ ὅσα καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ ἔγραφαν.

«Ἐν κοινῷ ἀναγνόντες τὰ αἰγύπτια γράμματα καὶ ἐξετάσαντες αὐτῶν τὴν διάνοιαν εὗρομεν σύμφωνα τοῖς παρ' ἡμῶν εἰρημένοις ...» (PG 83, 1484A. ACO I, I 1, σσ. 163-4. Καὶ ACO IV, σσ. 131-132, 106 - 109).

Παράλληλα ὁ Θεοδώρητος, χάριν τῶν ἀκραίων Ἀνατολικῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀληθείας, μὰ καὶ χάριν γοήτρου, σημειώνει ὅτι συμφωνεῖ μὲ τὴν Ἑκθεσιν, διότι α) δὲν ἐμπεριέχει δῆθεν τὴν διδασκαλία τῶν 12 Κεφαλαίων β) παραμερίσθησαν οἱ ὅροι τοῦ Κυρίλλου «καθ' ὑπόστασιν» καὶ «φυσική» ἔνωση ἢ «κρᾶσις»· γ) ἡ ἔνωση τῶν δύο φύσεων χαρακτηρίζεται «ἀσύγχυτος» (PG 83, 1484 B)· καὶ δ) διότι ὀρθὰ στὴν ἐπιστολὴ δηλώνεται ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, χωρὶς κατὰ τὴν οὐσία νὰ εἶναι ξένο («ἀλλότριον») πρὸς τὸν Υἱό (PG 77, 181A). Ὁ Κύριλλος πράγματι ἔκανε ὑποχωρήσεις, ἀλλὰ στὸ ἐπίπεδο τῆς ὁρολογίας, ἐφόσον μὲ διαφορετικὲς ἢ παραπλήσιες διατυπώσεις δηλωνόταν ἡ ἀλήθεια, γιὰ τὴν ὁποία καὶ ἀγωνίζοταν.

Ἐδῶ ἐνδιαφέρει κυρίως ἡ θεολογικὴ τοποθέτηση τοῦ Θεοδώρητου στὴν Ἑκθεσιν Πίστεως τῶν Διαλλαγῶν, διότι φανερώνει ἐξέλιξη ἐσωτερικῆ. Παρατηροῦμε δηλαδὴ ὅτι:

πλέον δὲν ἐμπεριέχεται ἡ ἰδέα ὅτι ὁ Θεὸς προσέλαβε ἄνθρωπο·

μὲ τὴν Ἑκθεση καὶ τὴν Ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίλλου καταδικάζεται ἡ αἵρεση τοῦ Νεστορίου, τὸν ὁποῖο ἐπίσημα καταδίκασαν οἱ περὶ τὸν Ἰωάννη (PG 77, 173B. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἰωάννη πρὸς Κύριλλο, μετὰ τὴν ὁποία συνομολογήθηκε ἡ Ἑκθεσις)·

παραλείπονται οἱ ὅροι τοῦ Θεοδώρητου συνάφεια καὶ εὐδοκία·

περιλαμβάνεται ὁ ὅρος Θεοτόκος χωρὶς τὸ ἀνθρωποτόκος·

δὲν καταδικάζονται τὰ 12 Κεφάλαια (ὅπως ἐπίμονα ζητοῦσε ὁ Θεοδώρητος) καὶ

οἱ εὐαγγελικὲς φωνές (λόγοι, πράξεις τοῦ Κυρίου) ἀναφέρονται σ' ἓνα πρόσωπο καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἐκπορεύονται, μολονότι διαιροῦνται ὡς πρὸς τὶς δύο φύσεις (ὅπως θεολογοῦσε ὁ Κύριλλος: PG 76, 301C καὶ PG 77, 116BC· 120CD).

Ἡ Ἐπιστολὴ αὐτὴ 171 τοῦ Θεοδώρητου, ποὺ στὸ πρωτότυπο δὲν εἶναι πλήρης, σώθηκε ὁλόκληρη σὲ λατινικὴ μετάφρασή της τοῦ διακόνου Rusticus (*Synodicum adversus tragoediam Irenaei*: PG 84, 710 - 712A). (Στὴν συλλογὴ αὐτὴ ὁ Rusticus περιέλαβε πολλὰ σχετικὰ ἐπι-

στολικά κείμενα, ευνόικα για τὸν νεστοριανισμό). Στὴν ἐκτενέστερη (στὰ λατινικά) μορφή της *Ἐπιστολῆς*, ἐὰν ὡς μετάφραση εἶναι ἀκριβής, ὁ Θεοδώρητος λυπᾶται, διότι στὴν *Ἐπιστολὴ* τοῦ Κυρίλλου, ποὺ ὁλόκληρη ἐγίνε δεκτὴ ἀπὸ τοὺς μὴ ἀκραίους Ἀνατολικούς, ἀναθεματίζεται μὲ τὴν διδασκαλία καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ Νεστορίου. Τὴν θέση αὐτὴ, γιὰ τὴν καταδίκη τοῦ προσώπου τοῦ Νεστορίου, ἐκφράζει καὶ σὲ ἄλλες ἐπιστολές του (*PG* 84, 670· 671· 674· 677D κ. ἄ.).

Παρὰ τὴν ἐπιμονή του γιὰ μὴ καταδίκη τοῦ προσώπου τοῦ Νεστορίου, ὅλα δείχνουν ὅτι ὁ Θεοδώρητος κινήθηκε θεολογικὰ πρὸς τὴν θεολογικὴ σκέψη τοῦ Κυρίλλου. Ἔτσι, τὸν κατανοεῖ ὀρθότερα καὶ τὸν παρεξηγεῖ λιγότερο, μολοντί συχνὰ χαρακτηρίσε κακόδοξα τὰ *12 Κεφάλαια*, ἔνεκα τῶν ὅρων τοὺς καθ' ὑπόστασιν καὶ φυσικὴ ἔνωσης. Ἐπίσης, ἀργότερα καὶ πιὸ συγκεκριμένα, δήλωνε ὁ ἴδιος (*Ἐπιστ.* 83: *PG* 83, 1273B) ὅτι δύο φορὲς ὑπέγραψε «*Τόμους*», ὅπου καταδίκασε τὴν διδασκαλία τοῦ Νεστορίου. Ἀπέφευγε τὴν προσωπικὴ καταδίκη τοῦ Νεστορίου ἔνεκα τῆς φιλίας τοὺς (*ACO* I, I 7 σ. 805), ἀλλὰ καὶ πρὸς διατήρηση γέφυρας μὲ τοὺς ἀκραίους Ἀνατολικούς, τῶν ὁποίων προίστατο κυρίως ὁ Ἀλέξανδρος Ἱεραπόλεως (Mabbug), στὸν ὁποῖο ὑπαγόταν ἅμεσα ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ Θεοδώρητου. Ὁ Ἀλέξανδρος, μάλιστα, διέκοψε τὴν κοινωνία μὲ τὸν Θεοδώρητο, ἐπειδὴ αὐτὸς κοινώνησε μὲ τὸν Κύριλλο (*Synodicum ...Irenaei* 147: *PG* 84, 761C), ἀλλὰ ἡ ἀλληλογραφία μεταξὺ τοὺς συνεχίστηκε. Τὴν ἀναγνώριση μάλιστα τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ Κυρίλλου ἀπὸ τὸν Θεοδώρητο βεβαιώνει καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, αὐτὸς δηλ. τὸν ὁποῖο μάταια προσπαθοῦσε νὰ μεταπείσει ὁ Θεοδώρητος (*PG* 84, 717CD) ὑπὲρ τῆς *Ἐκθέσεως τῶν Διαλλαγῶν* καὶ τοῦ Κυρίλλου, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι δὲν θὰ καταδικαζότανε προσωπικὰ ὁ Νεστόριος. Ἡ λύση αὐτὴ, πολὺ περισσότερο, δὲν ἱκανοποιοῦσε τὸν πείσμονα Νεστόριο.

Ἡ τακτικὴ τοῦ Θεοδώρητου ὑπενθυμίζει τὸν Μ. Ἀθανάσιο, ποὺ δὲν εἶχε ρητὰ καταδικάσει τὸν Ἀπολινάριο, τὸν Μ. Βασίλειο, ποὺ ἀπέφευγε νὰ καταδικάσει τὸν πνευματομάχο παλαιὸ γέροντά του Εὐστάθιο Σεβαστείας, ἀλλὰ καὶ τὸν μεγάλο ἀντιοχέα Ἰωάννη Χρυσόστομο, ποὺ συνέχιζε νὰ σέβεται τὸν δάσκαλό του Διόδωρο Ταρσοῦ καὶ ν' ἀγαπᾷ τὸν συμμαθητὴ του Θεόδωρο Μοψουεστίας, μολοντί συνειδητὰ δὲν ἀκολούθησε τὴν θεολογία τοὺς, διότι τὴν θεωροῦσε κακόδοξη. Ἄλλωστε καὶ ὁ Κύριλλος συνιστοῦσε στὸν Πρόκλο Κων/λεως τὴν μὴ προσωπικὴ καταδίκη τοῦ Θεόδωρου Μοψουεστίας, ὡς μέτρο «οἰκονομίας» «ἄριστον» καὶ «σοφόν», ἐπειδὴ πολλοὶ τὸν σέβονταν στὴν Ἀνατολή. Γιὰ τὸν λόγο

αυτό, ἐξηγεῖ ὁ Κύριλλος, δὲν τὸν ἀναθεματίσαμε στὴν Σύνοδο τῆς Ἐφέσου, μολονότι τὰ κείμενά του «γέμουν» κακοδοξίων καὶ ἀποτέλεσαν τὴν πηγὴ τοῦ Νεστορίου (Ἐπιστ. Κυρίλλου 72: PG 77, 345 ABC). Τώρα, εἶναι ἀρκετὸ ἐὰν παραμερίζονται ἀπὸ τοὺς ὀρθοφρονοῦντες ὅσα ἐκεῖνος ἔγραψε κακὸδοξα. Καὶ οἱ τέσσερες μὲ τὴν στάση τους ἡλπιζαν –μάταια ὅμως– νὰ ἐλκύσουνε στὴν ὀρθόδοξη πίστη τοὺς κακὸδοξους.

Ὁ Θεοδώρητος κινήθηκε πρὸς τὴν σκέψη τοῦ Κυρίλλου, ἀλλ' αὐτὸ συνέβη διότι τὸ θεολογικὸ του ὑπόβαθρο καὶ ἡ ἐνσυνείδητη παραδοσιακότητά του ταυτίζονταν, ἔστω γενικά, μ' ἐκεῖνα τοῦ Κυρίλλου, παρὰ τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργοῦσε στὸν πρῶτο ἢ προσκόλληση στὴν θεολογικὴ ὁρολογία τοῦ Θεόδωρου Μοψουεστίας καὶ στὸν δεῦτερο ἢ ἔμμομή στὴν ἀπολιναριστικὴ φράση «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη». Τὰ προβλήματα αὐτὰ δὲν ἦσαν ἀνυπέρβλητα, ἀκόμα κι ἂν ἔμεναν κάποια ἀγκάθια, ἔνεκα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας, κάτι ποὺ κυρίως ἀφοροῦσε τὸν Θεοδώρητο. Ἡ Ἐπιστολὴ 168 (*Synodicum* ... PG 84, 783BC, δείχνει τὸν προσανατολισμὸ τοῦ Θεοδώρητου στὸ ὅλο θέμα. Προσπαθεῖ νὰ πείσει τοὺς ἀκραίους νὰ δεχθοῦνε τὴν Ἐκθεσιν τῶν Διαλλαγῶν χωρὶς τὴν προσωπικὴ καταδίκη τοῦ Νεστορίου. Αὐτὸ ἐπιτεύχθηκε σ' εὐρεία κλίμακα στὸν μικρασιατικὸ χῶρο, ἀλλὰ οὔτε τὸν Ἀλέξανδρο Ἱεραπόλεως οὔτε τὸν Νεστόριο μετέστρεψε.

Δύο ἄλλα κείμενα τοῦ Θεοδώρητου, ἡ πρὸς Νεστόριο Ἐπιστολὴ 172 (PG 83, 1485-1486) καὶ ἡ Ἐπιστολὴ 169 (PG 84, 783-784), τῆς περὶ τὸ 438 ἐποχῆς, δημιουργοῦν προβλήματα. Μὲ τὴν πρώτη, οὔτε λίγο οὔτε πολὺ ζητάει τὴν μεσολάβηση τοῦ Νεστορίου στὸν Ἱεραπόλεως Ἀλέξανδρο, ὥστε αὐτὸς νὰ δεχθεῖ τὴν Ἐκθεσιν τῶν Διαλλαγῶν, γεγονὸς ποὺ κάνει πολὺ ἀμφίβολη τὴν γνησιότητά της, διότι τέτοια ἐλπίδα ἢ ἀπαίτηση τοῦ Θεοδώρητου θὰ ἦταν ἐξωπραγματικὴ. Μὲ τὴν δευτέρη ἀπαντᾷ σὲ κατηγορίες τοῦ Νεστορίου καὶ ὑπερασπίζεται τὴν ὀρθοδοξία τῆς Ἐκθέσεως.

Ὁ Νεστόριος διέδιδε ὅτι ὁ Θεοδώρητος δέχθηκε ὡς ὀρθόδοξη τὴν Ἐκθεσιν ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸν θρόνο του, γιὰ νὰ μὴ τὸν χάσει. Ὁ Θεοδώρητος ἀρνεῖται τὴν κατηγορία καί, τὸ σπουδαιότερο, βεβαιώνει ὅτι δέχθηκε ὡς ὀρθόδοξη τὴν Ἐπιστολὴ 39 τοῦ Κυρίλλου (ὅπου καὶ ἡ Ἐκθεσις), ἀφοῦ μὲ προσοχὴ καὶ λεπτομερῶς τὴν ἐξήτασε (*subtiliter discussi*) καὶ διαπίστωσε ὅτι δὲν ἔχει κάτι τὸ αἵρετικό. Προσθέτει ὅμως μὲ σκληρότητα ὅτι ἐχθρεύεται ὅσο κανεῖς ἄλλος (*quam alius quidam*) τὸν πατέ-

ρα της *Ἐπιστολῆς*, διότι θορύβησε τὴν οἰκουμένη μετὰ τὶς ἐνέργειές του. Τρίτο στοιχεῖο τῆς *Ἐπιστολῆς* 172 εἶναι ἡ ὀξύτατη δήλωση τοῦ Θεοδώρητου ὅτι δὲν θὰ συμφωνήσει μετὰ ὅσα ἄδικα ἐγίναν κατὰ τοῦ Νεστορίου, ἔστω καὶ ἂν τοῦ κόψουνε τὰ χέρια (*PG* 83, 1485C). Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ τὸ κείμενο τοῦτο, διότι πολὺ προσεκτικὰ ἀλλὰ καὶ μετὰ παρηγορία δηλώνει καὶ πλήρη ἀποδοχή τῆς *Ἐκθέσεως* καὶ ἀντίθεση στὴν προσωπικὴ καταδίκη τοῦ Νεστορίου, τοῦ ὁποῖου πάντως ἀπορρίπτει τὴν διδασκαλία. Πρόκειται γιὰ τακτικὴ πρὸς ἀκολούθησε μέχρι τὶς παραμονὲς τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451), γι' αὐτὸ βλέπουμε ὅτι τὸ 444 συγκαίρει θερμὰ τὸν διάδοχο τοῦ Κυρίλλου Διόσκορο (*Ἐπιστ.* 60: *PG* 83, 1232 BC), χωρὶς νὰ καταδικάζει τὸν Νεστόριο.

Στὰ *Πρακτικά* τῆς Ε' Οἰκουμενικῆς Συνόδου σώζεται τμῆμα *Ὁμιλίας* τοῦ Θεοδώρητου «Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίλλου». Οἱ διατυπώσεις εἶναι, περιέργως γιὰ τὴν ἐποχὴ του αὐτῆς, νεστοριανίζουσες. Λέγεται ἐδῶ ὅτι «ὁ ἄνθρωπος (= ἡ Παρθένος Μαρία) γεννᾷ ἄνθρωπον» (= τὸν Ἰησοῦν) καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι μὲν υἱὸς τοῦ Δαβὶδ, ναὸς δὲ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ (*ACO* I, I 1, σ. 173). Ὁ Χριστὸς εἶναι μόνον υἱὸς Δαβὶδ καὶ ὄχι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Τέτοια ὅμως θέση δὲν διατύπωσε ρητὰ ποτὲ ὁ Θεοδώρητος, γι' αὐτὸ ἀποκλείεται νὰ πρόκειται γιὰ γνήσιο κείμενό του.

Ἄλλη *Ἐπιστολὴ* στὰ *Πρακτικά* τῆς Ε' Οἰκ. Συνόδου («ὅταν ἀπέθανεν ... ὁ Κύριλλος») περιέχει ὑβρεολόγιο κατὰ τοῦ Κυρίλλου, ἀλλὰ θεωρεῖται ἀπὸ τὴν ἐρευνα νόθος (εἶναι ἡ *Ἐπιστ.* 180: *PG* 83, 1489B – 1492A. Βλ. μετάφραση εἰς Μελετίου Νικοπόλεως, *Ἡ Ε' Οἰκ. Σύνοδος*, σσ. 406–408).

Δ'

Ἡ ἰσχυροποίηση στὸν θρόνο Ἀλεξανδρείας τοῦ Διόσκορου, πρὸς ἐνίσχυση τῶν μονοφυσιτικῶν τάσεων, καὶ προπαντὸς ἡ προβολὴ ἀγκραιφνοῦς μονοφυσιτισμοῦ ἀπὸ τὸν ἀρχιμανδρίτη Εὐτυχὴ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὁδήγησαν τὸν Θεοδώρητο στὴν σύνταξη τοῦ πρώτου ἀντιμονοφυσιτικοῦ ἔργου τῆς *Ἐκκλησίας*. Πρόκειται γιὰ τὸ ἔργο *Ἐρανιστῆς ἢ Πολύμορφος*, τοῦ ἔτους 447. Ἐδῶ ἐκθέτει μετὰ λεπτομέρειες τὴν χριστολογία του καὶ, παρ' ὅσα εἶδαμε στὴν *Ἐπιστολὴ* του 172, καταλέγει τὸν Κύριλλο μετὰ τῶν «μεγάλων τῆς οἰκουμένης φωστήρων» (*PG* 83, 213B. *Ἐκδ.*

Ettlinger, σ. 183), παραθέτοντας χωρία του σχετικά με την ένωση τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ τρόπος ποὺ τώρα διατυπώνει σὲ θεολογικὸ κείμενο τὶς ἀπόψεις του δείχνει μὲ σαφήνεια ὅτι ὄχι μόνο ὀρθοδοξεῖ, ἀλλ' ὅτι κατανόησε καὶ ἐρμήνευσε ὀρθὰ τοῦ Κυρίλλου ὅρους, τοὺς ὁποίους ἀπὸ τὸ 430 ἕως τὸ 433 παρεξηγοῦσε καὶ ἀπέρριπτε. Ἔτσι, μιλάει τώρα γιὰ ἑνωσὴ φυσικῇ, γιὰ τὴν ὁποία ὑποστήριξε ἄλλοτε ὅτι προϋποθέτει ἀναγκαιότητα στὸν Θεὸ καὶ ὅτι ὁδηγεῖ σὲ σύγχυση τῶν φύσεων. Ἐπίσης χρησιμοποιοῦ ἀκίνδυνα τὸν ὅρο *εὐδοκία*.

«... Ἐπὶ δὲ τοῦ δεσπότη Χριστοῦ (= ἡ ἑνωσις) τὸ ὅλον εὐδοκίας ἐστὲ καὶ φιλανθρωπίας καὶ χάριτος. Πλήν, καὶ φυσικῆς ἐνταῦθα τῆς ἐνώσεως οὔσης, ἀκέραια μεμένηκε τὰ τῶν φύσεων ἴδια» (*Ἐρανιστῆς Β'*: Ettlinger, σ. 138. PG 83, 145A)

καὶ παραθέτει, πρὸς ὑποστήριξη τῶν ἀπόψεών του, χωρίο τοῦ Κυρίλλου μὲ τὸν ὅρο *καθ' ὑπόστασιν* ἑνωσὴ (PG 83, 212D. Ettlinger, σ. 183), ποὺ ἄλλοτε ἀπέρριπτε ριζικὰ ὡς εἰσάγοντα τροπὴ καὶ σύγχυση τῶν φύσεων.

Πολὺ ἐνδεικτικότερο τῆς θεολογικῆς ἐξελίξεως τοῦ Θεοδώρητου εἶναι ἡ συχνὴ καὶ ὀρθὴ χρῆσις γιὰ τὴν ἐνανθρώπησι τοῦ ὅρου *σάρξ*, μὲ τὸν ὁποῖο ἄρχισε τὸν ἀντικυρίλλισμό του, γράφοντας κατὰ τῶν 12 *Κεφαλαίων*. Τώρα πλέον, ὄχι μόνο δὲν χρησιμοποιοῦ διατυπώσεις, ὅπως *ἔλαβεν ἄνθρωπον*, ἀλλὰ χωρὶς δυσκολία γράφει ὅτι ὁ θεῖος Λόγος *ἔλαβε σάρκα* (PG 83, 73A· 109C· 129C κ. ἀ.). Ἐξηγεῖ μάλιστα ὅτι τὸ γέγονε *σάρξ* ὁ Λόγος σημαίνει ὅτι ἔλαβε σάρκα, χωρὶς νὰ τραπεῖ ἡ θεία φύσις σὲ σάρκα - σῶμα. Δὲν διστάζει νὰ εἰπεῖ, ὅπως ὁ Κύριλλος, ὅτι ὁ Λόγος *ἔγινε ἄνθρωπος*.

«... οὐ τραπεῖς δήπου γέγονε σάρξ, ἀλλὰ σάρκα λαβὼν εἴρηται γεγενῆναι σάρξ» (PG 83, 317c. Ettlinger, σ. 254).

«Σάρκα τὸν Θεὸν Λόγον καὶ μέντοι καὶ ψυχὴν εἰληφέναι φασὶν αἱ θεῖαι Γραφαί... “ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο” ... Τῆς μὲν σαρκὸς ὁμολογῆσαι τὴν πρόσληψιν, ἐξελάσαι δὲ τῶν λογισμῶν τὴν τροπὴν, εὐσεβῶς τὸ εὐαγγελικὸν νοοῦντας ρητόν» (στὸ ἴδιο: 320 AB).

Μεταξὺ τῶν ἐννέα χωρίων τοῦ Κυρίλλου, ποὺ στὸ ἔργο τοῦτο παραθέτει ὁ Θεοδώρητος, ἓνα λήφθηκε ἀπὸ τὴν *Ἐπιστολὴ* 45 (Πρὸς Σούκνενσον: PG 77, 232CD: «Ἐννοοῦντες ... οἰκονομικῶς»), ἀλλὰ σταματᾷ

πρὶν ἀπὸ τὸ σημεῖο, ὅπου ὁ Κύριλλος ἔγραφε: «μετὰ μέντοι τὴν ἔνωσιν οὐ διαιροῦμεν τὰς φύσεις μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρωμένην». Ὁ λόγος εὐνόητος, δὲν μπορούσε νὰ δεχθεῖ καὶ τὴν ὑποπτη διατύπωση «μία φύσις», μολονότι δεχότανε πλέον τὴν σχετικὴ θεολογία τοῦ Κυρίλλου.

Ὅλ' αὐτὰ σημαίνουν ὅτι ὁ Θεοδώρητος, ὅσο μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου παραμεριζότανε ἡ ἐριστικὴ διάθεση, ὅπως ἔγραφε ὁ Ἰωάννης Εὐχαΐτων (*PG* 120, 1161), τόσο βαθύτερα ἐκτιμοῦσε τὴν θεολογία τοῦ Κυρίλλου. Ἀναμφίβολα ὅμως τὸν διευκόλυνε ἀποφασιστικὰ καὶ ἡ συνεχὴς προσπάθεια τοῦ Κυρίλλου, νὰ ἐξηγεῖ τοὺς θεολογικοὺς του ὅρους, ποὺ θεωροῦνταν ἐπικίνδυνοι, καὶ νὰ δηλώνει ὅτι κατὰ τὴν ἐνανθρωπήσῃ ἐπῆλθε ἔνωση τῶν δύο φύσεων στὸ ἓνα πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ χωρὶς τροπὴ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης καὶ χωρὶς σύγχυση ἔτσι, ὥστε νὰ εἶναι βέβαιη ἡ ἀκεραιότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀλήθεια γιὰ τὴν ὁποία πρῶτα ἐνδιαφέρονταν οἱ Ἀντιοχειανοὶ καὶ γενικὰ οἱ Ἀνατολικοί.

Ἡ βοήθεια τοῦ Κυρίλλου, ποὺ διευκόλυνε τοὺς Ἀντιοχειανούς στὶς ὑποχωρήσεις τους, ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Θεοδώρητο, γιὰ νὰ δικαιολογήσει τὴν μὴ ἐπιμονή του στὴν καταδίκη τῶν 12 *Κεφαλαίων*, ποὺ ἄλλοτε ἀπέρριπτε. Πρόκειται γιὰ τὴν δήλωση - ὑπόσχεση (τὸ 432/3) τοῦ Κυρίλλου πρὸς τὸν Ἀκάκιο Βερροίας, ὅτι τὰ *Κεφάλαια* (ἀναθεματισμοί) γράφθηκαν μόνο ἔνεκα τῆς «καινοτομίας» τοῦ Νεστορίου. Ἐὰν ἐκεῖ γράφηκε κάτι «ἀδεῶς», θὰ διαλευκανθεῖ, ὅταν εἰρηνεύσουν οἱ διαφωνοῦντες (*ACO* I, I 7, σ. 149 -150. Βλ. καὶ Θεοδώρητου, *Ἐπιστ.* 113: *PG* 83, 1313C).

Ἡ *Ἐπιστολὴ* 83 πρὸς τὸν Διόσκορο, γραμμένη περὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ θέρους τοῦ 448, ἐκφράζει τὸ καλὸ κλίμα καὶ τὴν ἀμοιβαία κατανόηση, ποὺ εἶχε ἐπέλθει μεταξὺ Θεοδώρητου καὶ Κυρίλλου. Οἱ ἀκραῖοι ἀλεξανδρινοὶ ποὺ μονοφυσίτιζαν κατηγοροῦσαν τὸν Θεοδώρητο γιὰ νεστορειανισμό καὶ γι' αὐτὸ αὐτὸς διαμαρτύρεται. Βεβαιώνει ὅτι δύο φορές ὑπέγραψε κείμενα καταδικαστικὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Νεστορίου

«Ὅτι δὲ καὶ τοῖς περὶ Νεστορίου ὑπαγορευθεῖσι τόμοις ὑπὸ τοῦ μακαρίας μνήμης Ἰωάννου δις ὑπεγράψαμεν...» (*PG* 83, 1273B)

καὶ προπαντὸς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Κύριλλος, τὸν ὁποῖο ἀποκαλεῖ «μακαρίας μνήμης» ἱερὸν ἄνδρα (*PG* 83, 1273A), πολλὰς φορές τοῦ ἀπέστειλε κείμενά του. Αὐτὰ μάλιστα «ἐθαύμασεν ὁ Θεοδώρητος καὶ ἀνταπέ-

στελλε δικά του σὸν Κύριλλο (αὐτόθι). Ἐπίσης ὁμολογεῖ σαφῶς τὴν Παρθένο Μαρία Θεοτόκο, χωρὶς τὸ ἀνθρωποτόκος, καὶ ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ Κύριλλος (μὲ ἄλλους Πατέρες) ἀρνεῖται τροπὴ καὶ σύγχυση τῶν φύσεων τοῦ Χριστοῦ.

«Σαφῶς γὰρ καὶ τῶν δύο φύσεων τὴν διαφορὰν ἐκπαιδεύουσι καὶ τὸ ἄτρεπτον τῆς θείας κηρύττουνσι φύσεως καὶ τὴν δεσποτικὴν σάρκα θείαν μὲν ἀποκαλοῦσιν ὡς τοῦ Θεοῦ Λόγου σάρκα γεγεννημένην ...» (PG 83 1272D - 1273A).

Ἀκόμη σημαντικότερο εἶναι ὅτι στὴν Ἐπιστολὴ αὐτὴ μὲ τρόπο διαφορετικὸ ὁμολογεῖ τὴν ἀπόλυτη ἐνότητα τῶν δύο φύσεων σὸν Χριστό, ἐρμηνεύοντας τὸ ἐπεισόδιο τῆς προσκλήσεως τοῦ ἀναστημένου Χριστοῦ πρὸς τὸν Θωμᾶ, νὰ ψηλαφήσῃ ἵχνη τῶν καρφιῶν στὸ σῶμά του (Ἰωάν. 20, 27 -28), μολονότι περὶ τῆς σάρκας τοῦ Κυρίου ἐπρόκειτο ἐκείνη τὴν στιγμή. Κάνοντας, λοιπόν, αὐτὸ ὁ Θωμᾶς, «Κύριον ὠνόμασε καὶ Θεόν, εἰπὼν ὁ “Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου”. Διὰ τῆς ὀρωμένης φύσεως καταμαθὼν τὸν ἀόρατον» (PG 83, 1272 B). Ἡ διατύπωση προϋποθέτει πραγματικὴ - ἀπόλυτη ἔνωση τῶν δύο φύσεων. Ἀντίθετα, στὴν Ε' Πράξῃ τῆς Ε' Οἰκουμ. Συνόδου (Βλ. Μελετίου, Μητροπ. Νικοπόλεως, 'Η Ε' Οἰκ. Σύνοδος ..., σ. 409) καταχωρίζεται φράση τοῦ Θεοδώρητου («Ἐψηλάφησεν ὁ Θωμᾶς τὸν ἀναστάντα καὶ προσεκίνησε τὸν ἀναστήσαντα»), μὲ τὴν ὁποία, ἔστω ἔμμεσα, φαίνεται ν' ἀναφέρει τὴν προσκύνηση μόνον στὴν θεία φύση. Ἀλλὰ ὁ Θεοδώρητος πάντοτε ἀνέφερε τὴν προσκύνηση σὸν ἓνα Υἱὸ καὶ Χριστό, σ' ἓνα πρόσωπο, πού εἶχε δύο φύσεις. Πιθανόν, ὑπάρχει πρόβλημα γνησιότητας τοῦ ἀποσπάσματος τούτου.

Λίγο ἀργότερα, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Φλαβιανὸ Κωνσταντινουπόλεως (Ἐπιστολὴ 86), λέγει ὅτι βεβαίωσε μ' ἐπίσημα «συννοδικὰ γράμματα» τὸν Διόσκορο γιὰ τὴν ἐμμονή του στὰ συμφωνηθέντα («εἰς τὰς συνθήκας», δηλ. τὴν Ἐπιστολὴ 39 τοῦ Κυρίλλου καὶ τὴν Ἐκθεσιν πίστεως τῶν Διαλλαγῶν) μὲ τὸν «μακαρίας μνήμης» Κύριλλο (PG 83, 1277CD). Ὀνομάζει κι ἐδῶ τὴν Παρθένο Μαρία Θεοτόκο (π. χ. Ἐπιστολαὶ 16, 110 κ. ἄ.), ἀλλὰ δὲν καταδικάζει ὅποιον σέβεται τοὺς Θεόδωρο Μοψουεστίας καὶ Διόδωρο Ταρσοῦ (PG 83, 1193AB), ἀρκεῖ αὐτὸς νὰ ὁμολογεῖ τὸ Θεοτόκος, ἔστω καὶ μὲ τὴν προσθήκη τοῦ ἀνθρωποτόκος. Ἐνδεικτικὸ ἐπίσης τῶν ἀπόψεων τοῦ Θεοδώρητου εἶναι ὅτι σ' Ἐπιστολὴ του (ἀριθμ. 85, Σεπτεμβρίου 448) πρὸς τὸν Βασίλειο Σελευ-

κείας, ἀντιοχειανοῦ καὶ αὐτὸν κλίματος, δηλώνει ὅτι «ἀποστρεφόμεθα» ἐξίσου καὶ ὅσους πιστεύουνε τὴν «σάρκα καὶ τὴν θεότητα» «μίαν φύσιν» καὶ ὅσους διαιροῦν τὸν ἕνα Κύριο «εἰς δύο υἱούς». Δηλαδή ἀπέρριπτε καὶ τὸν μονοφυσιτισμὸ καὶ τὸν σαφὴ νεστοριανισμό (PG 83, 1277B).

Ἀνάλογη διάθεση θεολογικὴ ἐκφράζει καὶ στὴν Ἐπιστολὴ του 112, γραμμὴν τὸν Μάϊο - Ἰούνιο τοῦ 449. Ἀπευθύνεται στὸν Δόμνο Ἀντιοχείας κατὰ τὶς παραμονὲς τῆς Ληστρικῆς συνόδου (449). Ἐκεῖ ὁ πρόεδρος τῆς Διόσκορος –ἦταν γνωστὸ– θὰ ἐπέβαλε ὑποχρεωτικὰ τὰ 12 *Κεφάλαια* τοῦ Κυρίλλου, πὺν εἶχαν ἐρεθίσαι τοὺς Ἀνατολικούς - Ἀντιοχειανούς. Ὅλοι θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ἀποδεχθοῦν, διαφορετικὰ θὰ ἐκθρονίζονταν, ὅπως συνέβη μὲ ἄλλους καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν Δόμνο.

Οἱ κινήσεις αὐτὲς τοῦ Διόσκορου ἀναθέρμαναν τὴν παλαιὰ διαμάχη. Ὁ Θεοδώρητος, φοβούμενος μᾶλλον ὅτι ὁ Δόμνος θὰ ὑπέκλυπτε στοὺς ἐκβιασμούς, τοῦ ὑπενθύμισε τὴν στάση τοῦ Ἰωάννη Ἀντιοχείας στὰ 12 *Κεφάλαια* καὶ τοῦ τόνισε ὅτι αὐτὰ ἔνεκα τοῦ ἀπολιναρισμοῦ τοὺς ἔγιναν στὴν Ἐφεσο αἰτία καταδίκης τοῦ Κυρίλλου (PG 83, 1312A). Τοῦ ὑπενθύμισε ἀκόμα ὅτι ὁ Κύριλλος, τὸν ὁποῖο μὲ σεβασμὸ ἀναφέρει ὡς «μακαρίτην», εἶχε σαφῶς δηλώσει πρὸς τὸν Ἀκάκιο Βεροίας ὅτι: «σκοπός» τῶν *Κεφαλαίων* ἦταν «οἱ τότε» κακοδοξίες («τὰς τοῦδε καινοτομίας») καὶ ὅτι θὰ διευκρίνιζε σημεῖα τοὺς μόλις εἰρήνευαν τὰ πνεύματα (PG 83, 1312C).

Μῆνες ἀργότερα, ἐνῶ εἶχε καθαιρεθῇ ἀπὸ τὴν Ληστρικὴν σύνοδο (449) καὶ ἀνέμενε τὴν ἐξορία του, ἀναφέρθηκε πάλι στὰ 12 *Κεφάλαια* καὶ ἐξηγοῦσε ὅτι δὲν τὰ ὑπέγραψε (γὶ' αὐτὸ ἄλλωστε ἐκθρονίσθηκε), διότι τὰ θεωροῦσε κακόδοξα καὶ διότι πλέον δὲν ζητοῦσε τὴν ἐπιβολὴν τοὺς οὔτε ὁ Κύριλλος, πὺν εἶχε ὑποσχεθεῖ ὅτι θὰ δώσει γι' αὐτὰ διευκρινίσεις (Ἐπιστ. 147: PG 83, 1409 C καὶ 1412 B).

Εἶναι σαφὲς ὅτι τώρα ὁ Θεοδώρητος ἀντιδρῶσε στὴν γενικὴ ἐπικύρωση καὶ ἀποδοχὴ τῶν *Κεφαλαίων*. Αὐτὰ εἶχε συμφωνήσει ὁ Κύριλλος νὰ μὴν μνημονευθοῦν στὴν *Ἐκθεσιν Πίστεως τῶν Διαλλαγῶν*, τὴν ὁποία ὅλοι ἀποδέχθηκαν, εἶχε δηλώσει ὅτι ἀφορούσαν μόνο τὸν Νεστόριο καὶ ὅτι θὰ τὰ διευκρίνιζε ἀργότερα, ὅπως καὶ ἔγινε ἄμεσα ἢ ἔμμεσα. Δυστυχῶς, οὔτε ὁ Διόσκορος ἀκολουθοῦσε τὴν παραπάνω τακτικὴ τοῦ Κυρίλλου, οὔτε ὁ Θεοδώρητος ἔλεγε σαφῶς ὅτι θὰ δεχότανε μὲ διευκρινίσεις τὴν γενικὴ ἀποδοχὴ τῶν *Κεφαλαίων*.

Τὸ 449 (22 Αὐγούστου) ἡ Ληστρικὴ σύνοδος, μὲ ἰσχυρὸ πρόεδρο τὸν Διόσκορο, καταδίκασε τὸν Θεοδώρητο, πὺν βρῆκε δικαίωση καὶ ἀνα-

γνώριση από τὸν Λέοντα Ρώμης (ACO II, I3, σ. 369 9-11), τὴν ἀθωωτικὴ ἀπόφαση τοῦ ὁποίου δὲν ἐθεώρησε ὀριστικὴ ἢ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, τὸ 451. Ἐκεῖ προσήλθε ὡς κατήγορος μ' ἐντολὴ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ, πρωτοστατούντων τῶν Αἰγυπτίων ἐπισκόπων, πού τὸν εἶχανε καθαιρέσει τὸ 449, κάποιοι συνοδικοὶ ἀντέδρασαν ἔντονα. Ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ στερηθεῖ τὸ προνόμιο τοῦ κατηγόρου καὶ νὰ τοῦ ζητηθεῖ ν' ἀναθεματίσει ρητὰ καὶ προσωπικὰ τὸν Νεστόριο καὶ τοὺς ὁπαδούς του.

«Εἰπέ φανερώς· ἀνάθεμα Νεστορίῳ καὶ τοῖς φρονοῦσι τὰ αὐτοῦ» (ACO II 1, σ. 9 [368] 21-22).

Περιέργως, ἀλλὰ ὄχι ἀνεξήγητα, οἱ ἀντιδράσαντες στὴν παρουσία του συνοδικοὶ ἐπέδειξαν ἀδιαφορία στὸ νὰ τοὺς ἀναγνώσει κείμενο μὲ τὸ περιεχόμενο τῆς πίστεώς του. Τοὺς δήλωσε μάλιστα ὅτι εἶχε ἐπιδόσει σχετικούς «λιβέλλους» περὶ τοῦ ὅτι «ἀποστρέφεται» ὄχι μόνον τὸν Νεστόριο καὶ τὸν Εὐτυχῆ ἀλλὰ καὶ κάθε κακόδοξο. Στὶς ἀπαιτήσεις αὐτὲς ἀντιτάχθηκαν οἱ Ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι καὶ ὅσοι παρόντες ἀπὸ τὴν Μικρασία καὶ τὸν Πόντο, προβάλλοντας ὅτι ὁ Θεοδώρητος καταδικάσθηκε ἀπὸ τὸν αἵρετικὸ Διόσκορο. Εἶναι σαφὲς ὅτι ὅλοι τότε οἱ συνοδικοὶ γνώριζαν ὅτι ὁ Θεοδώρητος ἀπέρριπτε τὶς νεστοριανικὰς κακοδοξίες, ἀλλὰ οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίσκοποι ζητούσαν ἀντιστάθμισμα τῆς προσβολῆς, πού αὐτὸς ἔκανε ἄλλοτε στὸν Κύριλλο. Καὶ μικρὸ ἀντιστάθμισμα ἦταν ὁ ρητὸς ἀναθεματισμὸς τοῦ Νεστορίου. Ἄλλωστε, οἱ Αἰγύπτιοι εἶχανε καὶ δίκαιο, διότι σὲ ὅλες τὶς Οἰκουμένικες Συνόδους οἱ αἵρετικοὶ (ὁ Νεστόριος ἐδῶ) ἀναθεματίζονταν ρητὰ ἀπ' ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους, κάτι πού δὲν εἶχε κάνει ὁ Θεοδώρητος. Τέλος, ὁ Θεοδώρητος ἀναθεμάτισε τὸν Νεστόριο καὶ ὅποιον φρονοῦσε ὅσα ἐκεῖνος ἐσφαλμένα.

«Ἀνάθεμα Νεστορίῳ καὶ τῷ μὴ λέγοντι Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Μαρίαν καὶ τῷ εἰς δύο υἱοὺς μερίζοντι τὸν ἕνα Υἱὸν τὸν Μονογενῆ» (ACO II 1, σ. 9 [368] 27-30).

Τότε «πάντες οἱ ἐπίσκοποι ἐβόησαν»:

«Θεοδώρητος ἄξιος τοῦ θρόνου, τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸν ὀρθόδοξον ... τὸν ὀρθόδοξον διδάσκαλον ἢ Ἐκκλησίᾳ ἀπολάβῃ ... ὁ λαὸς τὸν ὀρθόδοξον ἀπολάβῃ» (ACO II 1, σ. 10 [σ. 369] 1-5).

Καὶ ὁ πρόεδρος τῆς Συνόδου «Ἀνατόλιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως εἶπε·

“ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Θεοδώρητος διὰ πάντων μὲν ὀρθόδοξος ἀπεδείχθη” ... καὶ ὅλοι συμφώνησαν (ACO II 1, 10 [369]. Στὴν Δ', ἐπομένως, Οἰκουμενικὴ Σύνοδο κρίθηκε ὄχι μόνον ὀρθόδοξος, ἀλλὰ καὶ «διδάσκαλος» τῆς Ἐκκλησίας.

Ε'

Θὰ χαρακτηρίσουμε τελευταῖο στάδιο τῆς χριστολογίας τοῦ Θεοδώρητου ὅσες ἀναφορὲς γιὰ τὸ θέμα κάνει στὸ ἔργο του *Αἰρετικῆς κακομυθίας ἐπιτομή*, γραμμένο τὸ ἐνωρίτερο κατὰ τὸ 453. Στὸ Ε' βιβλίο του ἔχει κεφάλαια (ια' - ιε'), ὅπου καὶ πάλι στόχος τοῦ πρωταρχικοῦ εἶναι νὰ δείξει τὴν ἀκεραιότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Χριστοῦ ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνότητα τῶν δύο φύσεων σ' ἓνα πρόσωπο (PG 83, 492B).

«Καὶ ἐν τῷ ἐνὶ προσώπῳ τῶν δύο φύσεων τὸ διάφορον ἔδειξεν» (PG 83, 504A).

Ὁ ὅρος πρόσωπο ἐδῶ ἴσως νὰ ταυτίζεται (χριστολογικά) μὲ τὴν ὑπόστασι, ἀλλὰ δὲν φαίνεται ἀπόλυτα σαφές. Μιλώντας παλαιότερα γιὰ τὴν ἁγία Τριάδα, πράγματι ταύτιζε τοὺς δύο ὄρους.

«Τὴν δέ γε ὑπόστασιν προσώπου τινὸς εἶναι δηλωτικὴν ... Τὴν γὰρ ὑπόστασιν καὶ τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ιδιότητα ταῦτόν σημαίνει φαιμέν ...» (Ἑρμιστῆς Α: PG 83, 36 A).

Ἀποκλείοντας τὴν ἄποψη τοῦ Νεστορίου, ποὺ στὸ σημεῖο τοῦτο κατονομάζει, ἐξηγεῖ ὅτι ὁ θεῖος Λόγος μὲ τὴν ἐνανθρώπηση ὀνομάσθηκε Χριστός, ἀλλὰ δὲν εἶναι «ἄλλος ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ἄλλος ὁ Χριστός» (PG 83, 489D). Ἀπουσιάζουνε στὸ τελευταῖο τοῦ αὐτοῦ ἔργο οἱ ἀρχικοὶ τοῦ ὅρου «ἔλαβεν ἄνθρωπον» ἢ «συνάφεια» καὶ ἡ ἀρνητικὴ τοῦ ἀναφορὰ στὰ 12 *Κεφάλαια*. Χρησιμοποιεῖ τώρα μόνον τὴν ἔκφραση ἔλαβε «ἀνθρωπείαν φύσιν» (PG 83, 500 A), ἀλλὰ ὄχι τὸ «σὰρξ ἐγένετο» (Ἰωάν. 1, 14), ὅπως ἔκανε ὁ Κύριλλος.

Μεγαλύτερη σημασία ὅμως ἔχει ὅτι ὁ Θεοδώρητος τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἐμφανίζεται ἀποστασιοποιημένος ἀπόλυτα ἀπὸ τὸν Νεστόριο. Ὅχι μόνον δὲν αἰσθάνεται δυσκολία νὰ τὸν καταδικάσει προσωπικά, ἀλλὰ καὶ τὸν λειδορεῖ, τὸν κατακρίνει καὶ ἀνατρέπει συγκεκριμένες θέσεις του. Ὅλ' αὐτὰ στὸ βιβλίο Δ' τῆς *Αἰρετικῆς κακομυθίας*, ὅπου καταχωρίζονται οἱ αἰρέσεις ἀπὸ αὐτὴν τοῦ Ἀρείου ἕως ἐκείνη τοῦ Εὐτυχή. Στὸ ιβ'

κεφάλαιο περιλαμβάνει τὰ περὶ Νεστορίου καὶ περιγράφει ὑποτιμητικὰ τὴν διαγωγή του σὲ Ἀντιόχεια καὶ Κωνσταντινούπολη, ὑπογραμμίζοντας τὴν πολεμικὴ του πρὸς τὰ δόγματα τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Πατέρων καὶ χαρακτηρίζοντάς τον ὄργανο τοῦ Σατανᾶ (PG 83, 433 ABCD).

Καταγράφει δὲ ὡς βασικὲς κακοδοξίες τὶς ἑξῆς:

α. Τὴν χρῆση τοῦ ὄρου χριστοτόκος γιὰ τὴν Παρθένο Μαρία καὶ τὴν ἀπόρριψη τοῦ ὄρου Θεοτόκος, τὸν ὁποῖο (ἐπιμένει τώρα Θεοδώρητος), χρησιμοποιοῦσαν οἱ Πατέρες σύμφωνα μὲ τὴν ἀποστολικὴ παράδοση (PG 83, 436 A).

β. Ἡ Παρθένος Μαρία «ἔτεκεν ἄνθρωπον», πού ἔγινε ὕστερα «ὄργανον» τῆς θεότητος. Διαφορετικά, ἐὰν ἡ Μαρία δηλαδὴ θὰ γεννοῦσε τὸ θεῖο Λόγο, θὰ σήμαινε ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος ἔχει τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ τὴν ἐνανθρώπηση (PG 83, 43 6B C).

Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ γιὰ τὴν μεγάλη ἀναστάτωση πού ὁ Νεστόριος προκάλεσε στὴν Ἐκκλησίαν ἐξορίστηκε στὴν Ὑόασιν τῆς Ἀνω Αἰγύπτου, ὅπου ἔγινε «παρανάλωμα τῆς οἰκείας φρενοβλαβείας» (PG 83, 436 C). Τὸ κεφάλαιο τοῦτο τοῦ Θεοδώρητου, πού γιὰ πρώτη φορὰ ἀντιμετωπίζει ἀρνητικὰ τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο τοῦ Νεστορίου - ἀλλ' ἀσύγκριτα ἡπιότερα ἀπ' ὅ,τι συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς προβλημάτισε πολλοὺς ὡς πρὸς τὴν γνησιότητά του. Ἡ κριτικὴ ὅμως δὲν μπόρεσε νὰ τὸ ἀρνηθεῖ, ἐνῶ σαφῶς ἀρνεῖται τὴν γνησιότητα ἀποδιδόμενην εἰς αὐτὸν ἐπιστολιμαίας διατριβῆς «Κατὰ Νεστορίου πρὸς Σποράκιον» (PG 83, 1153-1164). Ἐδῶ περιλαμβάνεται πιὸ ἀναπτυγμένο τὸ παρὸν κεφάλαιο καὶ μὲ μεγαλύτερη ὀξύτητα καταπολεμεῖται ὁ Νεστόριος. Ἐνισχυτικὸ τῆς γνησιότητος τοῦ ἀπὸ κάποιους ἀμφισβητούμενου κεφαλαίου τούτου εἶναι καὶ τὸ ὅτι σημειᾷ του καὶ στοιχεῖά του ἐπισημαίνονται καὶ σὲ ἄλλα τμήματα τοῦ ἔργου του *Αἰρετικὴ κακομυθεία* (π.χ. PG 83, 489D).

Ὅσο καὶ ἂν ἡ ὑποτιμητικὴ τώρα θεώρηση τοῦ προσώπου τοῦ Νεστορίου ξενίζει τὸν ἐρευνητὴ, αὐτὴ ἔχει καὶ τὴν ἐξηγήσή της. Ὁ Θεοδώρητος οὕτως ἢ ἄλλως εἶχε πεισθεῖ καὶ εἶχε καταδικάσει τὴν κακοδοξίαν τοῦ Νεστορίου καὶ εἶχε συμφωνήσει μὲ τὸ περιεχόμενο τῆς *Ἐκθέσεως πίστεως τῶν Διαλλαγῶν* τοῦ 433, ἥδη πρὶν ἀπὸ τὸ 435. Ἀρνήθηκε, βέβαια, γιὰ πολὺ, τὴν προσωπικὴ καταδίκη τοῦ Νεστορίου, ἔνεκα ὑπερβολικῆς εὐαισθησίας πρὸς ἕνα φίλο. Φρονοῦμε ὅμως ὅτι τὴν στάση του αὐτὴ ὑπαγόρευσε κυρίως ἡ βαθιὰ του ἐπιθυμία καὶ ἡ ἐλπίδα γιὰ προσέγκυση στὴν παράδοση ὅχι ἴσως τοῦ ἴδιου τοῦ Νεστορίου, ἀλλὰ τῆς εὐρείας ὁμάδας τῶν ὑποστηρικτῶν του, πού ἤδη κινοῦνταν ὡς ἰδιαίτερη ἐκκλη-

σιαστική παράταξη μ' επικεφαλής τὸν Ἱεραπόλεως Ἀλέξανδρο, στὸν ὁποῖο ὑπαγότανε ἅμεσα ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ Θεοδώρητου. Τώρα πλέον ὁ Θεοδώρητος διαπίστωνε ὅτι, μετὰ τὸ δραματικὸ γεγονός τῆς Ληστρικῆς συνόδου (449) καὶ τὸ εὐτυχὲς ἐπίτευγμα τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451), ὅλοι ἔκαναν τὶς ἐπιλογές τους ὀριστικά, ἀνέγκλητα. Καὶ οἱ νεστοριανίζοντες Ἀνατολικοὶ συγκροτοῦσαν ἀπαρτισμένο ἐκκλησιαστικὸ σχῆμα, χωρὶς διάθεση ἀλλαγῆς διαθέσεων. Ἐπίσης, κατανοοῦσε πλέον ὁ Θεοδώρητος ὅτι τὰ θλιβερά συμβάντα ἀπὸ τὸ 428, ὅταν ἐκδηλώθηκαν οἱ νεστοριανικὲς κακοδοξίες, ἕως τὸ 451, κατὰ τὰ ὁποῖα τόσα ὑπέστη ὁ ἴδιος, ὀφείλονταν στὸν Νεστόριο, πού ποτὲ δὲν ἐκτίμησε τὴν ἀρχικὴ συμπαράσταση τῶν συνετῶν καὶ παραδοσιακῶν Ἀνατολικῶν. Ἔτσι, ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴν στεῖρα ἐπιμονή στὴν κακοδοξία τοῦ πείσμονα Νεστορίου καὶ ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῶν προσπαθειῶν του νὰ προσελκύσει τὴν ὁμάδα τῶν φιλονεστοριανῶν, ἀποφάσισε νὰ γράψει τὸ ἀντινεστοριακὸ τοῦτο κεφάλαιο.

ΣΤ'

(Ἀντίδοση - κοινοποίηση ιδιωμάτων τῶν φύσεων)

Θεμέλιο καὶ ἀπόλυτη θεολογικὴ προϋπόθεση τῆς ἀντιδόσεως ἡ κοινοποίησεως τῶν ιδιωμάτων τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ ἡ ἔνωση ἀλλὰ καὶ ἡ διάκριση τῶν δύο φύσεων στὸ ἓνα πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Θεοδώρητος, ἀφοῦ δέχθηκε τὸ τμῆμα περὶ τῶν «φωνῶν» στὴν *Ἐκθεσιν πίστεως τῶν Διαλλαγῶν*, ἐξηγεῖ ὅτι ὅταν γίνεται λόγος γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, τότε τὰ ιδιώματα καὶ τῶν δύο φύσεων τὰ προσγράφουμε «κοινά» στὸν ἓνα Χριστό, πού τὸν ὀνομάζουμε καὶ Θεὸ καὶ ἄνθρωπο.

«Καὶ περὶ μὲν τῶν φύσεων διαλεγόμενους ἀπονέμειν ἑκατέρᾳ τὰ πρόσφορα καὶ εἰδέναι τίνα μὲν τῆς θεότητος τίνα δὲ τῆς ἀνθρωπότητος ἴδια. Ὅταν δέ γε τοὺς περὶ τοῦ προσώπου (= τοῦ Χριστοῦ) ποιούμεθα λόγους, κοινὰ χρῆ ποιεῖν τὰ τῶν φύσεων ἴδια καὶ ταῦτα κάκεῖνα τῷ Σωτῆρι προσαρμόττειν Χριστῷ καὶ τὸν αὐτὸν καλεῖν καὶ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον ...» (*Ἐρανιστῆς Β'*: PG 83,148AB .Ἐκδ. Ettlinger, σ. 139).

Ἀφοῦ βεβαίωσε καὶ τὴν ἔνωση καὶ τὴν διάκριση τῶν φύσεων, ἐπισή-

μανε με σαφή συγκεκριμένο τρόπο την αντίδοση τῶν ιδιωμάτων, ἔχοντας συνείδηση ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀλήθεια ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση, πὺν προσέλαβε ὁ θεῖος Λόγος, δέχθηκε ιδιώματα τῆς θείας φύσεως στὸ εἶναί της, δηλαδὴ θεώθηκε - ἀγιάσθηκε. Ἡ ἀνθρώπινη φύση μετέσχε τῶν ιδιωμάτων τῆς θείας, ἔλαβε «θείαν ἀξίαν», χωρὶς ὁ θεῖος Λόγος νὰ μεταβάλλει τὸ ἀνθρώπινο σῶμα σὲ οὐσία του. Καὶ ὅπως ἡ θεότητα τοῦ Χριστοῦ «μετέλαβε» (μετέσχε, ὑπέστη) τῶν «ταπεινῶν» ιδιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἔτσι «μετέδωκε» τὰ ὑψηλά (τὰ θεία) στὴν ἀνθρώπινη φύση, ἡ ὁποία ἔτσι ἔγινε ἀθάνατη, διότι ἐνώθηκε με τὸν Λόγο.

«Πάλιν ἐρωτήσομεν, πῶς μετὰ τὴν ἔνωσιν ἀπεθεώθη τὸ σῶμα (=τοῦ Χριστοῦ) ... μένει μὲν σῶμα τὸ σῶμα, εἶπερ οὐ σῶμα Θεός, μετείληφε δὲ θείας ἀξίας, οὐ φύσεως, εὐδοκία τοῦ Λόγου ...» (*Ἐκθεσις τῆς ὁρθῆς πίστεως 15: BEΠ 4, σ.72. PG 6,1233D - 1236A*). «Καὶ ὥσπερ ἡ θεότητα μετέλαβε τῶν τοῦ ἀνθρώπου ταπεινῶν, οὕτω τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν μετέδωκε» (*Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως 30: PG 75, 1472 A*).

«... θνητὴ (= ἡ ἀνθρώπινη φύση) ὑπάρχουσα ... ἀθάνατος γέγονε διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον ἔνωσιν» (*Ἀνατροπὴ τῶν 12 Κεφαλαίων Z: PG 76, 425C*).

Τὸ γεγονὸς τῆς ἀντιδόσεως τῶν ιδιωμάτων ἀπασχολεῖ συνεχῶς τὸν Θεοδώρητο. Τὸ θεωρεῖ κυριολεκτικὰ μυστήριον ἀπερινόητο καὶ δυσεξήγητο καὶ ἐπιστρατεύει παραδείγματα ἀπὸ τὸν φυσικὸ κόσμον, πὺν βέβαια δὲν ἔχουν ἀντιστοιχία πρὸς τὴν ἀλήθεια τῆς ἀντιδόσεως, διευκολύνουν ὅμως τὴν κατανόησίν της. Ἔτσι, ἀναφέρει τὸ πολύτιμον μέταλλον χρυσός, πὺν ὅταν ἔλθει σ' ἐπαφὴ με τὸ πῦρ, τὴν φωτιά, «μεταλαμβάνει», «μετέχει», τοῦ χρώματος καὶ τῆς ἐνεργείας τῆς φωτιᾶς, ἀλλὰ διατηρεῖ τὴν φύση του. Ἡ φωτιά τοῦ μεταδίδει ιδιότητές της, ἀλλὰ ὁ χρυσὸς μένει χρυσός. Καὶ τὸ «σῶμα» (ἀνθρώπινη φύση) τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ δέχεται ιδιώματα τῆς θείας φύσεως, μένει σῶμα. Ἡ ἀντίδοση πλέον τῶν ιδιωμάτων ὑπερβαίνει τὸ ἐξωτερικὸ ἠθικιστικὸ ἐπίπεδο καὶ κατανοοῦνται πραγματικὰ ἡ φυσικὴ του διάσταση καὶ τὸ σωτηριολογικὸ του βάθος.

«Καὶ γὰρ καὶ ὁ χρυσὸς τῷ πυρὶ προσομιλῶν μεταλαμβάνει μὲν τῆς τοῦ πυρὸς καὶ χροᾶς καὶ ἐνεργείας, τὴν δὲ οἰκείαν οὐκ ἀπόλλυσι φύσιν, ἀλλὰ καὶ μένει χρυσὸς καὶ ἐνεργεῖ τὰ πυρός. Οὕτω καὶ τὸ δε-

σποτικόν σῶμα ...» (Ἐπιστ. 145: PG 83, 1388D. Εἰς Sch [111] 196-197).

Ἡ ἀνθρώπινη φύση στὸν Χριστό ἐγινε καὶ εἶναι λαμπρή, ἀθάνατη, ἔνδοξη, ἀφθαρτη καὶ ἀκτινοβολεῖ φῶς, διότι ἐνοικεῖ σ' αὐτὴν ἡ θεία φύση καὶ ἄρα ἡ θεία φύση μεταδίδει - κοινοποιεῖ στὴν ἀνθρώπινη ιδιότητές της.

«Καὶ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Θεοῦ Λόγου φαιδρὸν καὶ λαμπρὸν καὶ ἔνδοξον, ἀθάνατόν τε καὶ ἀφθαρτον ὑπὸ ἐνοικιούσης ἐγένετο φύσεως ... δίκην γὰρ αἴγλης ἐκεῖθεν ἐξιοῦσαι (= οἱ θεῖες δωρεές) τὸ τῶν ἀνθρώπων εὐεργετοῦσι γένος ...» (Εἰς Ἰεζεκιήλ Α: PG 81, 83 6 BC).

Ο ΕΞΗΓΗΤΗΣ

Τὸ ἐρμηνευτικὸ ἔργο τοῦ Θεοδώρητου ἀφορᾷ κυρίως παλαιοδιαθηκικά κείμενα. Ἀπὸ τὴν ΚΔ ἐρμήνευσε μὲ συντομία μόνο τις Ἐπιστολές τοῦ Παύλου, ἀλλὰ ἡ ἐρμηνευτικὴ τακτικὴ του εἶναι ἡ ἴδια, δεδομένου ὅτι τονίζει ἐμφαντικὰ τὴν ἐνότητα τῶν δύο Διαθηκῶν. Ἡ ΠΔ λειτουργεῖ ὡς «τύπος» τῆς ΚΔ. Ἐκεῖ προαναγγέλλονται τὰ «ἐλπιζόμενα ἀγαθὰ», ἐδῶ ἔχουμε τὰ ἀγαθὰ ὡς γεγονότα (PG 81, 1262B). Πρῶτος λόγος ὑπάρξεως τῆς ΠΔ εἶναι ἡ προφητεία, ἡ πρόρρηση ὅσων θὰ συμβοῦν πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Παράλληλα παρέχει διὰ τῶν προφητῶν τῆς ἡθικῆς διδασκαλία, νομοθεσία, παραίνεση, (ἀκόμα καὶ θεολογικὴ διδασκαλία (PG 80 861 BC). Ἰδιαιτέρη καὶ προσωπικὴ θεωρία γιὰ τὴν ἐρμηνεία ὁ Θεοδώρητος δὲν ἐκθέτει, ἀλλὰ στὰ κείμενά του γίνεται σαφές ὅτι ἐγκαινιάζει μία τακτικὴ, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ χαρακτηρισθεῖ μὲ τὸν δικό του ὄρο «συμμετρία». Δηλώνει μὲ αὐτὸν ὅτι ἀποφεύγει τὰ ἄκρα, τὴν «ἀπληστίαν» τῆς ἀλληγορίας καὶ τὸν ἰουδαϊσμὸ τῆς ἱστοριογραφματικῆς μεθόδου.

Ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἐπιχειρεῖ νὰ ἐρμηνεύει εἶναι τὸ ἐνδιαφέρον τῶν «ἀστῶν καὶ χωρικῶν» καὶ ἀσκητῶν νὰ σπουδάσουνε τις Γραφές γιὰ ὠφέλεια πνευματικὴ (PG 80, 857A). Ἔτσι, ἐκπληρώνει τὸ καθήκον του ὡς ποιμένα κι αἰσθάνεται ὅτι ὁ κόπος τοῦ δὲν εἶναι μάταιος. Παράλληλα ὅμως, μὲ τὸ ἐρμηνευτικὸ του ἔργο ὑπηρετοῦσε καὶ δογματικούς - ἀντιρρητικούς σκοπούς. Μὲ κάθε δηλαδὴ εὐκαιρία ἔδειχνε τὴν κακοδοξότητα τοῦ ἀρειανισμοῦ, τοῦ εὐνομанизμοῦ καὶ τοῦ ἀπολιναρισμοῦ, φροντίζοντας ἰδιαίτερα νὰ τονίζει τὴν ἀκεραιότητα τῆς ἀνθρώπινης φύ-

σεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ προσώπου του, χωρὶς ὁ Θεὸς Λόγος νὰ μεταβάλλεται σὲ σάρκα.

Ὡς πηγὲς χρησιμοποίησε ὁ Θεοδώρητος ἀνάλογες προσπάθειες προγενεστέρων του, μεταξὺ τῶν ὁποίων κάποιοι ὑπῆρξαν «τῆς οἰκουμένης φωστῆρες» (PG 82, 36A). Γνωρίζει ὅτι κάποιοι ἐφήρμοσαν μὲ «ἀπλησίαν» τὴν ἀλληγορία ἢ τὴν ἱστορικὴ μέθοδο, ὅπως αὐτὴ προσιδιάζει στοὺς Ἰουδαίους καὶ ἀποκλείει τὴν μεσσιανικὴ κατανόηση τῶν *Ψαλμῶν*. Καὶ οἱ δύο περιπτώσεις κρίνει ὅτι ἀποτελοῦν «ἀμετρίαν», τὴν ὁποία ὀφείλει ν' ἀποφύγει. Ὅσα χωρία ἀναφέρονται σὲ παλαιὰ γεγονότα (ΠΔ) τὰ ἐρμηνεύει ἱστορικὰ καὶ ὅσα συνιστοῦν προφητεῖες («προρρήσεις») γιὰ τὸν Χριστὸ ἢ τὴν ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησία τὰ κατανοεῖ μεσσιανικά.

«Ἀλλὰ μηδεὶς περιττὸν ἡμῶν τοῦτον ἡγείσθω τὸν πόνον, τῷ καὶ ἄλλους πρὸ ἡμῶν τήνδε προθεῖναι τὴν ἐρμηνείαν. Διαφόροις γὰρ ἐντυχὼν ὑπομνήμασι, καὶ τοὺς μὲν εἰς ἀλληγορίαν μετὰ πολλῆς χωρήσαντες ἀπλησίας εὐρών, τοὺς δὲ τισιν ἱστορίαις τὴν προφητείαν ἀρμόσαντας, ὡς Ἰουδαίοις μᾶλλον τὴν ἐρμηνείαν συνηγορεῖν ἢ τοῖς τροφίμοις τῆς πίστεως. Πανούργου νενόμικα καὶ τούτων κακείνων τὴν ἀμετρίαν φυγεῖν. Ὅσα μὲν ταῖς παλαιαῖς προσῆκεν ἱστορίαις, ταύταις ταῦτα προσαρμόσαι καὶ νῦν· τὰς δὲ περὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ προρρήσεις καὶ τῆς ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησίας καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας καὶ τῶν ἀποστολικῶν κηρυγμάτων μὴ ἑτέροις ἀναθεῖναι τισίν, ὅπερ Ἰουδαίοις φίλον ποιεῖν κακουργία συζῶσι καὶ τῆς σφῶν ἀπιστίας ἀπολογία ν' ἀφαινοῦσιν» (*Εἰς Ψαλμούς, Προθεωρία*: PG 80, 860 CD).

Θεωρεῖ μάλιστα ὅτι τὰ «γεγονότα» τῆς ΚΔ, συνεπῶς καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἀποτελοῦν «μαρτυρίαν» ἐπαρκὴ γιὰ νὰ κατευθύνουν τὸν μελετητὴ στὴν ἀληθινὴ ἐρμηνεία τῶν «προρρήσεων» τῆς ΠΔ. Ἄρα τονίζει τὴν τυπολογικὴ ἐρμηνεία λόγων καὶ γεγονότων τῆς ΠΔ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἱστορικότητα. Ἡ ΠΔ ἐπομένως κατανοεῖται μὲ τὸ φῶς τῆς ΚΔ καὶ ἡ κατανόηση αὐτῆς χαρακτηρίζεται *θεωρία*.

«Ἰκανὴ γὰρ καὶ τῶν πραγμάτων ἡ μαρτυρία ποδηγῆσαι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐρμηνείας τοὺς ταύτην ἐφιεμένους εὐρεῖν. Οὐδὲ γὰρ χάριν οὐδὲ λίαν ἐπίπνοος ἡμῖν ἢ τῆς προρρήσεως ἐρμηνεία· δὴλην γὰρ ταύτην ποιεῖ τῶν πραγμάτων ἡ θεωρία» (PG 80, 861A).

Παράλληλα, καταφεύγει ένιότε και στην μεταφορά ή την αναγωγή χάριν οικόδομης τῶν πιστῶν. Ποῖα εἶναι τὰ «ὑπομνήματα» πού γνώριζε, ἀλλὰ καί ποῖοι οἱ «φωστήρες» πού ἐρμήνευσαν πρὶν ἀπὸ αὐτὸν δὲν κατονομάζονται. Γίνεται ὅμως δεκτὸ ὅτι ὡς ἀλληγοριστὴ ἐννοεῖ τὸν Ὁριγένη καὶ ὡς ὁπαδὸ ἰουδαϊζουσας ἱστοριογραφηματικῆς ἐρμηνείας ἐννοεῖ τὸν Θεόδωρο Μοψουεστίας, διότι αὐτὸς κυρίως ἀρνήθηκε τὸν μεσσιανικὸ χαρακτήρα στὶς περισσότερες περιπτώσεις τῶν σχετικῶν *Ψαλμῶν*, ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικὴ ἐρμηνεία τοῦ *Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων*, ὅπως παρατηρεῖ μεμφόμενος αὐτὸν ὁ Θεοδώρητος (PG 8,129A).

Σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς ἀκραῖες ἐρμηνευτικὲς τάσεις, ἀλεξανδρινῆς καὶ ἀντιοχειανῆς ἐμπνεύσεως, ἀκολουθεῖ τὴν τακτικὴ τῶν «φωστήρων» καὶ «μακαρίων πατέρων» (PG 82, 37A), ἐκείνων, ἐπομένως, πού θεωροῦσε ἐκφραστὲς τῆς παραδόσεως. Ἀπὸ αὐτοὺς κυρίως «συλλέγει» ἐρμηνεῖς χωρὶς καὶ πάλι νὰ τοὺς κατονομάζει. Ἡ διακριτικὴ αὐτὴ τακτικὴ τοῦ Θεοδώρητου, πού σημαίνει πρῶτιστα συνειδητὴ καὶ μελετημένη ὑπέρβαση τῆς ἀλεξανδρινῆς ἀλληγορίας καὶ τοῦ ἀντιοχειανοῦ ἱστορισμοῦ, δὲν τὸν ἐμπόδισε νὰ χρησιμοποιοῦν, ὅταν ἔκρινε ἀκίνδυνο καὶ ὠφέλιμο, τοὺς Ὁριγένη, Θεόδωρο Μοψουεστίας, Εὐσέβιο Καισαρείας κ.ἄ., τοὺς ὁποίους δὲν θεωροῦσε ἀκραιφνεῖς ὀρθόδοξους ἐρμηνευτές. Ἡ στάση του ἔναντι τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας, τὸν ὁποῖο σεβόταν ὡς διακεκριμένο διδάσκαλο καὶ τὸν ὁποῖο ὑπερασπίσθηκε γιὰ μεγάλο διάστημα, προϋποθέτει εὐθυκρισίᾳ καὶ παραδοσιακότητα.

Ὁ Θεοδώρητος, μολοντί σύντομος κι ἐνίότε ἐπιγραμματικός, δὲν παραλείπει, ὅταν καὶ ὅσο τὸ θεωρεῖ ἀναγκαῖο, νὰ καταφεύγει σὲ γλωσσολογικὴ ἀνάλυση, σὲ ὀνοματολογία, σ' ἐτυμολογία ἢ ἀκόμα σὲ ἀριθμολογία. Ἡ τακτικὴ του συνήθως εἶναι νὰ κατανοεῖ πρῶτα τὸ σύνολο τοῦ κειμένου, νὰ τὸ ἐκτιμᾷ γενικὰ κι ἔπειτα νὰ προχωρεῖ στὰ ἐπιμέρους χωρία πρὸς ἀνάλυση, πάντοτε σύντομη. Ζητάει πάντοτε νὰ διαπιστώσει τὶς ἀφορμές, τὶς συνθῆκες συντάξεως τῶν βιβλικῶν κειμένων καὶ ὅπωςδήποτε τὸν σκοπὸ τοῦ συγγραφέα τους.

Ἡ *θεία χάρις* εἶναι ἀπαραίτητη καὶ αὐτὴν ἐπικαλεῖται, διότι μόνη αὐτὴ καθιστᾷ ἱκανὸ τὸν ἐρμηνευτὴ νὰ κατανοήσῃ τοὺς λόγους τῆς προφητείας καὶ γενικὰ τῆς Γραφῆς. Αὐτὴ διανοίγει τοὺς ὀφθαλμούς του καὶ αὐτὴ τοῦ δίνει τὸ θάρρος νὰ τολμᾷ τὸ ἔργο τῆς ἐρμηνείας.

« ... φέρε τὴν θεῖαν ἐπικαλεσάμενοι χάριν, τὴν ἄγουσαν τυφλοὺς ... ὁδεῦσαι παρὰσκευάζουσάν καὶ τοῖς πάλαι κωφοῖς τὸ τῶν θεῶν λο-

γίων ἐπαΐειν παρέχουσιν καὶ τοῖς ἐν σκότῳ καὶ ὁμίχλῃ διάγουσιν ὀφθαλμοῖς χορηγοῦσαν τὸ βλέπειν, καὶ τῆσδε τῆς προφητείας κατατολήσωμεν» (*Εἰς Ψαλμ., Προθεωρία: PG 80, 860, BC. Βλ. καὶ PG 82, 36A*).

Ἡ θεία χάρις ἀποτελεῖ «ἀκτίνα νοερῶ φωτός», τὴν ὁποία ζητάει ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ ζητάει καὶ τὶς γνώμες τῶν «μακαρίων πατέρων» (*PG 82, 37A*). Τὸ βάθος τῆς θείας σοφίας καλύπτεται καὶ κρύπτεται κάτω ἀπὸ τὸ γράμμα τῆς Γραφῆς, τὸ πνεῦμα ὅμως τῆς ὁποίας πρέπει νὰ γνωρίσουν οἱ πιστοί. Αὐτὸ ἐπιτυγχάνει ὁ ἐρμηνευτὴς μὲ τὴν βοήθεια τῆς θείας χάριτος.

«Ἐπιχειρήσω δὲ ὅμως, οὐκ ἐμαυτῷ θαρρῶν, ἀλλὰ τὴν θείαν χάριν ἀντιβολῶν (=ζητώντας), τῆς ἀποστολικῆς σοφίας ἐπιδείξει τὸ βάθος καὶ τῶν τοῦ γραμματος προκαλυμμάτων ἀπογυμνώσαι, ἵνα τοῖς μεταλαχεῖν βουλομένοις πρόχειρον προσενέγκω τὸ κέρδος» (*Ἐρμηνεία εἰς τὰς ἐπιστολάς Παύλου, Προθεωρία: PG 82, 36A*).

Ἡ ἀλήθεια κάτω ἀπὸ τὸ γράμμα τῆς Γραφῆς χαρακτηρίζεται συχνὰ «βάθος» καὶ ἡ κατανόησή του ὀφείλεται στὸ ἴδιο τὸ ἅγιο Πνεῦμα, διότι μὲ τοῦ Πνεύματος τὴν «ἐνέργειαν» συνέγραψαν οἱ προφῆτες. Αὐτοὶ δὲν διατύπωσαν δικές τους ἀλήθειες, ἀλλὰ ἔγιναν ὄργανα τοῦ ἁγ. Πνεύματος καὶ μόνο τὴν γλῶσσα τους ἔδωσαν πρὸς διατύπωση τῆς θείας ἀλήθειας. Ὑπενθυμίζει μάλιστα ὁ Θεοδώρητος τὴν προσευχὴ τοῦ ἰδίου τοῦ Δαβίδ, ποὺ ζητάει ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ τοῦ ἀποκαλύψει (νὰ ξεσκεπάσει) τοὺς ὀφθαλμοὺς του, διότι μόνο ἔτσι θὰ κατανοήσῃ τὰ «θαυμάσια» τοῦ θείου νόμου.

«... ἐκ τῆς τοῦ θείου Πνεύματος ἐνεργείας συνεγράφησαν ἅπαντες (= οἱ Ψαλμοί) ... προφήτου δὲ ἰδίου τὸ τὴν γλῶτταν ὑπουργὸν παρεχειν τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι» (*Εἰς τοὺς Ψαλμούς, Προθεωρία: PG 80, 861CD*).

«...εὐχὴν καὶ ἱκετείαν, ἥς ὅτι μάλιστα χρῆζουσιν οἱ τῆς τῶν θείων λογίων διανοίας ἐφικέσθαι ποθοῦντες. Ἐδίδαξε γὰρ ἡμᾶς ὁ μακάριος Δαβὶδ λέγειν: “Ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμοὺς μου καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου”» (*Εἰς τὸ ᾠσμα Ἀσμάτων, Προθεωρία: PG 81, 29A*).

Ἐφόσον μόνο τὴν γλῶσσα τῆς Γραφῆς προσφέρουν οἱ συντάκτες τῆς, ἡ θεοπνευστία ἀφορᾷ στὸ πνεῦμα, στὸ νόημα μόνον, ὄχι καὶ στὸ γράμμα ἢ στὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα τῆς Γραφῆς.

Τις προϋποθέσεις τοῦ ἑρμηνευτῆ περιγράφει μὲ πολλήν ἐνάργεια ὁ Θεοδώρητος καὶ ὑπενθυμίζει ὅχι μόνο τὸν ἀντιοχειανὸ ἱερὸ Χρυσόστομο, τὸν ὁποῖο πολὺ συχνὰ προϋποθέτει, ἀλλὰ καὶ τὸν Γρηγόριο Θεολόγο (βλ. *Β' Θεολογικὸ Λόγο* του, ὅπου ἐκθέτει τοὺς ὅρους γιὰ τὸ θεολογεῖν). Πέρα ἀπὸ φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα θεωρεῖ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, οἱ προϋποθέσεις, τὶς ὁποῖες ὁ ἑρμηνευτὴς ὀφείλει νὰ ἀποκτήσει, εἶναι βασικὰ τέσσερες:

α) ἡ μὲ ἄσκησις καθαροῦ τῆς ψυχῆς·

β) ἡ «ἐπτερωμένη» διάνοια, πού, ὄντας ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἐγκοσμίων ἐπιδιώξεων, θὰ μπορεῖ νὰ βλέπει - γνωρίζει τὰ «θεῖα», τὰ «ἄδυστα» τοῦ Πνεύματος·

γ) ἡ γλώσσα, ἡ εὐρεία φιλολογικὴ κατάρτισις, πού θὰ εἶναι ἱκανὴ ν' ἀσκεῖ κριτικὴ τοῦ κειμένου καὶ νὰ καταγράφει ὁρθὰ ὅσα ἡ «ἐπτερωμένη» διάνοια συλλαμβάνει - βιώνει ἀπὸ τὴν θεῖα ἀλήθεια.

δ) ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ἄσκησις, πού εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητη γιὰ ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ γνωρίσουν τὸ πνεῦμα τῶν Γραφῶν. Βεβαιώνει, μάλιστα, τὸν Ἰωάννη Γερμανικεῖας, πού τοῦ εἶχε ζητήσει ἐρμηνεία τοῦ Ἑσματος τῶν ἁσμάτων, ὅτι, γιὰ νὰ ἀρχίσει τὴν ἐρμηνεία καὶ νὰ εἰσέλθει στὸ βάθος τοῦ γράμματος πρὸς κατανόησιν τοῦ πνεύματος τοῦ βιβλίου, «ἐλάβομεν οὐκ ἔλαιον ἐν τῷ στόματι» καὶ ὅτι κατέφυγε εἰς «εὐχὴν καὶ ἱκετείαν».

«Ἡ τῶν θεῶν λογίων ἐξήγησις δεῖται μὲν ψυχῆς κεκαθαρωμένης καὶ ρύπου παντὸς ἀπηλλαγμένης. Δεῖται δὲ καὶ διανοίας ἐπτερωμένης καὶ καθορᾶν τὰ θεῖα δυναμένης, κατατολμώσης τῶν ἀδύτων τοῦ Πνεύματος. Χρηζομένη δὲ καὶ γλώττης ὑπουργούσης τῇ διανοίᾳ καὶ τὴν ἐκείνης θεωρίαν ἀξίως ἐρμηνεύουσης. Ἐπειδὴ δὲ προσέταξας, ὃ φίλη μοι κεφαλὴ, τοῦ Ἑσματος τῶν ἁσμάτων ἐρμηνεύσαι τὴν βίβλον καὶ τῶν αἰνιγματωδῶς καὶ μυστικῶς εἰρημένων σαφῆ καὶ δῆλην τὴν διάνοιαν δεῖξαι, κατετολμήκαμεν τῶν ὑπὲρ δύνάμιν... τόν τε βυθὸν τοῦ πελάγους κατεθαυρήσαμεν καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ γράμματος νοήματος καταβῆναι τετολμήκαμεν, ἵν' σοὶ τὸν τοῦ νοήματος ἀνεγέγκωμεν μαργαρίτην. Ἐλάβομεν δὲ οὐκ ἔλαιον ἐν τῷ στόματι, ἵν' εἰς ἔρευναν τοῦ ζητουμένου συνεργῶ χρήσωμεν χειροποιήτῳ φωτί, ἀλλ' εὐχὴν καὶ ἱκετείαν ...» (*Εἰς τὸ Ἑσμα ἁσμάτων, Προθεωρία: PG 81, 28 AB*).

Τὸ ἑρμηνευτικὸ ἔργο τοῦ Θεοδώρητου, μολονότι σὲ μικρὸ μόνο βαθ-

μὸ ἀποτελεῖ ἐρμηνευτικὴ προσφορά, ἐκτιμήθηκε πολὺ καὶ στὴν ἀρχαιότητα καὶ στὴν νεότερη ἔρευνα, γιὰ τοὺς ἑξῆς κυρίως λόγους:

α) διακρίνεται γιὰ τὴν συντομία ποὺ εἶναι συνειδητὴ ἐπιλογή (PG 80, 861A)·

β) ἔχει ὁ λόγος τοῦ θαυμαστῆ σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια·

γ) μὲ ὀξύνοια κριτικὴ ἐπιλέγει ἐκάστοτε τὴν ἐπικρατέστερη ἐρμηνεία, ἐκείνη ποὺ γίνεται γενικότερα δεκτὴ·

δ) ἔχει τὴν αἴσθηση τῆς παραδοσιακότητας καὶ γι' αὐτὸ ἀποφεύγει τὶς ἀκραίες ἐρμηνευτικὰς τάσεις καὶ λύσεις·

ε) ἡ ἐρμηνεία κάθε βιβλικοῦ χωρίου συνήθως ἀποτελεῖ σύντομη ἐπεξήγηση (ὄχι παράφραση, ὅπως ὑποστηρίζεται) τοῦ περιεχομένου χωρὶς εὐρεία φιλολογικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων·

στ) σπάνια ἀναπτύσσει μακροσκελεῖς θεωρίες - προτάσεις, δικές του ἢ ἄλλων·

ζ) στηρίζεται στὸ πιὸ γνωστὸ καὶ εὐρύτερα ἀποδεκτὸ ἀντιοχειανῆς μορφῆς κείμενο τῶν *Ο'*, ἐνῶ ἐπικουρικὰ χρησιμοποιεῖ καὶ τὶς ἄλλες μεταφράσεις, μάλιστα τὴν συριακὴ *Πεσιτῶ'*

η) διαθέτει πολλὴν εὐρύτητα πνεύματος, ὥστε νὰ θεωρεῖ θεόπνευστους καὶ *Ψαλμούς*, ποὺ δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸν Δαβὶδ (PG 80, 861CD)·

θ) στὴν ἐρμηνεία τῶν κειμένων τῆς *ΠΔ* εἶναι ἐκτενέστερος ἀπ' ὅ,τι στὰ τῆς *ΚΔ*· καὶ

ι) ἀποδεσμεύθηκε ἀπὸ τοὺς αὐστηροὺς ἀντιοχειανοὺς δασκάλους καὶ ἄνετα χρησιμοποίησε στοιχεῖα τῆς ἀλεξανδρινῆς ἐρμηνευτικῆς παραδόσεως.

ΒΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

Ὁ Θεοδώρητος Κύρου, τέκνο πλούσιας καὶ ἐπιφανοῦς οἰκογένειας, γεννήθηκε τὸ 393 στὴν Ἀντιόχεια, ὡς ἀποτέλεσμα προσευχῆς τοῦ ὀνομαστοῦ ἀσκητῆ Μακεδονίου. Ἡ εὐσεβὴς μητέρα του ὑποσχέθηκε τὴν ἀφιέρωση τοῦ υἱοῦ της στὸν Θεό, ἐνῶ καὶ αὐτός, ὅσο μεγάλωνε, συνειδητοποιοῦσε τὴν κλίση καὶ κλήση του γιὰ διακονία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου. Ἔως τὸ 416, ὅταν πέθαναν οἱ γονεῖς του, ἔζησε στὴν Ἀντιόχεια, φοιτῶντας σὲ καλὰ σχολεῖα τῆς πόλεως καὶ ἐπισκεπτόμενος πλησιόχωρα μοναστικὰ κέντρα, τῶν ὁποίων ἡ ἀσκητικὴ ζωὴ τὸν ἐπηρέασε βαθύτατα.

Τὸ 416 ἢ λίγο ἐνωρίτερα, ἀφοῦ διαμοίρασε τὴν περιουσία του (Ἐπιστ. 113), ἀποσύρθηκε στὴν μία ἀπὸ τὶς δύο Μονές ποὺ ἱδρύσε ὁ Ἀγαπητός, κοντὰ στὴν Νικήρτη, τῆς περιοχῆς Ἀπαμείας (Afamia).

Παρὰ τὰ γραφέντα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μαθήτευσε στὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο, ποὺ ἄφησε τὴν Ἀντιόχεια τὸ 397, ἢ στὸν Θεόδωρο Μοψουεστίας, ποὺ ἐγίνε ἐπίσκοπος τὸ 392. Τὸν τελευταῖο δὲν εἶναι βέβαιο ἂν τὸν ἐγνώρισε προσωπικά, ὅμως μελέτησε ἔργα του καὶ τὸν σεβότανε πολὺ, χωρὶς ν' ἀποδέχεται ὅλες τὶς ἐρμηνευτικὲς του προτάσεις. Προσωπικά γνόρισε πολὺ καλὰ τὸν Νεστόριο ὡς συνθαιμαστὴ μάλιστα τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας καὶ τοῦ Διοδώρου Ταρσοῦ. Στὴν Μονή του προόδευσε πνευματικά καὶ μελέτησε πολὺ ἐκκλησιαστικὴ καὶ θύραθεν γραμματεία. Ἐπειδὴ μάλιστα γνόριζε καλὰ τὴν συριακὴ, μποροῦσε νὰ μελετᾷ καὶ τὰ ἔργα τῶν Σύρων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Τὸ 423, σὲ ἡλικία 30 ἐτῶν, καὶ ἀφοῦ ἀπὸ δύο περίπου ἐτῶν ἦταν ἤδη Ἀναγνώστης καὶ κήρυκας, πιέσθηκε νὰ δεχθεῖ τὴν εἰς ἐπίσκοπον χειροτονία γιὰ τὴν πολυάνθρωπὴ ἐπισκοπὴ τῆς Κύρου (σήμερα: Korsh), ὅπου ἀνέπτυξε πολὺπλευρὴ δραστηριότητα.

Ἡ ἐπισκοπὴ του ἀνῆκε στὴν Μητρόπολη Ἱεραπόλεως (Mabbug) καὶ ἐκτεινόταν δυτικὰ τοῦ Εὐφράτη καὶ βορειοανατολικά τῆς Ἀντιόχειας, περιλαμβάνοντας 800 ἐνορίες. Ἐκεῖ ζοῦσε μεγάλος ἀριθμὸς αἰρετικῶν χριστιανῶν, Μαρκιωνιτῶν, Ἑβραίων καὶ παγανιστῶν - ἐθνικῶν. Μὲ τὸ κήρυγμά του, τὶς συγγραφές καὶ τὴν ἔντονη ποιμαντικὴ του δράση μετέστρεψε στὴν Ἐκκλησία πολλὰς χιλιάδες, ἐνῶ ἔπεισε πολλὰς κοινότητες νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν χρῆσιν τοῦ Διατεσσάρων *Εὐαγγελίου* καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν ὁλόκληρα τὰ ἐπιμέρους *Εὐαγγέλια*, τὰ ὁποῖα τοὺς προσέφερε δωρεάν. Φρόντισε γιὰ τὸ βιοτικὸ καὶ κοινωνικὸ ἐπίπεδο τῶν κατοίκων τῆς πόλεως Κύρου, ιδρύοντας κοινωφελῆ ἰδρύματα, σχολεῖα, λουτρά, ὕδραγωγεῖο, γέφυρες κ. ἄ., ἔργα γιὰ τὰ ὁποῖα διέθεσε ὅ,τι ἀπέμεινε ἀπὸ τὴν μεγάλη πατρικὴ περιουσία καὶ μέρος ἐκκλησιαστικῶν ἐσόδων.

Εἶναι πολὺ σημαντικὸ, γιὰ τὸν ρόλο ποὺ ἀργότερα διαδραμάτισε ὁ Θεοδώρητος, ὅτι συχνά, ἔνεκα τῆς μεγάλης του παιδείας, ἐπισκεπτόταν καὶ κήρυττε στὴν γειτονικὴ πόλιν Βέρροια (σήμερα: Haleppo) καὶ μάλιστα στὴν Ἀντιόχεια, μεγάλο κέντρο πολιτισμοῦ καὶ θεολογικοεκκλησιαστικῶν διεργασιῶν. Ἦδη στὴν ἐποχὴ τοῦ 430, ὁ Θεοδώρητος ἴσχυε καὶ ἀναγνωριζόταν ὡς ὁ κορυφαῖος θεολόγος τῆς Ἀνατολικῆς διοικήσεως, ποὺ κέντρο εἶχε τὴν Ἀντιόχεια, γι' αὐτὸ καὶ πρωτοστάτησε στὶς τότε θεολογικὲς καὶ χριστολογικὲς συζητήσεις καὶ διαμάχες.

“Όταν τὸ 428 ὁ νέος Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ἀντιοχειανὸς Νεστόριος, ἀρνήθηκε τὸν ὄρο Θεοτόκος γιὰ τὴν Παρθένο Μαρία, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας τοῦ ἔστειλε δύο Ἐπιστολές, πὺν δὲν ἔφεραν ἀποτέλεσμα. Τότε, τὸν Νοέμβριο τοῦ 430, ὁ Κύριλλος συνέταξε τὰ 12 Κεφάλαια (ἀναθεματισμούς) κατὰ τοῦ Νεστορίου, ὁ ὁποῖος τὰ ἔστειλε καὶ στὸν Ἰωάννη Ἀντιοχείας. Ὁ Ἰωάννης, μὲ τὴν σύμπραξη καὶ τοῦ Θεοδώρητου, εὐγενικὰ ἀλλὰ ἐπίμονα συνιστοῦσε, ἤδη ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ 430 (ACO I, I 1, σσ. 93 -96. PG 77, 1449-1457), στὸν Νεστόριο νὰ ὁμολογήσει τὸν ὄρο Θεοτόκος. Ἡ στάση τους ἄλλαξε μὲ τὴν ἔμμεση ἀπαίτηση τοῦ Κυρίλλου νὰ δεχθοῦν ὅλοι οἱ Ἀνατολικοὶ (Ἀντιοχειανοὶ) τὰ 12 Κεφάλαια, τὰ ὁποῖα συνόδευαν οἱ ἀναθεματισμοὶ γιὰ ὅσους θ’ ἀρνοῦνταν τὸ περιεχόμενό τους. Λόγοι γοήτρου καὶ ὑποψίας γιὰ ἀπολιναρισμὸ προκάλεσαν τὴν ἀντίδραση. Ὁ Ἰωάννης ἀνέθεσε στὸν Ἀνδρέα Σαμοσάτων καὶ στὸν Θεοδώρητο τὴν θεολογικὴ ἀπάντηση (ἀναίρεση) στὰ 12 Κεφάλαια. Ὁ Θεοδώρητος, στὶς ἀρχές τοῦ 431, μὲ περισσὸ ζήλο συνέταξε τὴν ἀπάντησή του, ὑποστηρίζοντας ὅτι ὁ Κύριλλος διαπνέεται ἀπὸ ιδέες ἀπολιναριστικὲς καὶ ἄρα ἀμφισβητεῖ τὴν ἀκεραιότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσης τοῦ Χριστοῦ, θέση πὺν συνιστοῦσε τὸν ἀκρογωνιαῖο λίθο τῆς ἀντιοχειανῆς θεολογίας ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Διοδώρου Ταρσοῦ, τοῦ ἀδιαμφισβήτητου ἀντιοχειανοῦ δασκάλου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας.

Σὲ λίγους μῆνες συγκλήθηκε στὴν Ἐφεσο ἡ Γ’ Οἰκουμ. Σύνοδος (Ἰούνιος 431). Ἐκεῖ ἔφθασαν ἔγκαιρα ὁ Νεστόριος, ὁ Κύριλλος μὲ τοὺς Αἰγύπτιους ἐπισκόπους καὶ ὁ Θεοδώρητος, ἀλλὰ καθυστεροῦσαν ὁ Ἰωάννης Ἀντιοχείας μὲ πολλοὺς Ἀνατολικοὺς ὁμοϊδεάτες. Ὁ Κύριλλος βιαζότανε γιὰ τὴν ἔναρξη τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου καὶ ὁ Θεοδώρητος μάταια ζητοῦσε μ’ ἐπιμονὴ ἀναβολή, ἕως ὅτου ἔλθουν καὶ οἱ Ἀνατολικοί. Ἡ Σύνοδος ἄρχισε (22 Ἰουνίου), υἱοθέτησε τὸ περιεχόμενο τῆς Β’ Ἐπιστολῆς πρὸς Νεστόριο τοῦ Κυρίλλου καὶ καθήρεσε τὸν Νεστόριο, πὺν μολονότι κλήθηκε ν’ ἀπολογηθεῖ ἀρνήθηκε. Οἱ Ἀνατολικοὶ μόλις φθάσανε συγκρότησαν (26 Ἰουνίου) παρασυνοδικὴ διάσκεψη καὶ καθήρεσαν τὸν Κύριλλο καὶ ἄλλους, ἐνῶ στὴν κανονικὴ Σύνοδο κήρυξαν σὲ ἀκοινωνησίᾳ τοὺς Ἰωάννη Ἀντιοχείας καὶ λίγους ἀκόμα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Θεοδώρητο. Οἱ ἐνέργειες τῆς Συνόδου, ὅπου πρωταγωνιστοῦσε ὁ Κύριλλος, δὲν εἶχανε κατὰ τὸν Θεοδώρητο κανονικότητα καὶ αὐτὸ θὰ τὸ προβάλει σχεδὸν μέχρι τὸ 450. Στὶς 11 Σεπτεμβρίου τοῦ 431, μὲ διάταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα Θεοδοσίου Β’, κληθῆκανε γιὰ σύσκεψη

στήν Χαλκηδόνα εκπρόσωποι της Συνόδου της Ἐφέσου καὶ τῶν Ἀνατολικῶν ἀντιπάλων της Συνόδου. Ἐκεῖ, παρὰ τὴν κακὴ ὑποδοχή, πρωτοστάτησε ὁ Θεοδώρητος, ποὺ συνέταξε γιὰ τὸν αὐτοκράτορα τὴν πρόταση τῶν Ἀνατολικῶν (Ἀναφορά). Αὐτὴ, μολονότι ἐμπεριείχε τὸν ὄρο Θεοτόκος καὶ ἄλλα θετικὰ στοιχεῖα δὲν ἔλυνε τὰ θεολογικὰ προβλήματα, προπαντὸς διότι ἐπέμενε στὴν καταδίκη - ἀπόσυρση τῶν 12 Κεφαλαίων.

Στὸ ἐνάμισυ ἔτος ποὺ ἀκολούθησε, πρὸς διευκόλυνση τῆς συναντιλήψεως, ὁ Κύριλλος δήλωσε ὅτι οἱ ἀναθεματισμοὶ ἀφοροῦσαν μόνο τὸν Νεστόριο. Οἱ Ἀνατολικοὶ σὲ διαδοχικὲς ἐπισκοπικὲς συνόδους (τέλους 431, Σεπτ. - Δεκ. 432), ὅπου θεολογικὰ πρωτοστατοῦσε ὁ Θεοδώρητος, καταλήξανε στὴν ἀποδοχή καὶ τῆς καταδίκης τοῦ Νεστορίου, διαφωνούντων μερικῶν Σύρων καὶ τοῦ Θεοδώρητου, ποὺ δεχότανε μόνο τὴν καταδίκη νεστοριανικῶν ἀντιλήψεων. Ὁ Θεοδώρητος, μὲ τὴν σύμπραξη μάλιστα καὶ τοῦ Ἀνδρέα Σαμοσάτων, ἐργάσθηκε ἀποφασιστικὰ στὴν σύνοδο ἐπισκόπων τῆς Εὐφρατησίας, στὸ Ζεῦγμα, γιὰ τὴν ἀποδοχή τῆς ὀρθοδοξίας μεταεφεσιανῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Κυρίλλου. Ἔτσι ἐπῆλθε ἀμοιβαία ἀναγνώριση καὶ κοινωνία τῶν ἀντιθέτων μερίδων βάσει τῆς «Ἐκθέσεως πίστεως τῶν Διαλλαγῶν» (23/4/433), ἡ ὁποία ἐμπεριέχει τὰ ἀναγκαῖα κυρίλλεια θεολογικὰ στοιχεῖα καὶ διατύπωση τοῦ Θεοδώρητου (βάσει τῆς Ἀναφορᾶς κυρίως). Ὁ Θεοδώρητος, ποὺ ἐπῆνεσε τίς θετικὲς διευκρινίσεις τοῦ Κυρίλλου κι ἐπικοινωνήσε μαζί του, δέχθηκε τὴν «Ἐκθεσιν» αὐτὴ ἐπίσημα μόλις τὸ 435/6, ἀφοῦ συναντήθηκε στὴν Γκίνδαρο μὲ τὸν Ἰωάννη Ἀντιοχείας, χωρὶς νὰ καταδικάσει ὀνομαστικὰ τὸν Νεστόριο. Ἡ ἐπιφύλαξη αὐτὴ συντηροῦσε στοὺς φανατικοὺς ἀντιπάλους του τὴν ὑποψία ὅτι παρέμενε νεστοριανός. Ἐγγραφε, μάλιστα, πρὸς τὸν Νεστόριο, ὅτι θὰ προτιμοῦσε νὰ τοῦ κοποῦν τὰ χέρια παρὰ νὰ ὑπογράψει τὴν καταδίκη του (Ἐπιστ. 172: PG 83, 1845C). Τὴν καταδίκη αὐτὴ ὑπέγραψε πανηγυρικὰ στὴν Δ' Οἰκουμεν. Σύνοδο (451), ἀφοῦ εἶχε ἤδη πεθάνει (451) ὁ Νεστόριος καὶ ἀφοῦ εἶχε πρὸ πολλοῦ ἀναγνωρίσει τὸν διάδοχο τοῦ Νεστορίου, τὸν Μαξιμιανό, μᾶλλον σιωπηρά.

Ἡ ἐπίμονη ἄρνηση τοῦ Θεοδώρητου γιὰ καταδίκη τοῦ Νεστορίου ὀφείλεται στὴν συμπάθεια πρὸς διωκόμενο φίλο, στὴν ἄποψή του ὅτι στὴν Ἐφεσο ἡ καταδίκη ἔπασχε σὲ κανονικότητα καὶ προπαντὸς, νομίζουμε, στὸ γεγονός ὅτι ὁ Μητροπολίτης τοῦ Ἀλέξανδρος Ἱεραπόλεως, ἀπὸ τὸν ὁποῖο εἶχε ἐξάρτηση, παρέμενε ἀγωνιστικὰ ἐπικεφαλῆς τῶν νεστοριανῶν. Ὁ Θεοδώρητος, ἐπίσης, ἠλπιζε, ὡς φαίνεται, ὅτι θὰ μπο-

ροῦσε μὲ τὴν στάση του νὰ μεταστρέψει τὸν Ἀλέξανδρο, ὅπως μάταια, πρὶν ἀπὸ 65 περίπου ἔτη, ἤλπιζε ὁ Μέγας Βασίλειος νὰ μεταστρέψει τὸν ἀσταθὴ παλαιὸ πνευματικὸ του πατέρα Εὐστάθιο Σεβαστείας.

Παρὰ τὴν κατάσταση αὐτή, ὁ Θεοδώρητος συνέχιζε καρποφόρα τὸ ποιμαντικὸ του ἔργο, χωρὶς πλέον ἀντικυριλλικὰς ἐξάρσεις. Ἀντίθετα, ἔχουμε κι ἐκδηλώσεις μεγάλης ἐκτιμῆσεως γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίλλου, μολονότι, τὸ 438 δημιουργήθηκε νέα, ὅμως ἥπια, ἔνταση στὶς σχέσεις τους. Ὁ τελευταῖος συνέταξε μελέτη Κατὰ Διοδώρου Ταρσοῦ καὶ Θεοδώρου Μοψουεστίας καὶ ὁ Θεοδώρητος τὴν ἀντέκρουσε μὲ εἰδικὸ ἔργο.

Σὲ ἰσχυρὴ καὶ θλιβερὴ ἀντιπαράθεση πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς εἰσέρχεται πάλι ὁ Θεοδώρητος ἀπὸ τὸ 446/7, ὅταν ὁ διάδοχος τοῦ Κυρίλλου (+444) Διόσκορος, ἐπηρεαζόμενος ἔντονα ἀπὸ τὸν μονοφυσίτη Εὐτυχὴ, ἔγραψε στὸν Δόμνο Ἀντιοχείας, ζητώντας του νὰ ἐγκαλέσει τὸν Θεοδώρητο, διότι σὲ κήρυγμά του στὴν Ἀντιόχεια διαιροῦσε δῆθεν τὸν Χριστὸ σὲ δύο υἱοὺς. Ἐπῆλθε ἀναστάτωση, ὁ Θεοδώρητος διαμαρτυρήθηκε, σ' *Ἐπιστολῇ* (83) πρὸς τὸν Διόσκορο καταδίκασε τοὺς διαιροῦντες τὸν Χριστὸ σὲ δύο υἱοὺς καὶ τὸ 448 συνέταξε πρὸς ὑπεράσπιση τῆς ὀρθοδοξίας του τὸ ἔργο «*Ἐρανιστής*», πὺν εἶναι καὶ τὸ πρῶτο ἀντιμονοφυσικὸ κείμενο στὴν ἱστορία τῆς θεολογίας.

Ὁ Διόσκορος, μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Εὐτυχῆ καὶ κυρίως τοῦ πανίσχυρου αὐλικοῦ Χρυσαφίου, ἔπεισε τὸν αὐτοκράτορα καὶ μὲ διάταγμα ἀπαγορεύθηκε (30 Μαρτίου 449) ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ Θεοδώρητου ἀπὸ τὴν ἐπισκοπὴν του. Ἀργότερα ὁ Διόσκορος ἀναθεμάτισε τὸν Θεοδώρητο καὶ μόλις συγκλήθηκε ἡ νέα σύνοδος στὴν Ἐφεσο (Ληστρική, 449) τοῦ ἀπαγορεύθηκε ἡ συμμετοχή. Ἐκεῖ καταδικάσθηκε (22 Αὐγούστου) κι ἐκθρονίσθηκε βάσει ὅσων εἶχε γράψει, κυρίως, κατὰ τῶν *12 Κεφαλαίων*. Τότε κατέφυγε στὴν παλαιὰ Μονὴ του (στὴν Νικίη), ὅπου συνέχισε κυρίως τὴν συγγραφικὴν του δραστηριότητα.

Πρὶν ἀποσυρθεῖ, ἔγραψε τὴν *Ἐπιστολὴν* 113 (PG 83, 1313-1317) στὸν Ρώμης Λέοντα, ζητώντας τὴν κρίση του γιὰ ὅσα κακόδοξα καὶ ἀντικανονικὰ συνέβησαν τὸ 449 στὴν Ληστρικὴ σύνοδο καὶ δηλώνοντας ὅτι σὸ ἐξῆς θὰ μονάσει, ἀφοῦ ἄλλωστε ὡς ἐπίσκοπος δὲν ἀπέκτησε τὸ παραμικρὸ περιουσιακὸ στοιχεῖο, οὔτε κἂν «τάφον». Ὁ Λέων ἀνταποκρίθηκε θετικά, χωρὶς ἀποτέλεσμα.

Ὁ θάνατος τοῦ Θεοδοσίου Β' (450) καὶ ἡ ἀνάρρηση στὸν θρόνο τοῦ Μαρκιανοῦ (καὶ Πουλχερίας) μετέβαλε τὸ κλίμα. Ὁ Θεοδώρητος ἀνα-

κλήθηκε στην επισκοπή του και προσκλήθηκε νὰ μετάσχει στην Δ' Οἰκ. Σύνοδο, στην Χαλκηδόνα, τὸ 451. Ἡ δικαίωση τοῦ Θεοδώρητου ἀπὸ τὸν Ρώμη δὲν θεωρήθηκε ἐπαρκής. Γι' αὐτὸ ἡ ἐκεῖ παρουσία του προκάλεσε ἀρχικὰ τὴν ἀντίδραση τῶν Αἰγυπτίων ἐπισκόπων, ποὺ ἀπήτησαν τὴν ἀπὸ μέρους του καταδίκη τοῦ προσώπου τοῦ Νεστορίου, κάτι ποὺ ἔκανε (26 Ὀκτωβρ.) χωρὶς δυσκολία, στην θ' συνεδρία τῆς Συνόδου. Πρὸς τοὺς συνοδικούς, ἀφοῦ ἐξήγησε ὅτι «ἀνετράφη», «ἐδιδάχθη» καὶ «ἐκήρυξεν» «ὀρθοδόξως», δήλωσε: «ἀνάθεμα Νεστορίῳ καὶ τῷ μὴ λέγοντι τὴν ἁγίαν Παρθένον Μαρίαν Θεοτόκον καὶ τῷ εἰς δύο υἱοὺς μερίζοντι τὸν ἕνα Υἱόν, τὸν Μονογενῆ» (ACO II 1,3 σ. 9). Ἀπαντώντας οἱ συνοδικοί, ἀναφώνησαν μ' ἐνθουσιασμό: «Θεοδώρητος ἄξιος τοῦ θρόνου· τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸν ὀρθόδοξον ... τὸν ὀρθόδοξον διδάσκαλον ἡ Ἐκκλησία ἀπολάβη ...» (Αὐτόθι, σ. 10).

Ἀπὸ τὸ 451 ὁ Θεοδώρητος ἐργάσθηκε τὴν ἐπισκοπή του χωρὶς θεολογικὲς συγκρούσεις. Τὸ μόνο ἔργο του ποὺ γνωρίζουμε τῆς ἐποχῆς μέχρι τὴν κοίμησή του, πλὴν κηρυγμάτων καὶ *Ἐπιστολῶν*, εἶναι ἡ «*Αἵρετικῆς κακομυθίας ἐπιτομή*». Ἡ εἰκοσαετία τῶν ἔντονων ἀντιπαραθέσεων τὸν κούρασαν πολὺ. Τὸ ἀκριβὲς ἔτος θανάτου του δὲν εἶναι γνωστὸ, ἀλλὰ τὸ 460 συγκεντρώνει τίς περισσότερες πιθανότητες.

Ἡ φήμη καὶ τὸ κύρος τοῦ Θεοδώρητου δοκιμάστηκαν καὶ στὸν ἐπόμενο αἰῶνα. Οἱ μονοφυσιτίζοντες ἔφεραν βαρῶς ὅτι ὁ Θεοδώρητος, τὸ 438, ἔγραψε ὑπὲρ τῶν ἀντιοχειανῶν διδασκάλων καὶ παλαιότερα κατὰ τῶν 12 *Κεφαλαίων* καὶ τῆς Συνόδου τῆς Ἐφέσου, ἐνῶ καθυστέρησε πολὺ ἕως ὅτου καταδικάσει τὸν Νεστόριο προσωπικά. Ὁ Φιλόξενος Ἱεραπόλεως (Mabbug) πέτυχε τὴν καταδίκη τοῦ Θεοδώρητου, τὴν σύνοδο τῆς Σιδώνας (511), ἀλλὰ τὸ 519, ὁ Σέργιος, εἰσερχόμενος μὲ πομπή ὡς νέος ἐπίσκοπος Κύρου, εἶχε βάλει στὸ ἄρμα ποὺ τὸν μετέφερε εἰκόνα τοῦ Θεοδώρητου καὶ τῶν Θεοδώρου Μοψουεστίας καὶ Νεστορίου. Αὐτὰ ἐνοχλοῦσαν τοὺς ἀντιχαλκηδόνιους, οἱ ὁποῖοι ἀμφισβητοῦσαν τὴν Δ' Οἰκ. Σύνοδο μὲ πρόφασιν κυρίως τὴν ἐκεῖ ἀποκατάσταση τοῦ Θεοδώρητου. *Διάταγμα* τοῦ 544 καταδίκαιε τὸν Θεοδώρητο, ἀλλὰ τὴν Ε' Οἰκ. Σύνοδο (553) καὶ δὴ τὴν ὄγδοη *Πράξη* τῆς καταδικάσθηκαν μόνο ὅσα ὁ Θεοδώρητος ἔγραψε κατὰ τῆς Συνόδου τῆς Ἐφέσου καὶ τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας καὶ ὑπὲρ τῶν Νεστορίου, Διοδώρου Ταρσοῦ καὶ Θεοδώρου Μοψουεστίας (τοὺς δύο τελευταίους ὁ Κύριλλος εἶχε ἀντιμετωπίσει μ' ἐπιείκεια).

Ἐνδεικτικὸ τῶν προσωπικῶν περιπετειῶν καὶ τῆς φήμης τοῦ Θεοδώ-

ρητου εἶναι τὸ *ἐπίγραμμα*, πού τοῦ ἀφιέρωσε τὸν ια' αἰῶνα ὁ Ἰωάννης Εὐχαΐτων, ἐκφράζοντας τὴν συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὸν ἱερό ἄνδρα.

«Ἐξιστορήσας τοὺς σοφοὺς διδασκάλους,
καὶ τὸν Θεοδώρητον αὐτοῖς ἐγγράφων
ὡς ἄνδρα θεῖον, ὡς διδάσκαλον μέγαν,
ὡς ἀκράδαντον ὀρθοδοξίας στύλον.

Ἄν δ' ἐκλονίσθη μικρὸν ἔκ τινος τύχης,
ἄνθρωπος ἦν, ἄνθρωπε, μὴ κατακρίνης

... Ὅσον μετεῖχε τῆς ἐριστικῆς βίας

... Ὅμως δὲ τούτῳ καὶ διώρθωτο πάλιν,

τὰ δὲ ἄλλα πάντα τῶν μεγίστων (=εἶναι) ποιμένων...».

(Ἰωάννου Εὐχαΐτων, *Ἐπίγραμμα* [στίχοι ἱαμβικοί] εἰς Θεοδώρητον. PG 120, 1161-1162).

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ

Ὁ Θεοδώρητος ὑπῆρξε πολυγράφος καὶ ἄριστος χειριστὴς τῆς ἀττικῆς γλώσσας, χωρὶς νὰ καταφεύγει στὰ πληθωρικά ρητορικά σχήματα τῆς δευτέρας σοφιστικῆς. Τὸ ὕφος του ἔχει ἐπιμελημένη καθαρότητα, σαφήνεια καὶ ἐνίοτε δωρικότητα, κάτι πού ἀσφαλῶς ἔχει σχέση μὲ τὸν χαρακτήρα του, ἀλλὰ ἴσως καὶ μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι μητρικὴ του γλῶσσα ὑπῆρξε ἡ συριακή, πού διακρίνεται γιὰ τὴν σύντομη φράση τῆς. Ἔτσι ἐμφανίζεται ὡς ὁ πιὸ ἀκριβολόγος καὶ βραχυλόγος ἐρμηνευτὴς στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία.

Τὸν κύριο ὄγκο τῶν συγγραφῶν του ἀποτελοῦν ἐρμηνεῖες καὶ σχόλια σὲ κείμενα τῆς ΠΔ καὶ στὶς *Ἐπιστολές* τοῦ Παύλου. Παντοῦ διακρίνεται γιὰ τὴν σαφήνεια, προϋποθέτει γνώση προγενέστερων ἐρμηνευτικῶν προσπαθειῶν, ἀπὸ τίς ὁποῖες μάλιστα ἐπιλέγει τίς εὐλογοφανέστερες, τίς εὐληπιότερες καὶ τίς παραδοσιακότερες. Ἡ συντομία ἐνίοτε, προπαντὸς στὴν ἐρμηνεία τῶν *Ἐπιστολῶν* τοῦ Παύλου, εἶναι τόση, ὥστε ν' ἀποβαίνει ἀπλή καὶ ἐπιγραμματικὴ ἐπεξήγηση καὶ ἀπόδοση τοῦ πρωτοτύπου. Αὐτό, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν γλωσσικὴ ἀκριβολογία του, ἔγινε αἰτία οἱ μεταγενέστεροι σειρογράφοι νὰ περιλάβουν μέγα ἀριθμὸ ἐρμηνειῶν τοῦ Θεοδώρητου στὶς συλλογές - *Σειρές* τους.

Στὴν καταγραφή τῶν ἔργων πού ἀκολουθεῖ σημειώνουμε τίς νεότερες

ἐκδόσεις καὶ ἀπὸ τὶς παλαιὲς μόνο τὴν *Patrologia Cursus completus* τοῦ J. P. Migne, ἀλλὰ προηγήθηκαν καὶ ἄλλες, σημαντικότερες τῶν ὁποίων εἶναι τοῦ Εὐγενίου Βούλγαρη: *Τοῦ μακαριωτάτου Θεοδώρητου ... Κύρου τὰ Σωζόμενα ... ἑλληνιστί, μόνον ἐκδοθέντα ...*, τόμοι 1 -5, Χάλλη 1768 -1775. Ἐνα ἔτος μετὰ ἀκολούθησε ἡ ἐκδοσις τῶν I. Schultze - J. A. Noesset: *Beati Theodoretī ... Opera omnia*, τ. 1-3, Halle 1769-1774 (καὶ μὲ λατινικὴ μετάφρασις). Τεράστια ὅμως ἀναγνωσιμότητα βρῆκε στὸ ἑλληνικὸ κοινὸ ἡ ἀπόδοσις τοῦ Ἀγαπίου Κρητὸς στὴν νεοελληνικὴ τοῦ Ὑπομνήματος (ἐρμηνείας) στοὺς Ψαλμοὺς τοῦ Θεοδώρητου: *Τὸ Ψυχοφελέστατον Ψαλτήριον, ἐξηγηθὲν παρὰ τοῦ μακαριωτάτου Θεοδώρητου ... καὶ μεταγλωττισθὲν ... παρὰ Ἀγαπίου Κρητὸς ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον ...*, Βενετία 1643. Ἀκολούθησαν ἄλλες 10 τουλάχιστον ἐκδόσεις τοῦ ἔως τὸ 1820.

Γιὰ νὰ ἔχει ὁ ἀναγνώστης τὴν δυνατότητα παρακολουθήσεως τῆς πνευματικῆς καὶ συγγραφικῆς πορείας τοῦ Θεοδώρητου, παρουσιάζουμε τὰ ἔργα του κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ συντάξεώς τους. Πρὸς διευκόλυνση ὅμως τὰ παραθέτουμε προηγουμένως καὶ κατὰ ομάδες θεματικῆς.

Ἑρμηνευτικά

Εἰς τὰ ἄπορα τῆς ἁγίας Γραφῆς (Ὀκτάτευχος)
 Εἰς τὰ ζητούμενα τῶν Βασιλειῶν καὶ τῶν Παραλειπομένων
 Εἰς τὸν προφήτην Ἰεζεκιήλ
 Εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν
 Εἰς τὸν προφήτην Ἰερεμίαν (καὶ Βαροῦχ καὶ Θρήνους)
 Εἰς τοὺς 12 Προφῆτας
 Εἰς τὰς Ὁράσεις Δανιὴλ
 Εἰς τοὺς Ψαλμοὺς
 Εἰς τὸ Ἄσμα τῶν Ἀσμάτων
 Εἰς τὰς ΙΔ' Ἐπιστολάς τοῦ Παύλου

Ἀπολογητικά

Ἑλλήνων θεραπευτικὴ παθημάτων

Δογματικὰ πολεμικά

Ἐκθεσις τῆς ὀρθῆς πίστεως

Περὶ τῆς ἁγ. καὶ ζωοποιοῦς Τριάδος καὶ περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως

Ἀνατροπὴ τῶν 12 Κεφαλαίων (τοῦ Κυρίλλου)

Πενταλόγιον περὶ ἐνανθρωπήσεως
 Ἑραnistῆς ἢ Πολύμορφος (κατὰ Μονοφυσιτῶν)
 Ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρωπήσιν εἷς ὁ Υἱὸς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός
 Αἰρετικῆς κακομυθίας ἐπιτομή

Ὀμιλητικὰ Οἰκοδομητικὰ
 Περὶ προνοίας, Λόγοι 10
 Ὀμιλιῶν ἀποσπάσματα

Ἱστοριογραφικὰ
 Φιλόθεος Ἱστορία
 Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία

Ἐπιστολές
 Ἀπολεσθέντα

Ἀμφιβαλλόμενα Νόθα

Ἑλλήνων θεραπευτικὴ παθημάτων ἤτοι **Εὐαγγελικῆς ἀληθείας ἐξ ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπίγνωσις**. Πρωϊμότατο ἔργο τοῦ Θεοδώρητου, γραμμένο μᾶλλον πρὶν ἀπὸ τὸ 423. Ὁ χαρακτήρας του δὲν εἶναι αὐστηρὰ ἀπολογητικός. Ὁ τίτλος καὶ τὸ περιεχόμενο προϋποθέτουν σκοπὸ θετικό: νὰ ἐξηγηθεῖ πῶς μετὰ τὴν πίστη γενικά (Α' κεφ.) μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ χριστιανισμοῦ ἔναντι σχετικῶν ἀντιλήψεων τῶν ἐθνικῶν (ἐλλήνων) σοφῶν καὶ ποιητῶν καὶ στὸ θεωρητικὸ πεδίο καὶ στὴν ἠθικὴ ζωὴ. Ἐν τούτοις δὲν παραλείπει νὰ δείξει θετικὰ στοιχεῖα σὲ λόγους - ἀπόψεις ἐθνικῶν συγγραφέων. Παραθέτει περισσότερα ἀπὸ 340 χωρία 100 περίπου ἐθνικῶν συγγραφέων, λαμβάνοντας αὐτὰ ἀπὸ τὸν Εὐσέβιο Καισαρείας, τὸν Κλήμη Ἀλεξανδρεῖα καὶ ἀπὸ Ἀνθολόγια. Δὲν ἐλέγχει ὁμως τὶς πηγές του καὶ πολλὰ τῶν χωρίων αὐτῶν εἶναι νόθα ἢ παραλλαγμένα. Τὸ ἔργο εἶναι τὸ τελευταῖο τοῦ εἵδους στὴν χριστιανικὴ γραμματεία, διότι ὁ κίνδυνος ἐπιρροῆς τοῦ παγανισμοῦ μειωνότανε συνεχῶς.

PG 83, 784-1152. I. RAEDER, *Theodoreti graecorum affectionum curatio*, Leipzig 1904. P. CANIVET εἰς *SCh* 57 καὶ 58 (1958). *CPG* III 6210.

Ἐκθεσις τῆς ὀρθῆς πίστεως (ἢ ὁμολογίας). Ἔργο στὸ ὁποῖο συνοψίζεται κυρίως ἡ τριαδολογία καὶ ἡ χριστολογία. Παλαιότερα φερότανε ὡς ἔργο τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου τοῦ Μάρτυρα καὶ μόλις τὸ 1930 (Lebon) ἀποδόθηκε με βεβαιότητα στὸν Θεοδώρητο. Τοποθετεῖται ἀπὸ τοὺς ἐρευνητὲς στὴν πρὸ τοῦ 430 ἐποχῇ, ἀλλὰ στὰ κεφάλαια 12 καὶ 15 (PG 6, 1233 -1236) φαίνεται νὰ ἀντικρούει

ἀπόψεις μονοφυσιτιζόντων, κάτι που προϋποθέτει μεταφευσιανή ἐποχή συντάξεως ἢ προσθήκης.

PG 6, 1208 - 1240. J. I. C. OTTO, *Corpus apologetarum christianorum saeculi secundi*, IV, Ienae 1880³, σσ. 1- 66. BEP 4(1955) 61-74. CPG III 6218.

Περὶ τῆς ἁγίας καὶ ζωοποιῦ Τριάδος καὶ περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως. Σημαντικὸ θεολογικὸ ἔργο ποὺ ἐκδόθηκε (τὸ 1833) ἀπὸ τὸν Α.Μαί ὡς δύο χωριστὰ ἔργα τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Πρῶτος ὁ Ε. Ehrhard ἔδειξε ὅτι τὸ ἔργο ἀνήκει στὸν Θεοδώρητο καὶ ὅτι πρόκειται γιὰ ἐνιαία μελέτη πρὸς ἀντιμετώπιση κυρίως τῶν ἀπολιναριστικῶν κακοδοξιῶν. Ἡ σύνταξή του τοποθετεῖται πρὶν ἀπὸ τὸ 430, ἀλλὰ ἡ πρόταση γιὰ διπλὴ ὀνομασία *Θεοτόκος* καὶ *ἀνθρωποτόκος* (κεφ. 35) καὶ ἡ ἐπίμονη καταδίκη κάποιων ὁρῶν, ὅπως «κρᾶσις» (κεφ. 32), σημαίνουν τουλάχιστον ὅτι ὁ Θεοδώρητος συμπλήρωσε τὸ ἔργο του μετὰ τὴν Σύνοδο τῆς Ἐφέσου (431).

PG 75, 1148-1189 (=περὶ Τριάδος) καὶ 1420-1477 (= περὶ Ἐνανθρωπήσεως). ACO I 5, σσ. 169-170 (ἀποσπάσματα). ΕΠΕ - Βυζάντιον 9, σσ. 470 - 526. CPG III 6216.

Ἑρμηνεία εἰς τὸ Ἄσμα τῶν Ἀσμάτων. Συνεχὴς ἑρμηνεία τοῦ κειμένου, τὸ ὁποῖο κατανοεῖ πνευματικὰ καὶ ὄχι ἱστορικά, ὅπως ἄλλοι καὶ δὴ ὁ Θεόδωρος Μοιγουεσίας. Νύμφη εἶναι ἡ Ἐκκλησία καὶ νυμφίος ὁ Χριστός. Συντάχθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 431 ἢ ἀμέσως μετὰ. Τὸ ἔργο, σὲ τέσσερες Λόγους διηρημένο, ἀπευθύνεται στὸν Ἰωάννη Γερμανικεῖας. Μετάφραση παλαιοσλαβική.

PG 81, 28-213. CPG III 6203.

Ἀνατροπὴ τῶν δώδεκα Κεφαλαίων (τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας). Σύντομο ἐργίδιο, τῶν ἀρχῶν τοῦ 431, μὲ τὸ ὁποῖο ἀνατρέπει τὰ 12 Κεφάλαια (ἀναθεματισμούς) τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας κατὰ τοῦ Νεστορίου (Νοέμβριος τοῦ 430). Ὑπερασπίζεται τὸν Νεστόριο καὶ ἀποδίδει ἀπολιναρισμὸ στὸν Κύριλλο, γι' αὐτὸ καταδικάσθηκε στὴν Ε' Οἰκουμ. Σύνοδο (553). Σώθηκε μᾶλλον ὁλόκληρο στὸ ἔργο τοῦ Κυρίλλου «Πρὸς τὴν παρὰ τοῦ Θεοδώρητου κατὰ τῶν 12 Κεφαλαίων ἀντίρρησην, πρὸς Εὐόπιον», ὅπου ἀνατρέπονται ὅσα κατὰ τῶν Κεφαλαίων διατύπωσε ὁ Θεοδώρητος, παραθέτοντας κατὰ λέξιν τὸ κείμενο τοῦ τελευταίου.

PG 75, 385-452. ACO I 1,6, σσ. 108-144. CPG III 6214.

Ἐπιστολαί. Ὁ Θεοδώρητος, ἄνδρας τῶν γραμμάτων καὶ τῆς δράσεως, συνέταξε πλεον τῶν 500 Ἐπιστολῶν, ὅπως πληροφορεῖ ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθόπουλος (Ἐκκλησ. Ἱστ. ΙΔ' 54: PG 146, 1257AB), δείγματα εὐρείας παιδείας, ὁξυνοίας καὶ ἐπίμονου χαρακτῆρα. Ἡ μὲ ἀριθμὸ 180 εἶναι νόθος (CPG

III 6287). Σώζονται μόνο 232 σὲ τρεῖς συλλογές καὶ σὲ *Πρακτικά* συνόδων. Πολλές ἀπὸ αὐτὲς ἀπευθύνονται σὲ πρωταγωνιστοῦντα πρόσωπα τῆς ἐποχῆς, κληρικούς καὶ ἀξιωματούχους λαϊκούς. Ἀποτελοῦν σημαντικὴ πηγὴ γιὰ τὴν ἱστορία, τὴν θεολογία (καὶ δὴ τὴν χριστολογία) καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοδώρητου.

PG 83 1173-1494. PG 84, 642-7, 654, 670-1, 677-8, 680-1, 691, 701-3, 709-711, 715, 722-723, 742, 746-9, 753-5, 760-1, 766, 774-8, 781, 783-5. I. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ, Τοῦ ... Θεοδώρητου ἐπισκόπου Κύρου ἐπιστολαί (48), Ἀθήνα 1885. Y. AZEMA εἰς *SCh* 40 (1955), 98 (1964), 111 (1965), 429 (1998). *ACO* I, 4, σ. 59, 81-2, 86-7, 89, 101-2, 104-8, 126, 134-5, 141, 149, 157, 160-5, 170, 172, 174, 180-2, 186, 189, 191. *ACO* I-, I (δὴλ. I, I 7 7, σ. 79, 163. *ACO* I 1, 6, σσ. 107-8. *EPV* III 6239-6278.

Πενταλόγιον περὶ ἐνανθρωπήσεως. Σωθήκανε μόνο ἀποσπάσματα. Συντάχθηκε ἀμέσως μετὰ τὴν Σύνοδο τῆς Ἐφέσου (431), γιὰ ν' ἀνατρέψει τὶς ἀποφάσεις της καὶ νὰ στηρίξει τὴν χριστολογία τῶν Ἀνατολικῶν. Καταδικάσθηκε στὴν Ε' Οἰκ. Σύνοδο (553).

PG 84, 65-88. E. SCHWARTZ εἰς *AAM* 10 (1934) 96-106. *ACO* I 5, σσ. 165-169. *PL* 48, 1068-1076. M. RICHARD εἰς *Rb* 43 (1934) 88-96. *CPG* III 6215.

Περὶ προνοίας, Λόγοι δέκα. Πρόκειται γιὰ 10 ὁμιλητικὰ κείμενα ἀπολογητικοῦ χαρακτῆρα. Ὁ συριακῆς μητρικῆς γλώσσας Θεοδώρητος ἀποδεικνύεται πολὺ καλὸς γνώστης τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῶν ρητορικῶν σχημάτων. Ἐπιχειρεῖ νὰ δείξει ἀπολογητικὰ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἐγκοσμίου τάξεως καὶ τῆς ἔμφυτης ἠθικῆς. Ὑψιστὴ ἀπόδειξη τῆς θείας προνοίας ἀποτελεῖ ἡ ἐνανθρωπήσις (Λόγος 10^{ος}). Ἐνεκα τῶν χριστολογικῶν στοιχείων, πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ περὶ τὸ 435-437.

PG 83, 556 773. *CPG* III 6211.

Ὑπόμνημα εἰς τοὺς Δώδεκα Προφῆτας. Συντάχθηκε ἄγνωστο πότε ἀκριβῶς, ἀλλὰ λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ ὑπόμνημα στοὺς *Ψαλμούς* (441 - 448), μὲ σκοπὸ νὰ διαλευκάνει τὸν προφητικὸ λόγον, ἐνῶ ἀσχολεῖται διεξοδικὰ καὶ μὲ χρονολογικὰ προβλήματα τῶν 12 Προφητῶν.

PG 8, 1545-1988. *CPG* III 6208.

Ἑρμηνεία εἰς τοὺς Ψαλμούς. Πρόκειται γιὰ συνεχὴ ἑρμηνεία ὁλόκληρου τοῦ κειμένου τῶν *Ψαλμῶν* τοῦ Δαβὶδ. Ἐκμεταλλεύεται προγενέστερα σχετικὰ ἑρμηνευτικὰ ἔργα καὶ προσπαθεῖ, προσέχοντας πολὺ τὴν ἱστορικότητα καὶ ἀποφεύγοντας τὴν ἀλληγορικὴ καὶ τὴν ἰουδαϊοἱστορικὴ μέθοδο, νὰ ἐρμηνεύσει τὶς προφητεῖες πού ἀναφέρονται στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καὶ στὴν Ἐκκλησία. Γράφηκε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 435 (ἢ 441) καὶ 448 γιὰ λόγους θεολογικούς καὶ

οικοδομητικούς. Σημαντικότερο έργο και για την μορφή του κειμένου των *Ψαλμών*. Σε *Σειρές* υπάρχει μεγάλος αριθμός *σχολίων*, που αποδίδονται στον Θεοδώρητο και που δεν ταυτίζονται πάντοτε με το κείμενο της συνεχοῦς ἐρμηνείας που γνωρίζουμε. Μένει ανοιχτό το σχετικό φιλολογικό πρόβλημα. Μετάφραση στην ἁρμενική, την γεωργιανή και την παλαιοσλαβική.

PG 80, 857-1998. HILL R.S. Theodoret of Cyrus. Commentary on the Psalms 73-150, Washington / DC. 2001. CPG III 6202.

Ἑρμηνεία εἰς τὸν Ἡσαΐαν. Ἔως τὸ 1899, πού ἐπισημάνθηκε ἀπὸ τὸν Παπαδόπουλο - Κεραμέα, καὶ τὸ 1932, πού ἐκδόθηκε, τὸ ἔργο ἦτανε γνωστὸ μόνον ἀπὸ *Σειρές* ἀποσπασματικά. Διαιρεῖται σὲ δύο μέρη, τὸ καθένα τῶν ὁποίων περιλαμβάνει 10 «τόμους» (κεφάλαια). Συντάχθηκε μεταξὺ 441 καὶ 448. Ὁ Θεοδώρητος ἀναζητᾷ πλὴν τῶν *Ο'* καὶ ἄλλες μορφές κειμένου καὶ ἀναπτύσσει ὅσο σὲ κανένα ἄλλο ἐξηγητικὸ ἔργο του τὴν ἐρμηνευτικὴ του μέθοδο. Συζητᾷ ἀπόψεις καὶ ἄλλων ἐρμηνευτῶν καὶ κατηγορεῖ τὴν ἐσφαλμένη ἐφαρμογὴ τῆς ἱστορικῆς μεθόδου τῶν Ἰουδαίων. Ἐδῶ ἐκθέτει εὐρέως καὶ τὶς χριστολογικὲς του ἀπόψεις.

A. MÖHLER, Theodoret von Kyros. Kommentar zu Jesaja, Berlin 1932. J. - N. GUINOT εἰς *SCh* 276 (1980), 295 (1982) καὶ 315 (1984). PG 81, 216-493. CPG III 6204.

Ἑρμηνεία τῆς προφητείας τοῦ Ἱερεμίου (καὶ Βαρούχ καὶ Θρήνων). Τὸ ἔργο διαιρεῖται σὲ 12 «τόμους» (μέρη). Οἱ δύο τελευταῖοι ἀφιερώνονται στὸν *Βαρούχ* καὶ τοὺς *Θρήνους*. Συντάχθηκε ἀμέσως μετὰ τὸ ὑπόμνημα στὸν Ἡσαΐα.

PG 81, 496-805. CPG III 6205. **Φιλόθεος ἱστορία ἢ Ἀσκητικὴ πολιτεία.** Πολυσήμαντο ἱστοριοαφηγηματικὸ ἔργο γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὴν ἄσκηση τῶν μοναχῶν τῆς βόρειας Συρίας. Σὲ 30 κεφάλαια διηγεῖται τὴν ἄσκηση, τὶς ἀρετὲς καὶ τὶς θεοσημεῖες 20 τεθνεώτων ἀσκητῶν, περὶ τῶν ὁποίων ἄκουσε, καὶ 11 (οἱ τρεῖς γυναῖκες) συγχρόνων του, πού γνώρισε προσωπικά. Τὸ ἔργο γράφηκε περὶ τὸ 444 καὶ ἀργότερα, μᾶλλον τὸ 449, προσέθεσε ὁ συγγραφέας ὡς εἶδος ἐπιλόγου «*Λόγον περὶ θείας καὶ ἁγίας ἀγάπης*». Μεταφράσεις στὴν συριακή, τὴν γεωργιανή καὶ τὴν ἁραβική.

PG 82, 1284-1496. P. CANIVET καὶ A. - LEROY - MOLINGHEN εἰς *SCh* 234 καὶ 257 (1977 καὶ 1979). CPG III 6221.

Ἑρανιστὴς ἦτοι Πολύμορφος. Πρόκειται γιὰ διαλογικὸ ἀντιμονοφυσιτικὸ τριμερὲς ἔργο, πού ἀντίστοιχα ἐξετάζει πολεμικὰ τὸ ἄτρεπτο, τὸ ἀσύγχυτο καὶ τὸ ἀπαθὲς τοῦ Θεοῦ. Μετὰ ἀπὸ κάθε μέρος παραθέτει πλούσιο Ἀνθολόγιο (προϋπάρχον σὲ ἰκανὸ βαθμὸ) σχετικῶν πατερικῶν χωρίων (255 χωρία ἀπὸ 98

συγγραφείς). Στο τέλος όλων συνοψίζει την σκέψη του σε 38 σύντομους «συλλογισμούς», που τους θεωρεί «ἀποδείξεις». Στο *Ἀνθολόγιο* τοῦ β' διαλόγου - μέρους προστέθηκαν ἀργότερα χωρία τῆς *Ἐπιστολῆς* (τοῦ 449) τοῦ Ρώμης Λέοντα Α' πρὸς Φλαβιανό. Ἡ μορφή τοῦ ἔργου εἶναι σχηματικά διαλογική. Ὁρθόδοξος διαλέγεται με μονοφυσίτη Ἑρανιστή, πού ἀντλεῖ ἀπὸ παλαιὰς αἱρέσεις. Τὸ ἔργο συντάχθηκε τὸ 447 καὶ ἀποτελεῖ τὴν πρώτη συγκροτημένη θεολογικὴ ἀντίρρηση τοῦ μονοφυσιτισμοῦ.

PG 83, 28-336. G.H. ETTLINGER, Theodoret of Cyrus Eranistes, Clarendon Press, Oxford 1975. CPG III 6217.

Ἑρμηνεία τῶν ΙΔ' Ἐπιστολῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Εἶναι τὸ μόνο ἑρμηνευτικὸ ἔργο τοῦ Θεοδώρητου σὲ κείμενο τῆς Κ Δ, γραμμένο περὶ τὸ 447. PG 82, 36-877. CPG III 6209.

Ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν εἰς Υἱὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ὁ E. Schwartz καὶ ὁ M. Richard προσγράφουν πειστικὰ τὸ ἀνώνυμο παραδιδόμενο αὐτὸ ἐργίδιο στὸν Θεοδώρητο. Τοποθετεῖται πρὶν ἀπὸ τὸ 449. PG 83, 1433-1440. CPG III 6219.

Εἰς τὰ ἄπορα τῆς θείας Γραφῆς (εἰς τὴν *Ὀκτάτευχον*). Σπουδαῖο ἑρμηνευτικὸ ἔργο μετὰ τὸ ὁποῖο, ἐφαρμόζοντας τὴν μέθοδο τῶν ἐρωτοαποκρίσεων (1 - 377), ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξηγήσῃ δύσκολα χωρία τῆς *Ὀκτατεύχου*. Σπάνια ἔχουμε συνεχὴ ἑρμηνεία, ὅπως στοὺς *Ἀριθμούς*, τοὺς ὁποῖους μόνος αὐτὸς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Πατέρες ἐρμηνεύει. Τὸ ἔργο συντάχθηκε τὸ 449 καὶ ἐκτιμήθηκε πολὺ. PG 80, 76-528. ERNANDEZ MARCOS καὶ SAENZ BABILLOS, Theodreti Cyrensis Questiones in Octateuchum (κριτικὸ κείμενο καὶ σχόλια), Μαδρίτη 1979. SIQUANS A., Deuteronomium des Theodoret von Kyros, Frankfurt, Lang 2002. CPG III 6200.

Εἰς τὰ ζητούμενα τῶν Βασιλειῶν καὶ τῶν Παραλειπομένων. Ἔργο ἑρμηνευτικὸ μετὰ τὴν μέθοδο τῶν ἐρωτοαποκρίσεων, γραμμένο τὸ 449.

PG 80, 528 - 858. FERNANDEZ MARCOS N. καὶ J.R. BUSTO SAIZ, Theodreti Cyrensis Questiones in Reges et Paralipomena (κριτικὴ ἔκδ.), Μαδρίτη 1984. CPG III 6201.

Ὑπόμνημα εἰς τὰς Ὁράσεις Δανιήλ. Τὸ ἔργο διαιρεῖται σὲ ὅσα καὶ τὰ κεφάλαια τοῦ Δανιήλ (12), παραλείποντας τὴν διήγηση τῆς *Σωσάννας* (Δαν. 3, 24-90) καὶ τὸ τμήμα γιὰ τὸν *Βῆλ* καὶ τὸν *Δράκοντα* (θεωρώντας τὰ ἴσως ἀπόκρυφα). Συντάχθηκε μετὰ τὸ εἰς τὸ *Ἄσμα ἀσμάτων*, περὶ τὸ 449-450. Εἶναι συνεχὲς καὶ στηλιτεύει τὴν ἀρνητικὴ στάση τῶν Ἰουδαίων ἐναντὶ τοῦ βιβλίου τούτου.

PG 81, 1256-1545. CPG III 6207.

Ἑρμηνεία τῆς προφητείας τοῦ Ἰεζεκιήλ. Ὑπομνηματίζει καὶ τὰ 48 κεφάλαια τοῦ βιβλίου ἀμέσως μετὰ τὸν ὑπομνηματισμὸ τοῦ Δανιήλ (449-450).

PG 81, 808-1255. CPG III 6206.

Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Λόγοι πέντε). Ἔργο χρησιμότατο, ποὺ ἀφηγεῖται τὰ γεγονότα ἀπὸ τὸ 324 ἕως τὸ 428. Συντάχθηκε μετὰ τὸ 441 καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ 450. Προδίδει βιασύνῃ, δὲν ἐλέγχει πάντοτε τὶς πηγές του καὶ τονίζει τὸν θρίαμβο τῆς Ἐκκλησίας ἐναντι τῶν Ἀρειανῶν καὶ συναφῶν ἢ ἄλλων αἱρέσεων. Οἱ συχνὲς ὁμοιότητες μετὰ τὰ ἀνάλογα ἔργα τῶν Σωκράτη, Σωζομενοῦ καὶ Ρουφίνου ἐξηγοῦνται μᾶλλον ἀπὸ τὸ ὅτι ὅλοι ἀντλούσανε ἀπὸ κοινὲς πηγές. Ὁ Θεοδώρητος πάντως ἀντλοῦσε ἰδιαίτερα ἀπὸ ἀρχεῖα τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας καὶ ἔκρινε μετὰ τὸ πρίσμα τοῦ ἀντιοχειανοῦ θεολόγου πράγματα καὶ πρόσωπα. Παρὰ τὰ λάθη (χρονολογικὰ) καὶ τὴν μειωμένη αἴσθησι τοῦ ἱστορικοῦ, τὸ ἔργο ἔχει τεράστια ἀξία γιὰ τὸ πηγαῖο ὕλικό του σὲ ἔγγραφα, ποὺ ἐνίοτε δὲν ὑπάρχουν σὲ ἄλλους συγγραφεῖς. Ἀπὸ συστολὴ μᾶλλον ἀπέφυγε νὰ περιγράψῃ τὰ περὶ τὴν διαμάχῃ τοῦ νεστοριανισμοῦ, ὅπου μετεῖχε πρωταγωνιστικὰ καὶ ὁ ἴδιος.

PG82, 881-1280. L. PARMENTIER-F. SCHEIDWEILER, Theodoret. Kirchengeschichte (GCS 44), Berlin 1954² Γ' καὶ ἔκδοσι θεωρημένη ἀπὸ τὸν G. Chr. Hansen, Berlin 1998. CPG III 6222.

Λόγοι Ὁμιλίας.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ ὁμιλητικὰ κείμενα τοῦ Θεοδώρητου σώζεται στὸ πλαίσιο τῆς Φιλοθέου Ἱστορίας ἀκέραιο μόνο ἓνα, τὸ *Περὶ θείας καὶ ἀγίας ἀγάπης* (PG 82, 1497-1521. Sch 257, σσ. 253-315).

Ἔχουμε ὅμως ἀποσπάσματα ἀπὸ τοὺς ἐξῆς λόγους του: *Εἰς τὸν Ἰωάννην Χρυσόστομον* (5) (PG 84, 48-53. PG 104, 229-236). *Προσφώνησις εἰς τὴν σύνοδον τῆς Χαλκηδόνας* (ACO IV 1, σσ. 132 ἐξ.). *Λόγοι κατὰ Κυρίλλου* (ACO IV 1, σσ. 132-3). *Ἀποσπάσματα ποικίλα* (PG 84, 53 - 58· 60-62· 64. ACO I 17, σσ. 82-83. ACO I, 15 σ. 173 - ACO IV 1, σ. 136). CPG III 6224-6230.

Αἰρετικῆς κακομυθίας ἐπιτομή. Τὸ ἔργο διαιρεῖται σὲ 5 μέρη - βιβλία, ἐνῶ πρόκειται γιὰ δύο ἔργα. Στὸ πρῶτο (βιβλία 1-4) παρουσιάζει πολὺ συνοπτικὰ ὅλες τὶς αἱρέσεις ἀπὸ Σίμωνα τὸν Μάγο μέχρι τοὺς Νεστόριο καὶ Εὐτυχί. Στὸ δεύτερο (βιβλίον 5), ἴσης ἐκτάσεως μετὰ τὰ 4 πρῶτα μαζί, ἐπιχειρεῖ μία «ἐπιτομή» τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἀρχίζοντας μετὰ τριαδολογία καὶ χριστολογία, προχωρεῖ σὲ θέματα Μυστηρίων καὶ πρακτικοῦ - ἠθικοῦ βίου. Ἡ «ἐπιτομή» ἀποτελεῖ χρήσιμο κεφάλαιο γιὰ τὴν ἱστορία τῆς θεολογίας, μολονότι δὲν ἔχει πρωτοτυπία. Τὸ πρῶτο ἰδιαίτερα μέρος τοῦ ἔργου βασίζεται σὲ παλαιότερες πηγές, ἐξαιρέσει τῶν τμημάτων ποὺ ἀφοροῦν στοὺς Νεστόριο καὶ Εὐτυχί (τὸ

451 ἀναθεμάτισε τὸν Νεστόριο κι ἔτσι ἐξηγεῖται ὅτι γράφει ἐναντίον του). Συντάχθηκε τὸ 453 ἢ λίγο ἀργότερα.

PG 83, 336 -556. CPG III 6223.

Ἀπολεσθέντα

Ὑπὲρ Διοδώρου καὶ Θεοδώρου. Σώζονται εὐάριθμα μόνο ἀποσπάσματα ἔργου πρὸς ὑπεράσπιση τῶν Διοδώρου καὶ Θεοδώρου Μοιρουεστίας, κατὰ τῶν ὁποίων εἶχε γράψει ὁ Κύριλλος. Τοποθετεῖται μεταξὺ τοῦ 438 καὶ 440. *Mansi* IX 252 - 254. L. Abramowski: *SP1* (TU 63), Berlin 1957, σσ. 61-69. Βλ. καὶ Μελετίου Νικοπόλεως, 'Η Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, Ἀθήνα 1985, σσ. 175, 328, 396 κ. ἄ. CPG III 622 D.

Κατὰ μάγων, λύσεις πεύσεων. Σώζεται ἀμφίβολο ἀπόσπασμα PG 80, 741-742. M. B. Brok: *MSR* 10 (1953) 183 - 4.

Κατὰ Ἰουδαίων. Ἀπόσπασμα ἀμφίβολο. Κατὰ Ἀρείου. Κατὰ Εὐνομίου. Κατὰ Μαρκίωνος. Κατὰ Μακεδονίου. Τὰ ἔργα αὐτὰ σημειώνονται μὲ γενικὸ τρόπο σὺς Ἐπιστολές του 82 (PG 83, 1265AB), 116 (PG 83 1325A) καὶ 145 (PG 83, 1377AB). Συντάχθηκαν μεταξὺ 432 καὶ 449. CPG III 6212-3.

Ἀμφιβαλλόμενο

Ἀποκρίσεις πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους. Ἀνήκει στὸ εἶδος τῶν ἐρωτοαποκρίσεων (146), ἦταν γνωστὸ ὡς νόθο Ἰουστίνου τοῦ Φιλοσόφου καὶ Μάρτυρα καὶ ἀποδόθηκε ἀπὸ τὸν Harnack στὸν Διόδωρο Ταρσοῦ, ἐνῶ οἱ Παπαδόπουλος - Κεραμέας, Ziegenaus, Funk κ. ἄ. τὸ προσέγραψαν στὸν Θεοδώρητο. Καμμία πρόταση δὲν εἶναι πολὺ πειστικὴ. PG 6, 1249-1400. Α. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, Θεοδωρήτου ... Κύρου πρὸς τὰς ἐπενεχθείσας αὐτῷ ἐπερωτήσεις παρὰ τίνος τῶν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐπισκόπων ἀποκρίσεις ..., Πετρούπολη 1895. *ΒΕΠ* 4 (1955) 75 -145. CPG III 6285.

Νόθα

Κατὰ Νεστορίου πρὸς Σποράκιον (ἐπιστολή). PG 83, 1153 - 1172.

Ἐπιστολὴ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίλλου (λατινιστί). PG 83, 1489-1492.

Ἐγκώμιον εἰς τὴν γέννησιν τοῦ ... Βαπτιστοῦ Ἰωάννου. PG 84, 33-48. Ἀποδόθηκε στὸν Θεόδωρο Δαφνοπάτη: L. Latysev, Θεοδώρου τοῦ Δαφνοπάτου λόγοι δύο: *Pravoslavnyj Palestinskij Sbornik* 59 (1910) 3-14. CPG III 6286-6288.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γενικά - ιστορικοφιλογολογικά.

- SALTET L., Les sources de l' 'Ερανιστής de Théodoret: *RHE* 6 (1905) 289-303, 513-536, 741-754.
- KOESTER L., Zur Datierung von Theodorets «'Ελληνικῶν θεραπευτικῇ παθιμάτων»: *Z Th* 30 (1906) 349-356.
- FUNK F. X., Pseudo - Justin und Diodor von Tarsus: *Kirchengeschichtliche Abhandlungen und Untersuchungen* 3, Paderborn 1907, σσ. 323-350.
- ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ Φ. Σκιαγραφία Θεοδώρου Μοψουεστίας: *ΝΣ* 11 (1911) 255-277.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, 'Ιστορικαὶ εἰδήσεις περὶ Θεοδώρητου ἐπισκόπου Κύρου: *ΝΣ* 11 (1911) 642-652.
- GÜNTHER, K., *Theodoret von Cyrus und die Kämpfe in der orientalischen Kirche vom Tode Cyrills bis zur Einberufung des sogenannten Räuberkonzils*, Aschaffenburg 1913.
- PEETERS P., La légende de saint Jacques de Nisibe. II. La légende grecque: *AB* 38 (1920) 291-312.
- SHWARTZ E., I. Die sogenannten Gegenanathematismen des Nestorius. II Zur Schriftstellerei Theodorets: *SAM* (1922) 30-40.
- NEUBURGER M., La medicina in Macrobio e Teodoreto: *Rivista di stor. scienze mediz.* 14 (1923) 241-257.
- GOEBER W., *Quaestiones rhythmicæ imprimis ad Theodoretum Historiam ecclesiasticam pertinentes*, Wedmann, Berlin 1926.
- ZELLINGER J., Die Proömien in der Vita Porphyrii des Diakons Markus und in der Religiosa Historia des Theodoret von Cyrus: *Philologus* 39 (1930) 209-221.
- LEBON J., Restitutions à Théodoret de Cyr: *RHE* 26 (1930) 523-550.
- RICHARD M., Un écrit de Théodoret sur l' unité du Christ après l' Incarnation: *RSRUS* 14 (1934) 34-61.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Les citations de Théodoret conservées dans la chaîne de Nicéas sur l' ...Évangile selon saint Luk: *Rb* 43 (1934) 88-96.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, L' activité littéraire de Théodoret avant le concile d' Éphèse»: *RScPhTh* 24 (1935) 83-106.
- FIVES D. C., The use of the optative mood in the works of Theodoret, Bishop of Cyrus (Patristic Studies 50), Washington D.C. 1937.
- PEETERS P. S. Syméon Stylite et ses premiers biographes: *AB* 61 (1943) 29-71.
- PERTUSI A., Le antiche traduzioni greche delle opere di S. Ambrogio e l' Expositio fidei a lui falsamente attribuita: *Aevum* (1944) 14-51.
- RICHARD M., Le traité de Cyrille d' Alexandrie contre Diodore et Théodore

- et les fragments dogmatiques de Diodore de Tarse: *Mélanges ... προς τιμήν* F. Grat, 1946, σσ. 99-116.
- TOY ΙΔΙΟΥ, Théodoret, Jean d' Antioch et les moines d' Orient: *M.S.R.* 3 (1946) 147-156.
- WAGNER S. M., A chapter in byzantine epistolography: the letters of Theodore of Cyrus: *DOP* 4 (1948) 119-181.
- CANIVET P., Précisions sur la date de la Curatio: *PSR* 36 (1949) 585-593.
- BROK MARTIN, The date of Theodore's Expositio rectae Fidei: *JThS* 2 (1951) 178-183.
- RIEDMATTEN H. DE, Les fragments d' Apollinaire à l' Eranistes: *Das Konzil von Chalkedon. Geschichte und Gegenwart*, έκδ. A. Grillmeier και H. Bacht, Würzburg I (1951) 203-212.
- AZEMA Y., *Théodoret de Cyr d' après sa correspondance. Étude sur la personnalité morale, religieuse et intellectuelle de l' évêque de Cyr*, Paris 1952 (Διατριβή).
- BROK M., Le livre contre les mages de Théodoret de Cyr: *MSR* 10 (1953) 181-194.
- HONIGMANN E., Theodore of Cyrrhus and Basil of Seleucia. The time of their death: *ST* 173 (1953) 174-184.
- AZEMA Y., Sur la chronologie de trois lettres de Théodoret de Cyr: *REG* 67 (1954) 82-94.
- PLACES E. D, Le Platon de Théodoret. Les citations du Phédon, de la République et du Timée: *REG* 68 (1955) 171-184.
- ABRAMOWSKI L., Der Streit um Diodor und Theodor zwischen den beiden ephesinischen Konzilien: *ZKG* 67 (1955-6) 252-287.
- ABRAMOWSKI L., Reste von Theodorets Apologie für Diodor und Theodor bei Facundus: *SP* 1 (*TU* 63), Berlin 1957, 61 - 69.
- SCHWARTZ E., Zur Schriftstellerei Theodrets: *SAM* (1962) 30 - 40.
- LEROY- MOLINGHEN A., Les manuscrits de l' Histoire Philothie de Théodoret de Cyr: *By* 34 (1964) 27-47.
- CANIVET P., Catégories sociales et titulature laïque et ecclésiastique dans l' Histoire Philothée de Théodoret de Cyr: *By* 39 (1969) 209-250.
- ARTZER J. J., *The imagery in the De Providentia and the Graecarum affectionum curatio of Theodore of Cyrus*, Catholic University of America 1970.
- BELLINI E., L' opera sociale di Teodoreto di Ciro alla luce del suo epistolario: *Aug* 17 (1977) 227-236.
- CHESNUT G. F., The first Christian Histories (Théologie historique 46), Beauchesne, Paris 1977, σσ. 191-221.

- NARDI C., Quaedam Basilii Magni apud Theodoretum Cyrensem expressa: *Latinitas* 26 (1978) 263-273.
- DEVOS P., La structure de l' *Histoire Philothée* de Théodoret de Cyr: *AB* 97 (1979) 319-336.
- MORANI M., La tradizione manoscritta della Graecarum affectionum curatio di Teodoreto di Ciro: *RSC* 27 (1979) 225-246.
- FERNANDEZ MARCOS N., La edicion de la Quaestiones in Reges et Paralipomena de Teodoreto: *Sefarad (Madrid)* 40 (1980) 235-253.
- ETTLINGER Gerard H., The history of the citations in the Eranistes by Theodoret of Cyrus in the fifth and sixth centuries: *Überlieferungsgeschichtliche Untersuchungen* (πρὸς τμήν τοῦ Marcel Richards), ἔκδ. Franz Paschke, 1981, σσ. 173-183.
- BARTELINK G. J. M., Homère dans les oeuvres de Théodoret de Cyr: *Orpheus* 2 (1981) 6-28.
- CHESNUT G. F., The date of composition of Theodoret's Church History: *VCh* 35 (1981) 245-252.
- KLEIN R., Die Sklavenfrage bei Theodoret von Kyrrhos. Die 7. Rede des Bischofs über die Vorsehung: *Romanitas Christianitas* (πρὸς τμήν Johannes Straub), ἔκδ. Gerhard Wirth ..., De Gruyeter, Berlin, New York 1982, σσ. 586-633.
- CROKE B., Dating Theodoret's Church History and Commentary on the Psalms: *Byz* 54 (1984) 59-74.
- AZEMA Y., Sur la date de la mort de Théodoret de Cyr: *Pallas* 31 (1984) 137-155, 192-193.
- SCHIEFFER R., Der Brief Papst Leos des Grossen an Theodoret von Kyros: *Ἀντίδωρον* (Hommage à M. Geerard), Wetteren Ed. Cultura, 1984, σσ. 81-87.
- LEROY - MOLINGHEN A., Naissance et enfance de Théodoret: *L' enfant dans les civilisations orientales* (ἔκδ. Théodoridès A., Naster P., Ries J.), Peeters, Louvain 1980 [1985] 153-158.
- CHESNUT G. F. *The first christian histories: Eusebius, Sokrates, Sozomen, Theodoret and Evagrius*, Macon / Georgia, Mercer Univ. Press 1986.
- HALLEUX A. De, L' Histoire ecclésiastique de Théodoret dans les florilèges grégoriens syriaques: *Mélanges Antoine Guilaumont (Cahiers d' Orientalisme* 20), ἔκδ. Coquin René G., Patrick Cramer, Genève 1988, σσ. 221-232.
- McCOLLOUGH C.T., A Christianity for an age of crisis. Theodoret of Cyrus' Commentary on Daniel: *Religious Writings and Religious Systems, 2: Christianity*, ἔκδ. Neusner Jacob, Frerichs Ernest S., Levine Amy J., Scholars Press, Atlanta 1989, σσ. 157-174.

- AZEMA Y. Théodoret de Cyr: *DSp* (1991) 418-435.
- VICIANO A., Theodoret von Kyros und der Manichäismus in seinem Kommentar zu den Paulusbriefe: *Studia Manichaica* (ἔκδ. Wiessner Gernot καὶ Klimkeit Hans - Joachim) Harrassowitz, Wiesbaden 1992, σσ. 198-212.
- JOPKINS I. G., Problems of dating and pertinence in some Letters of Theodoret of Cyrrhus: *Byz 65* (1995) 176-195.
- BOUFFARTIGUE J., Le texte de Théodoret et le texte de ses documents: *L' historiographie de l' église de premiers siècles* (ἔκδ. B. Pouderon - Y. M. Duval), Paris, Beauchesne 2001, σσ. 315-327.
- BOSSINA LUC., Transposizione di fogli nel Vindob. theol. gr. 314: come ripristinare il testo di Teodoreto ...: *Medioevo greco 2* (2002) 63-72.
- URBAINCZYK T., *Theodoret of Cyrrhus. The bishop and the holy man*, Ann Arbor / Michigan Press 2002.

Ἑμπνευτικά - Κριτικά

- GROSSE - BRAUCKMANN E., Der Psaltertext bei Theodoret: *Nachrichten der Gesellschaft zu Göttingen, phil. - hist. Klasse*, (1911) 336-365.
- DEVREESSE R., Chaînes exégétiques grecques: *DBSI* (1928) 1084-1174.
- MÖHLE, A., *Theodoret von Kyros. Kommentar zu Jesaja* (Mitteilungen des Septuaginta - Unternehmens der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, T. 5), Weidmannsche Buchandlung, Berlin 1932.
- CANIVET R. P., Histoire d' une entreprise apologétique au ve siècle (Bibliothèque de l' Histoire de l' Église), Paris 1958.
- DEVREESSE R., Les anciennes commentateurs grecs de l' Octateuque et des Rois (Fragments tirés des chaînes), *Studi e Testi* 201, Vaticano 1959.
- ASHBY G. W., *Theodoret of Cyrrhus as exeget of the Old Testament*, Grahamstown, South Africa - Rhodes University 1972.
- SCHAEUBLIN C., *Untersuchungen zu Methode und Herkunft der antiochenischen Exegese*, Köln - Bonn 1974.
- PARVIS P. M., *Theodoret's Commentary on the Epistles of the Epistles of St. Paul. Historical setting and exegetical practice* (Διατριβή), Oxford 1975.
- OUTTIER B., La version arménienne du Commentaire des Psaumes de Théodoret: *NAWG 12* (1977) 169-180.
- FERNANDEZ MARCOS, N., Theodoret's Biblical Text in the Octateuch: *Bulletin of the International Organization for Septuagint and Cognate Studies* (Notres Dame Indiana) 11 (1978), 27-44.
- MARGERIE B. DE, Introduction à l' histoire de l' exégèse I. Les Pères grecs et orientaux, Paris 1980, σσ. 188-213.
- SIMONETTI M., Teodoreto e Origene sul Cantico dei Cantici: *Letterat.*

- comparate. Problemi e metodo* (τόμος τιμητικός *E. Paratore*), Pàtron, Bologne 1981, 919-930.
- LIENHARD J. T., The exegesis of I Cor. 15: 24-28 from Marcellus of Ancyra to Theodoret of Cyrus: *VCh* 37 (1981) 340-359.
- GUINOT J.- N., La cristallisation d'um différend. Zorobabel dans l'exégèse de Théodore de Mopsueste et de Théodoret de Cyr: *Aug* 24 (1984) 527-47.
- ASHBY G. W., The hermeneutic approach of Theodoret of Cyrrhus to the Old Testament: *SP* 15:1 (1984) 131-135.
- GUINOT J.- N., L'importance de la dette de Théodoret de Cyr à l'égard de l'exégèse de Théodore de Mopsueste: *Orpheus* 5 (1984) 68-109.
- TOY ΙΔΙΟΥ, Théodoret a-t-il lu les homélies d' Origène sur l' Ancien Testament?: *VetChr* 21 (1984) 285-312.
- TOY ΙΔΙΟΥ, Un évêque egégète: Théodoret de Cyr: *Le monde grec ancien et la Bible* (ἔκδ. Claude Mondesert), Beauchesne, Paris 1984, σσ. 335-360.
- McCOLLOUGH C. TH, Theodoret of Cyrus as biblical interpreter and the presence of Judaism in the later Roman Empire: *SP* 18:1 (1985) 327-334.
- SIMONETTI A., La tecnica esegetica di Teodoreto nel Commento ai Salmi: *VetChr* 23 (1986) 81-116.
- GUINOT J.- N., Théodoret imitateur d Eusèbe: l'exégèse de la prophétie des soixante - dix semaines, Dan 9: 24-27: *Orpheus* 8 (1987) 283-309.
- TOY ΙΔΙΟΥ, L' exégèse du bouc émissaire chez Cyrille d' Alexandrie et Théodoret de Cyr: *Aug* 28 (1988) 603-630.
- VRAME A. C., Theodoret, Bishop of Kyros, as an exegete of Isaiah 1: A translation of his Commentary with an Introduction: *GOTR* 34: 2 (1989) 127-147.
- VICIANO A., «Homerón ex Homerou saphenizein». Principios hermeneuticos de Teodoreto de Ciro en su comentario a las epistolas Paulinas: *Scripta Theologica* 21: 1 (1989) 13-61.
- BERGIAN S.P., Die dogmatische Funktionalisierung der Exegese nach Theodoret: *Christliche Exegese* (ἔκδ. J. Oort - U. Wickert), Kampen / Netherlands 1992, σσ. 32-48.
- VICIANO A., Das Bild des Apostels Paulus im Kommentar zu den paulinischen Briefen des Theodoret von Kyros: *ZNW* 83 (1992) 138-148.
- TOY ΙΔΙΟΥ, <Ὁ σκοπὸς τῆς ἀληθείας>. Théodoret de Cyr et ses principes herméneutiques dans le prologue du Commentaire du Cantique des Cantiques: *Letture cristiane dei Libri sapienziali*, Instit. Patr. Augustinianum, Roma 1992, σσ. 419-435.
- GUINOT J.- N., Qui est <le Syrien> dans les commentaires de Théodoret de Cyr?: *SP* 25 (1993) 60-71.
- TOY ΙΔΙΟΥ, Les sources de l' exégèse de Théodoret de Cyr: *SP* 25 (1993) 72-94.

- ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ (ΤΡΑΚΑΤΕΛΛΗ), Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικής, *Οἱ Πατέρες ἐρμηνεύουν*, Ἀθήνα (Ἀποστ. Διακονία) 1996, σσ. 95-145.
- ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ Ἰ., *Ἡ ἐρμηνεία τῆς ἁγίας Γραφῆς στὴν Ἐκκλησία τῶν Πατέρων*, Β', Ἀθῶς, Ἀθήνα 2003, σσ. 199-267.

Χριστολογικά

- MAHE F., Les anathématismes de S. Cyrille d' Alexandrie et les évêques Orientaux du patriarchat d' Antioche: *RHE* 7 (1906) 505-543.
- MONTMASSON E., L' homme créé à l' image de Dieu d' après Théodoret de Cyr et Procope de Gaza: *EO* 14 (1911) 334-339, 15 (1912) 154-162.
- DEVREESSE R., Après le Concile d' Éphèse. Le retour des Orientaux à l' unité (433-437): *EO* (1931) 543-565.
- DEVREESSE R., Le debut de la querelle des Trois Chapitres: La lettre d' Iba et le Tome de Procle: *RSR* 11(1931) 543-565.
- AIGRAIN R., Le symbole d' union de l' année 433 et la première école Nestorienne: *SR* 21 (1931) 257-261.
- JUESSEN K., Die Christologie des Theodoret von Cyrus nach seinem neuveröffentlichten Isaias - kommentar: *Theologie und Glaube* 27 (1935) 438-452.
- RICHARD M., Notes sur l' évolution doctrinale de Théodoret: *RPh* 25 (1936) 459-481;
- SELLERS R. V., *Two Ancient Christologies*, London 1940.
- MAZZARINO P. C., *La dottrina di Teodoro de Ciro sull' unione ipostatica delle due nature in Christo* (Libreria Pontificia), Roma 1941.
- RICHARD M., L' introduction du mot «hypostase» dans la théologie de l' Incarnation: *MSR*, 2 (1945) 243-253.
- MONTALVERNE J., *Theodoretī Cyrensis doctrina antiquior de Verbo «inhumanato» a. circiter 423-435*, Roma 1948.
- AMANN E., Trois Chapitres: *DTC* 4 (1950) 1868-1924.
- DIEPEN H., *Les Trois chapitres au concile de Chalcédoine. Une étude de la christologie de l' Antioch ancienne*, Oosterhoud, Ed. de saint Michel 1953.
- ΘΕΟΔΩΡΟΥ Α., *Ἡ Χριστολογικὴ ὁρολογία καὶ διδασκαλία Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας καὶ Θεοδώρητου Κύρου* (Διατριβή), Ἀθήνα 1955.
- Mc NAMARA K., Theodoret of Cyrus and the unity of the Person in Christ: *ITQ* 22 (1955) 313-328.
- CAMELOT P. T., *Éphèse et Chalcédoine (Histoire des conciles oecuméniques 2)*, Paris 1961.
- SELLERS R.V., *The Council of Chalcedon. A historical and doctrinal survey*, London 1961.

- ABRAMOWSKI L., Untersuchungen zum Liber Heraclidis des Nestorius (CSCO 242, *Subsidia* 22), Louvain 1963, σσ. 74-103.
- CONSTANTELOS D. J., Justinian and the Three Chapters Controversy: *GOTR* 8(1962-1963) 71-94.
- MANDAC M., L' union christologique dans les oeuvres de Théodoret antérieures au Concile d' Éphèse: *EThL* 47 (1971) 64-96.
- CONGAR Y., Doctrines christologiques et théologie de l' Eucharistie: *RSPH* 66 (1982) 233-244.
- YOUNG F. M., *From Nicaea to Chalcedon*, London 1983, σσ. 265 - 289, κυρίως.
- LEROY - MOLINGHEN A., Théodoret de Cyr et Grégoire de Nazianze: *Symposium Nazianzenum* (ἔκδ. MOSSAY J.) Schöningh, Paderborn 1983, σσ. 181 - 186.
- STEWARTSON J. L., Eucharist and Christology in Theodore of Cyrus: *Byz Studies*, Pittsburg 10 (1983) 1-18.
- GUINOT J. - N., La Christologie de Théodore de Cyr dans son commentaire sur le Cantique des cantiques: *VC* 39 (1985) 256 - 272.
- ΜΕΛΕΤΙΟΥ, Μητροπολίτου Νικοπόλεως, *Ἡ Ε' Οἰκ. Σύνοδος*, Ἀθήνα 1985.
- ROMANIDES J., *St Cyril's «one physis or hypostasis of God the Logos incarnate» and Chalcedon: Christ in East and West* (ἔκδ. P. Fries καὶ T. Nersoyan), Albany State University, New York Press 1987, σσ. 15-34.
- GRILLMEIER AL., *Jesus der Christus im Glauben der Kirche*, Herder, Freiburg ... Wien 1990, σσ. 693-700 κυρίως.
- VICIANO ALB., Christologische Deutung von Röm. 8: 19-22 bei Gregor von Nyssa und Theodore von Kyros: Studien zu Gregor von Nyssa und der christlichen Spätantike (*VC: Supplements* 12), Brill, Leiden 1990, σσ. 191-204.
- VICIANO ALB., *Christo el autor de nuestra salvación. Estudio sobre el comentario de Teodoreto de Ciro a las epistolas paulinas*, Univ. de Navarra, Pamplona 1992.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΚΩΝ., 'Ο Θεοδώρητος Κύρου γιὰ τὸν Νεστόριο: *ΕΕΘΠΑ* 30 (1995) 853-870.
- HALLUMAN J. M., The communication of idioms in Theodoret's Commentary on Hebrews: *Εἰς In Dominico Eloquentia ...: Essays on patristic exegesis ...*, Grand Rapids Mich., Eerdmans 2002, σσ. 369-379.
- Ἀπολογητικά - Θεολογικά - Αἰρεσιολογικά
- SCHULTE J., *Theodoret von Cyrus als Apologet. Ein Beitrag zur Geschichte der Apologetik*, Wien 1904.

- TOY ΙΔΙΟΥ, Das Verhältnis von Theodoret's Therapeutik zu den Schriften Kaiser Julians: *ThQ* 88 (1906) 349-356.
- GEFFCKEN J., *Zwei griechischen Apologeten*, Leipzig 1907.
- SELLERS R.V., Pseudo - Justin's «Expositio rectae fidei», a work of Theodoret: *J ThS* 46 (1945) 145-160.
- NOLASCO DEL MOLAR, La historia de una empresa apologetica en el siglo V: *Estudios Franciscanos* 60 (1959) 411-434.
- DU MONOIR H., Une contribution à l'histoire de l'apologétique (Thérapeutique des maladies helléniques Théodoret de Cyr): *Sci. Eccl.* 12: 2 (1960) 241-258.
- ASHBY G. W., Theodoret of Cyrrhus on Marriage: *Θεολογία* 72 (1969) 482-491.
- KOCH G., *Strukturen und Geschichte des Heils in der Theologie des Theodoret von Kyros*, Knecht, Frankfurt 1970.
- CANIVET P., L'apôtre Pierre dans les écrits de Théodoret de Cyr: *ἐπέκτασις*, Mélanges ... au Jean Daniélou, ἔκδ. J. Fontaine καὶ C. Kannengiesser, Beauchesne, Paris 1972, σσ. 29-46.
- HALLEUX A. DE., Cyrille, Théodoret et le Filioque: *RHE* 3-4 (1979) 597-625.
- SANNA I., Spirito e grazia nel commento alla Lettera ai Romani di Teodoreto di Ciro e sua dipendenza in quest'opera da Giovanni Crisostomo e Teodoro di Mopsuestia: *Lateranum* 48 (1982) 238-260.
- ZINCONI SER., Studi sulla visione dell'uomo in ambito antiocheno (Diodoro, Crisostomo, Teodoro, Teodoreto), *L' Aquila* Roma, Japadre 1988) 238-260.
- COPE G.M., *An Analysis of the Heresiological Method of Theodoret of Cyrus in the Haereticarum Fabularum Compendium*, Ann Arbor, Michigan 1990.
- ALLEN P., *The use of heretics and heresies in the Greek Church Historians. Studies in Socrates and Theodoret: Reading the Past in Late Antiquity* (ἔκδ. Graeme Clarke καὶ ἄ.), New South Wales, Australia 1990, σσ. 265-289.
- KELLY R.A., Tradition and innovation. The use of Theodoret's Eranistes: *Perspectives on Christology* (ἔκδ. M. Shuster καὶ R. Müller), Grand Rapids, Michigan 1991, σσ. 105-125.
- SILLETT H., Orthodoxy and heresy in Theodoret of Cyrus' Compendium of heresies: *Orthodoxie, Christianisme* (ἔκδ. S. Elm, É. Rebillard καὶ A. Romano), Rome, École française de Rome 2000, σσ. 261-273.

Μοναστικά

- FESTUGIÈRE A. J., *Antioche païenne et chrétienne: Libanios, Chrysostome et les moines de Syrie* (Bibliothèque des Écoles françaises d' Athènes et de Rome 194), Paris 1959, σσ. 388-401.

- VÖÖBUS A., History of Asceticism in the Syrian Orient, II Early Monasticism in Mesopotamia and Syria (CSCO 197), Louvain 1960.
- CANIVET P., Théodoret et le Messalianisme: *Revue Mabillon* 51 (1961) 26-34.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Théodoret et le monachisme syrien avant le concile de Chalcedoine: *Théologie de la vie monastique: études sur la tradition patristique*, Aubier, Paris 1961, 241-282.
- LEROY - MOLINGHEN A., Á propos de la vie de Syméon Stylite: *By* 34 (1964) 375-384.
- CANIVET P., Le «Περὶ ἀγάπης» de Théodoret de Cyr postface de l' Histoire Philothée: *SPCTU* 92) 3 (1966) 143-158.
- DEVOS P., Notes d' hagiographie perse: *AB* 84 (1966) 229-248.
- ADNES A. καὶ CANIVET P., Guérisons miraculeuses et exorcismes dans l' «Histoire Philothée» de Théodoret de Cyr: *RHR* 171 (1967) 53-82, 172(1967) 149-79.
- CANIVET M. T. καὶ P., Sites chrétiens d' Apamée: *Syria* (Paris) 48 (1971) 295-321.
- NAAMAN P., Théodoret de Cyr et le monastère de S. Maroun. Les origines des Maronites. Essai d histoire et de géographie, Beyrouth, Libr. du Liban 1971.
- CANIVET P., Contributions archéologiques à l' histoire de moines de Syrie (4e-5es). Á propos de l' «Histoire Philothée de Théodoret»: *SP* 13 (1975) 444-460.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Le monachisme syrien selon Théodoret de Cyr (Théologie Historique 42). Beauchesne, Paris 1977.
- ASHBROOK H. S., The sense of a Stylite. Perspectives on Simeon the Elder: *VC* 42 (1988) 376-394.
- ROUSSEAU P., The identity of the ascetic master in the «Historia Religiosa» of Theodoret of Kyrrhus: new Paideia?: *Journal of Mediterranean Archeology* 11 (1997) 229-244.

Σχέση με φιλοσοφία

- KOUMAKIS G. CH., Das Sokratesbild in Therapeutik des Theodoretus und seine Quellen: *Πλάτων* 23 (1971) 337-351.
- NINCI M., Aporia ed entusiasmo. Il mondo materiale e i filosofi secondo Teodoro e la tradizione patristica greca (*Temí e testi* xxiv), Ed. di Storia e Lett., Roma 1977.
- AZEMA Y., Citations d' auteurs et allusions profanes dan la Correspondance de Théodoret: *Ueberlieferungsgeschichtliche Untersuchungen* (πρὸς τμήν Marcel Richard), ἔκδ. Franz Paschke, 1981, σσ. 5-13.

-
- SAXER V., Le juste crucifié de Platon à Théodore: *RSLR* 19 (1983) 189-215.
WILSON N., Tradizione classica e autori cristiani nel iv-v secolo: *Civiltà Classica e Cristiana* 6 (1985) 137 153.